Lei 4

A. GHERMANO Din pravile nescrise

A. GHERMANO

Din pravile nescrise

COLECȚIA MERIDIANE

А. ГЕРМАНО
ПОВЕСТИ И РАССКАЗЫ
Советский писатель
Москва 1960

A. GHERMANO

DIN PRAVILE NESCRISE

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ
B U C U R E Ș T I — 1 9 6 2

Traducere de
M. Sevastos și *E. Naum*

Coperta și frontispiciile de
Tiberiu Nicorescu

COLIERUL DE CHIHLIMBAR

1

— S-ar zice că sîntem cu toții de seminție ţigănească, spuse Mikola Maştak, un tînăr ţigan roşcat, da uite că am ascultat nişte povestiri din gura unor ţigani bulgari, cazangii din Mariina Roşcea, şi deşi s-ar părea că sînt la fel cu poveştile de la noi, cele ale ţiganilor ruşi, cînd le asculţi mai bine vezi că-i vorba de alte rînduieli nomade şi de alte obiceiuri... Într-o vreme m-am înhăitat cu nişte ţigani basarabeni, aşa că le-am cunoscut viaţa de-a fir-a-păr.

— Şi ţiganii basarabeni sînt deosebiţi. Au tot felul de superstiţii ! Toate eresurile le găseşti la ei, zise unul dintre oaspeţi.

— E foarte adevărat, încuviinţă un alt oaspete, seminţia noastră s-a răspîndit în toate ţările şi păstrează diferite pravile nescrise. Să luăm de pildă pe ţiganii noştri ruşi de la miazănoapte şi pe cei ucraineni de la miazăzi. Şi graiul li-e mai dulce...

Feduk, un vechi prieten al lui Maştak, sosit din provincie, ţigan înalt, îmbrăcat într-o *podiovcă*[1] albastră, îşi întinse buzele groase într-un zîmbet larg, îşi scărpină barba încîlcită, toată numai cîrlionţi şi, cu ochii scăpărînd misterios, întrebă :

— Mikola, ţi-aduci aminte de *miricleaua*[2] Tusiei ?

Sprîncenele roşcate ale lui Maştak se încruntară şi se lăsară peste ochii săi mijiţi. El dădu din mînă şi, ca şi cum şi-ar fi alungat nişte gînduri apăsătoare, pocni nervos din degete.

— Să fie ea a dracului, miricleaua aia ! Nici acum nu mă lasă să dorm. Şi acuma mi se tot năzare, afurisita...

Fără să-şi sfîrşească vorba, pocni iar din degete şi clătină din cap. Ţiganii moscoviţi, adunaţi în odaia lui Maştak, curioşi, începură să-l roage a le povesti toată tărăşenia. Feduk zîmbea mai departe, tăcut, pregătindu-se să audă din nou cunoscuta istorie din viaţa nomazilor. De curînd părăsise traiul nomad şi se stabilise într-o localitate. Sosind la Moscova cu nişte treburi de-ale cooperativei meşteşugăreşti a ţiganilor, aflase de la nişte vătraşi cunoscuţi că spoitorul Maştak lucrează în

[1] Haină bărbătească, lungă, cu creţuri la talie (n. t.).
[2] Colier de chihlimbar (n. red. ruse).

capitală la o uzină de turnat fontă. Şi acum, după ce-l găsise pe Mikola Maştak în parcul Petrovski [1], Feduk şedea în cămăruţa acestuia, neîncăpătoare, îmbîcsită de fum, printre ţiganii corişti din Moscova, care se adunaseră să petreacă împreună seara lor liberă.

— Ce fel de *mariclă* mai e şi aia ? întrebă cu glas subţirel ca de cocoş unul dintre corişti.

— Nu mariclă, adică lipie, ci miriclea, mărgele femeieşti, îl îndreptă un altul, acordîndu-şi ghitara.

— Ei, va să zică n-am auzit bine. Şi se adresă lui Feduk : Voi, ţiganii de la miazăzi, nu prea pronunţaţi desluşit vorbele. Uite, noi îi zicem cîntecului *ghilî*, iar la voi cuvîntul ăsta sună *dili*.

— N-aş zice, făcu Maştak, el s-a învăţat să vorbească cum se cuvine, ca şi noi.

— Hai, Maştak, nu te mai împotrivi, urmă cîntăreţul din cor. Spune : de ce te tulbură un fleac ca ăsta ?

— N-ai vrea să povesteşti tu, Feduk ? îl întrebă Maştak.

— Păi, tu ştii să povesteşti frumos. Zi-i, dacă te roagă oamenii.

— N-am nimic împotrivă. Ce-i drept, nu-mi prea vine în fapt de noapte... Dar hai, fie, să vă istorisesc cum m-am înhăitat cu ţiganii basarabeni.

Şi, după un vechi obicei al ţiganilor nomazi, Mikola Maştak se întinse pe pat şi începu să povestească alene...

[1] În parcul Petrovski locuiau mai ales ţiganii corişti (n. aut.).

2

Iată cum a fost, prieteni! Întîmplarea asta a avut loc în 1919. Eram într-o situaţie cam proastă. Mă răniseră albii la mînă. Vedeţi, mi-a şi rămas stînga uscată. Am stat atunci vreo două săptămîni în spitalul din Oriol, iar după aceea m-au lăsat să mă duc acasă, ca să mă întremez. Dar ce fel de casă aveam noi?! Pas' de-o mai găseşte pe cîmp unde se plimbă! Pe cînd eram în regimentul roşu, îmi spuseseră nişte ţigani că au văzut şatra noastră în preajma Kievului. Dar cum să ajung acolo, cînd ofiţerimea albă înainta dinspre miazăzi, venind ca lăcustele? Erau drozdovişti, kornilovişti, markovişti, alexeevişti, împreună cu generalii lor. Puteau să mă şi omoare pe drum, dacă ar fi aflat că am slujit în Armata Roşie.

Cînd am ieşit din spital, albii se apropiau de Oriol. În oraş era harababură. Unde să mă duc? Am încercat să mă urc într-un tren spre Moscova; da cui îi păsa de mine? Vagoanele erau ticsite, şi oamenii nu mă lăsau să mă urc, spunînd că sînt şi aşa destui. M-am gîndit eu ce m-am gîndit şi m-am hotărît s-o iau pe jos spre Moscova. Mergînd aşa de-a lungul liniei, cu raniţa în spate, am ajuns la gara Pesocinaia în zori, somnoros, cu maţele ghiorăind de foame, iar în jurul meu acelaşi cazan clocotitor, ca şi cel din gara Oriol... Eram straşnic de amărît. Oare trebuia să merg pe jos, de-a lungul liniei, pînă la Moscova?... Mai urmau staţiile Cerni, Skuratovo, Gorbacevo... Îmi cădea capul de somn. Aţipit cum eram, aud deodată vorbă ţigănească. Deschid

ochii şi văd două ţigănci: una de vreo şaptesprezece ani, iar alta căruntă. Mi-am dat seama că se opriseră niscaiva ţigani cu şatra pe aproape. M-a cuprins bucuria şi le-am vorbit ruseşte, în glumă:

— Ghiceşte-mi, frumoaso, mai e mult pînă să-mi văd neamurile?

Ţiganca cea bătrînă se apropie de mine.

— Dă-mi mîna, norocosule, să-ţi spună baba soarta!

— Lasă să-mi ghicească a tînără, răspunsei eu rîzînd, ea simte mai bine o inimă tînără.

— Aureşte-i mînuţa, îngăimă bătrîna.

— Oho! strigai eu. Peste mare bogătaş aţi dat!

— Dăruieşte-i ce ai la îndemînă, spuse bătrîna, şi se adresă ţigăneşte către cea tînără: N-are verighetă. Minte-l pe prostănac; spune-i verzi şi uscate despre o logodnică. Trebuie să aibă în sac vreo bucată de pîine. Spune-i că o să primească o răsplată de la o dregătorie. Cere-i zahăr, Tusia...

Tusia îmi luă mîna, iar eu, nemaiputînd de bucurie, le spusei pe ţigăneşte:

— Măi, ţigăncilor, n-aţi cunoscut că-s unul de-al vostru?!

— *Rom iov?* [1] o întrebă Tusia pe ţiganca cea bătrînă.

— *Gadjo! Na sphandăpă dîlînăsa* [2], răspunse bătrîna, trăgînd-o pe Tusia de şalul ei galben şi uitîndu-se chiorîş la hainele mele soldăţeşti. Ce-ai rămas cu gura căscată? Haide...

---

[1] E ţigan.

[2] Nu-i ţigan! Nu te încurca cu un prost.

— Crede-mă, tuşico ! am încercat eu s-o conving pe bătrînă. Să-mi sară ochii dacă nu sînt ţigan ! Ai înălbit şi nu mă recunoşti ? N-aţi auzit de şatra lui Maştak ? A lui Maştak-roşcatul, cazangiul ? Cum se poate să nu-l ştii pe tatăl meu ? Dar voi din ce şatră sînteţi ?

— Noi sîntem din şatra lui Gazun, răspunse Tusia în silă.

Îl ştiam pe Gazun din auzite. Gazun era un ţigan basarabean, cunoscut în Crimeea ca ţigan tătărit. Dibaci geambaş de cai ! Ţi-i umfla de sub nas. Aşa că le-am spus ţigăncilor :

— Ei, cum să nu-l ştiu ! Gazun-chiorul ? Aş vrea să-l văd. Cum să ajung la corturile voastre ?

— Ei, dacă-l ştii, e bine, zise bătrîna şi adăugă în bătaie de joc : Drumul pînă la noi duce peste dealul de colo. Îl urci şi dai de-o rîpă ; iar pe urmă te mai învîrţi şi ne găseşti... Ştii şi tu unde să ne cauţi, lîngă un pîrîu, lîngă o pădurice.

Bătrîna minţea.

— Copiii tăi să caute şatra pe drumul ăsta, făcui supărat. Eu îs la ananghie, iar tu îmi bagi cuţitul în inimă. Uită-te de jur împrejur, războiul ăsta aduce tuturor oamenilor suferinţă, şi tu vrei să trimiţi într-o rîpă pe un ţigan de-al tău !...

Tusia se uita la mine cu alţi ochi. A ocărît-o pe bătrînă şi mi-a spus încet :

— Apucă pe cărarea asta. Ai să ajungi la un sat ; iar acolo ai să vezi din vîrful dealului o salcie mare, chiar lîngă pîrîu...

Bătrîna numai ce-a scuipat şi şi-a rînjit dinţii găunoşi.

— Oamenii aşteaptă flămînzi, iar tu îţi pierzi vremea cu dînsul fără nici un rost... Se vede că te mănîncă spinarea !

Baba ne-a trimis pe amîndoi la dracu şi a început să momească ţărăncile cu ghicitul.

— Cui să mai ghiceşti acuma ? Nu le arde de ghicit, toţi dau din colţ în colţ ca să scape de război, i-am spus eu clătinînd din cap.

Tusia nu mi-a răspuns nimic şi a pornit în urma bătrînei.

3

Şi aşa, prieteni ! M-am dus să caut corturile. Era o vreme minunată ! Miriştea ţepoasă de toamnă părea roşcată în bătaia soarelui şi aducea cu capul tatălui meu tuns chilug după tifos. Tusia nu mă minţise. Am văzut de pe culmea dealului o salcie bătrînă, iar lîngă ea — corturile. Am rupt pe drum o nuieluşă dintr-un tufiş şi am luat-o s-o am în caz de nevoie. Cînd m-am apropiat de corturi, am rămas foarte mirat că nu s-a repezit la mine, hămăind, nici măcar un căţel. Se vede că în tabăra aceea pieriseră toţi dulăii sau o părăsiseră ca să-şi caute alţi stăpîni mai sătui.

Liniştea însorită, atît de cunoscută, din jurul corturilor îmi plăcea negrăit de mult, după viaţa de front şi de spital. Tăciunii mai pîlpîiau în focurile aprinse dimineaţa. Femeile şi copiii lipseau : plecaseră care încotro cu ghicitul, ca să facă rost de lipii ţărăneşti, crupe de mei şi ulei de

cînepă. Numai bărbaţii rămăseseră în şatră, tolăniţi pe saltele. Dormeau adînc şi sforăitul lor prelung abia se auzea. M-am uitat la corturile peticite, la mîrţoagele costelive şi mi-am dat seama că Gazun nu avea noroc.

— Este vreo ţipenie de om pe aici ? ! strigai eu, dar nu-mi răspunse nimeni.

Hoţilor de cai le place să doarmă pe săturate ziua. Expediţiile lor nocturne i-au învăţat mai mult să vegheze în timpul nopţii. Bezna îl face pe hoţul de cai mai isteţ şi mai vesel. Bine a zis cine a zis, că „luna de aur e soarele ţiganului". Dar hoţului de cai nu-i convine cînd acest „soare" luminează cu săptămînile: în nopţile senine, el nu se duce la „lucru", fiindu-i teamă să nu fie zărit. Nu-i rămîne decît să joace cărţi pînă dimineaţa, dacă din pricina jocului nu se iscă certuri şi bătăi.

Am stat aşa o bucată de vreme şi am auzit nişte voci surde. Am mai strigat o dată :

— Ia arată-te, mă, care-ai scăpat din gheara morţii !

Un flăcău îmbrăcat într-o cămaşă liliachie, neîncins, a ieşit dintr-un cort. Era ciupit de vărsat.

— Unde pot da ochii cu Gazun ? îl întrebai ţigăneşte.

— Da tu de unde eşti ? spuse el, privindu-mă cu ochii umflaţi de somn ; şi în aceeaşi clipă auzii cum behăie cineva din cort :

— Adă-l la mine, Mihala !

Mihala a ridicat pologul ponosit, din in, iar eu, aplecîndu-mi capul, am intrat în cort. Spaţiul dinăuntru nu era prea mare. Şi nici nu semăna

cu corturile de la noi, ci era împărţit în două printr-o perdea de stambă cu flori zmeurii. În mijlocul încăperii din faţă se afla un cufăr jos, cu un capac neted, învelit cu tablă. Pe cufăr se găsea un samovar de-o vadră, atît de murdar, încît cu greu îţi puteai da seama dacă era de aramă ori nu... În jurul samovarului era o murdărie mai mare chiar decît la iarmaroc. Din robinetul stricat al samovarului picurau stropi de apă, şi o adevărată băltoacă se întindea pe tot capacul cufărului. În această băltoacă zăceau blide nespălate şi resturi de caşă de mei.

Mihala a tras la o parte perdeaua şi am văzut o clădărie de saltele şi de perne înfăţate cu stambă roşie, în care era înfundat, ca într-un smîrc, capul lui Gazun, cu căciulă de caracul. Gazun mi-a aruncat o căutătură cu ochiul stîng şi s-a sculat numaidecît. Dormea de obicei îmbrăcat într-o tunică cafenie, ieşită la soare, sub care se vedea gulerul rupt al unei cămăşi albastre, descheiate, şi o jiletcă care-i acoperea burta, spînzurînd ca o traistă. Avea o faţă roşie, ca sfecla, năpădită de păr ca la un urs negru.

Neliniştit, Gazun şi-a mijit ochiul stîng, a făcut un pas înainte în şalvarii săi de catifea neagră, roşi la genunchi şi între picioare şi, împingîndu-mă cu burta, m-a scos afară din cort şi a început să mă descoasă. I-am spus că sînt fiul lui Maştak-roşcatul. Să fi căutat cu lumînarea nu puteai găsi un ţigan atît de roşcat ca tatăl meu. Toţi ţiganii din ţinuturile de miazăzi îl cunoşteau după însuşirea asta. Gazun n-a avut nevoie să-şi piardă multă vreme ca să-mi stabilească identitatea, întrucît,

după cum vedeţi şi voi, semăn leit cu tata. Îi port firma. Gazun m-a întrebat de ce bat drumurile pe meleagurile acelea şi cine m-a silit să intru în Armata Roşie ; s-a mirat că nu m-am putut strecura dincolo de front, pînă la tatăl meu, şi mi-a spus :

— Ţiganul e ca musca, se furişează chiar pînă la masa ţarului.

După ce şi-a isprăvit interogatoriul, Gazun s-a trîntit cu burta pe iarbă şi a adăugat, de data asta prietenos :

— Culcă-te şi tu, Maştak !

M-am întins alături de dînsul şi mi-am pus raniţa sub cap. Mihala se învîrtea curios în jurul nostru şi trăgea cu urechea la vorbele mele.

— Nu-i treaba ta să te foieşti pe aici ! strigă deodată Gazun la dînsul.

Mihala a dat un chiot şi a plecat, alene.

— Acum povesteşte-mi ce cred oamenii despre război, mi se adresă Gazun, întorcîndu-se într-o rînă şi aruncînd o privire la carîmbii săi lustruiţi şi rotunzi ca nişte burlane.

I-am povestit îndelung ce-am văzut şi ce-am auzit în ultimele zile la spitalul din Oriol. Am încheiat, spunîndu-i că în locurile acelea puteau fi aşteptate ciocniri armate de la o zi la alta ; şi l-am sfătuit să-şi mute şatra într-un loc mai ferit.

— N-o să vină ei pe aici, spuse el parcă spre a se linişti pe sine însuşi şi a mă linişti şi pe mine. Au să se bată dincolo de Oka, pe drumul Bolhovskului. Într-acolo merg toate armatele, spre Mezenka... Şi apoi cine se leagă de noi, ţiganii ? Ce-ar putea să ne ia ? Mîrţoagele ? N-au decît să

le ia. Dar de traiul nostru de ce să se atingă, dacă noi n-avem cu dînşii nici în clin, nici în mînecă...

Gazun se scobi cu degetul în nas ; apoi prinse cu dibăcie o muscă sîcîitoare şi-i rupse aripile şi lăbuţele.

— Cît vrei să trăieşti, diavoliţo ? mormăi el, îşi ridică barba răsfirată spre cer, închise ochii, ca o privighetoare care se pregăteşte să cînte, şi începu să zbiere cu glas de berbec : Prost mai eşti, nenorocitule !

Ocara lui mi-a aprins dintr-o dată sîngele în vine şi aşa, înfierbîntat, mi l-a împrăştiat în tot trupul. De obidă a prins să-mi bată mai repede pînă şi inima. N-avea de ce să mă probozească. Dar am tăcut. N-am îndrăznit să întreb căpetenia de ce m-a jignit. Mi-am zis că o să-mi spună el singur. Şi am aşteptat.

Ochiul său ascuţit se înfipse în mine ca o aşchie. Aştepta şi el fără să clipească răspunsul meu. Dar eu tăceam mai departe, rupînd firele uscate de iarbă şi muşcîndu-le. Fără să mă uit la dînsul, am simţit că se apropie tîrîş de mine. M-a bătut pe umăr.

— Se vede că eşti un ţigan supus ! Te-am pus la probă. Văd că ştii să răspunzi cum trebuie celor mai mari ca tine. Numai că dracul tău roşcat te-a bătut prea puţin. Şi de ce să te bată, dacă şi el e ca şi tine ? Voi, cazangiii, sînteţi toţi la fel de nenorociţi. Nu vă prea pricepeţi la cai. Cîmpul şi oraşul sînt pentru voi aceeaşi mîncare de peşte. Dar, ia spune-mi, cinstiţi voi pravilele vieţii nomade [1] ale părinţilor noştri ? Voi nu aveţi ase-

[1] Obiceiurile, moravurile, eresurile ţiganilor nomazi (n. aut.).

menea pravile ; pesemne vi le-au mîncat lupii. Şi încă vă ziceţi ţigani get-beget ! Spune şi tu, cine te-a trimis să lupţi ? Care ţigan îşi părăseşte şatra unde s-a născut ? Ce oameni s-au ridicat !... Ce lume !... Cum de nu te-au omorît în război ?... Voi ne scoateţi ochii că ducem un trai nomad. În schimb sîntem liberi, ţigani adevăraţi, care nu ne ploconim pe la uşile oamenilor ca să ne dea oale de dres. Eu am dus după mine douăzeci de familii şi nimeni n-a îndrăznit să spună că nu-i convine viaţa asta. Iar pe tine te-a apucat cheful să lupţi ! Ha, ha !... Nici nu ştii unde să-ţi culci capul. Mă uit la tine şi nu-mi plac de fel cîrpele tale verzi. Hai, să zicem că steaua roşie ţi-ai pus-o în frunte de frumuseţe, dar de ce-mi tulburi sufletul cu hainele tale soldăţeşti ? Ele vin bine unui om statornicit, nu unui ţigan.

Ce aş fi putut să-i spun lui Gazun ? El era stăpînul, iar eu — un oaspete supus. Şi apoi cine ar fi îndrăznit, după cum bine ştiţi, să se ciorovăiască cu dînsul ? *Baro manuş, murş !*[1] Nu-mi rămînea decît să ascult. El se întoarse, horcăind, pe spate ; închise ochii din pricina soarelui şi o vreme rămase tăcut.

— Nu-mi osîndi sărăcia, oftă el, trăgîndu-şi căciula pe sprîncenele-i stufoase şi clătinînd din cap. Ce vezi la mine ? Patru corturi şi caii. Nişte mîrţoage. De cînd sînt n-am umblat cu aşa mîrţoage ; războiul tău ne-a sărăcit atîta. Eh, cum mi s-a părăduit bogăţia !... Aveam cai de curse şi un rădvan pe arcuri. Şi ce covoare ! Turceşti,

[1] Om mare, viteaz.

adevărate ! Aveam o mulţime de galbeni ! Unde-s acum ? Mi i-a mîncat războiul tău.

Nu-mi puteam da seama de ce Gazun făcea pe săracul faţă de mine. Ştiţi şi voi că un ţigan nu-şi arată niciodată sărăcia faţă de un ţigan străin. Dimpotrivă, minte că-i om bogat şi îşi cheltuieşte ultimul ban, ca să-l trateze. Vedeam că face pe şiretul cu un anumit scop, dar tăceam. Dacă găsea cu cale să se înjosească într-atîta — treaba lui ! El trase de lănţişorul de argint şi scoase din buzunarul vestei un ceas de aur.

— Asta-i toată bogăţia mea ! continuă să se plîngă Gazun. Şi, spune-mi, acuma ce-am să mă fac cu fiica mea, Tusia ? Care-i prostul s-o ia fără zestre ? Ce mai lume s-a ridicat acum ! N-am nici tutun...

Gazun scoase din buzunar o lulea strîmbă, o umplu cu mahorcă şi o aprinse.

— De ce nu-ţi duci oamenii undeva, mai departe de război ? îl întrebai eu. Acolo-i mai uşor să găseşti de mîncare. Pe mine m-ai certat că mi-am căutat moartea la război, iar tu o aştepţi aici. Mîine, poimîine va începe să fulguiască şi trebuie să-ţi cauţi adăpost pentru iarnă într-un sat, undeva.

— Nu e treaba ta să mă judeci unde trăiesc şi ce fac ! îmi răspunse cu asprime Gazun şi mă îmboldi cu degetul în burtă. Îţi chiorăie maţele ? Ia o saltea şi du-te să dormi în căruţă. Avem să stăm de vorbă după aceea. Mai e mult pînă au să ne aducă femeile cîte ceva de haleală...

4

Şi aşa, prieteni! Cînd se lăsa seara pe cîmpie m-am trezit în chiuituri şi în cîntece:

Adadîvăs, adadîvăs, amă-barvală,
Atasea, atasea amă-ciororă...[1]

Veniseră femeile cu o droaie de copii gălăgioşi. Ţineau prada în poalele largi ale fustelor suflecate. Două bătrînele se trîntiră obosite în iarbă şi se apucară să-şi scarpine tălpile. Pesemne aveau mîncărime de atîta umblet. Atunci l-am văzut pentru prima dată pe Feduk. Venise de la rîu, turnase apă în ceaunul de tuci şi-l pusese pe pirostrii. Feduk mă privi în tăcere, îmi zîmbi, şi-mi plăcu de la prima vedere. Aş fi vrut să schimb cu dînsul cîteva cuvinte, ca să facem cunoştinţă, dar auzii vocea lui Gazun:

— Hei!... Maştak!... Rupe nişte vreascuri şi aţîţă focul, şi-mi arătă, printr-un semn cu capul, focul stins.

Bătrîna cea rea, pe care o cunoşteam, se trase şi dînsa spre foc. Am aflat din vorbele ei că era mama lui Mihala.

— Iar noi, după ce te-am gonit de la gară, începu ea vorba, ne-am dus hăt-departe, dincolo de linia ferată. Multe verste am umblat... Merge greu cu ghicitul.

Tăceam şi-mi vedeam de treabă cu focul, fără s-o ascult; bătrîna nu-mi plăcea şi mi-era foame.

[1] *Astăzi, astăzi, bogătani,*
Mîine, mîine, fără bani...

Gazun s-a plimbat puţin, s-a uitat cu un ochi de stăpîn la toţi, apoi s-a apropiat de bătrînă.

— Ei, ce zici, Rohlea, stăm prost?

Înţelegeţi şi singuri că a întrebat-o despre caii pe care îi ochise cu prilejul ghicitului.

— Am umblat pînă departe, dincolo de Optuha, spuse ea încet. Tiii! Straşnici cai se află în partea locului! De mult nu mi-au văzut ochişorii asemenea cai. Ai să iei aur curat pe dînşii. Doi cai frumoşi stăteau priponiţi lîngă conac. Unul bine hrănit, corbiu, şi altul arătos, alb, cu pete cenuşii.

Şi bătrîna îi explică unde pasc caii aceia, ai cui sînt şi cum se poate ajunge pînă la ei.

Vreascurile uscate trosneau pe foc. Apa sîsîia în ceaun. Toţi ţiganii se adunaseră şi se tolăniseră în jurul focului. Copiii veneau fuguţa pînă la foc, miroseau cu lăcomie aburul; apoi se îndepărtau şi, ţipînd, se dădeau peste cap prin preajmă. Tusia căsca obosită, şezînd alături de Mihala. Asculta vorbele mamei lui.

Bătrîna îi repeta într-una lui Gazun acelaşi lucru; dar el se vede că nici n-o mai asculta şi se gîndea cum să pună mîna pe cai. Reflexele focului jucau pe faţa lui păroasă. Trăgea neliniştit din lulea şi sufla inele de fum. Privirea-i ascuţită şi puţin batjocoritoare se pironi în foc. Se vedea că Gazun nu avea astîmpăr; parcă ar fi vrut să fure caii chiar în clipa aceea. Bătrîna nu băga de seamă că el nu mai voia s-o asculte, şi-l tot trăgea de podiovcă, bîzîindu-i fără încetare la ureche.

— Ce tot mă baţi la cap, moară stricată? urlă deodată Gazun la bătrînă şi lovi cu luleaua carîmbul tare al cizmei. Ce-mi tot împuiezi urechile

cu vorbele tale ? Caii sînt ca şi ai noştri. Ai noştri !... Ce tot te frăsuieşti ?

Izbucniră cu toţii în rîs. Rohlea înţelese că l-a plictisit.

— Trebuia să-mi spui mai demult că ai priceput totul, rosti ea, furioasă. De ce mă laşi să-mi rup bojocii de pomană ?

— Dar cine te poate opri ? se răsti grosolan Mihala. Ia uite-o cum mai turuie !

Tusia tăbărî şi ea pe bătrînă :

— Tacă-ţi cloanţa, ştirbo !...

— Ei, iaca tac, tac chitic, spuse cu aer vinovat Rohlea şi, fără să se uite la cineva, mai aruncă cîteva găteje pe foc.

Tusia îşi despleti cosiţa şi scoase din păr o salbă de arginţi. M-am aşezat mai aproape de dînsa şi i-am adus aminte de întîlnirea noastră din gară :

— Luîndu-mă după salba ta, am crezut că eşti sîrboaică.

— Salba o am de la răposata maică-mea. Ea era sîrboaică. Şi fata a început să mă întrebe cum am ajuns în gara Pesocinaia.

Privindu-i faţa prietenoasă, i-am spus :

— *Ceaiori*[1], dacă nu mi-ai fi spus tu unde se află ai voştri, m-aş fi prăpădit. Dar să nu-mi zici mie Maştak dacă, pentru vorbele tale bune, n-ai să primeşti de la mine o miriclea cum n-a mai purtat nici o ţigancă de cînd e.

Credeam că nu se pomeneşte un dar mai bun pentru fetele noastre decît o miriclea.

Auzindu-mi făgăduiala, Mihala sări în picioare ca un cal turbat ; prinse să-şi rotească ochii, scrîşni

[1] Fată.

din dinţi, de parcă mesteca nisip, se îndepărtă de foc şi o chemă furios pe Tusia. Ce i-a şoptit nu ştiu nici pînă astăzi...

5

Şi aşa, prieteni ! Ne-am pus la masă. Gazun mă aşeză lîngă dînsul, ca pe un oaspete. Mihala trecu din nou alături de Tusia şi-mi arunca priviri furioase, de parcă i-aş fi cîştigat la cărţi toată şatra.

Lihniţi de foame, ţiganii s-au repezit la mîncare, horpăind în tăcere din ceaun, cu lingurile de lemn, fiertura dreasă cu ulei de cînepă. Fireşte că mîncarea asta nici nu aducea cu vechile noastre bucate, cînd pluteau în ceaun bucăţi de slănină şi cîte un căţel de usturoi. Se mai află încă o mîncare minunată, căreia îi zice „zalozocika". Berbecul are la ceafă şi-n spata dinapoi nişte noduri cît nuca, care se cheamă parcotină. Dacă le scoţi rămîne o carne plăcută, moale, fără nici un iz.

După ce ne-am săturat, am aruncat lingurile în ceaunul gol şi ne-am şters cu mînecile sau cu poalele buzele unsuroase. Tusia s-a ridicat şi ea de lîngă ceaun, şi-a lepădat şalul şi, senină, a început să cînte :

Na djia, ceaiori, palo panî,
Poduhtîlla tut ă izdranî ![1]

Mihala îi ţinea isonul ţivlind ascuţit, iar cîntecul zbura departe peste Oka.

[1] *Fato, ce caţi la izvor,*
Că te-mbolnăveşti de dor !

Na djia, ceai pal, caşta,
Pusavăsa ă vasta !...[1]

Gazun tăcea îmbufnat. Şedea cu picioarele sub dînsul, îi urmărea cu ifos pe ceilalţi şi cerceta cerul nopţii. Strîngea puternic în dinţi luleaua. Îşi ducea adesea mîna la căciulă, ba trăgînd-o pe frunte, ba prăvălind-o pe-o sprînceană. Pesemne îl frămînta gîndul la cai. Şi-a scărpinat coasta, s-a sculat gemînd şi s-a îndreptat spre cort. Zării prin întuneric cum se opri, înainte de a ajunge la cort, şi zise :

— Ia vino încoa, măi băiete.

M-am dus la dînsul. El puse mîna grea pe umărul meu şi mă întrebă :

— Ce-ai de gînd să faci la noi ? Şi, fără a-mi aştepta răspunsul, adăugă : Eşti flămînd ca un lup. Şi nici noi n-o să roadem hamurile. Trebuie să te duci după cai împreună cu ţiganii.

Nu-mi prea venea la îndemînă să merg *„grăn tă ciurăs“*. Ţiganii noştri nu se ţineau de asemenea treburi. Ţiganii noştri se fereau de agerii hoţi de cai. Cînd se întîmpla să poposească o şatră de-a lor prin apropiere, noi plecam numaidecît în altă parte. Dacă te nimereai în preajma lor, dădeai de bucluc : ba aveau gust de rîcă pentru toate fleacurile, ba săreau cu cuţitul la bătaie, ba ne ciomăgeau ţăranii din pricina lor, fără ca noi să fi avut vreo vină. Ştiţi şi voi cît de turbaţi erau ţăranii cînd li se furau caii. Luau la bătaie pe

---

[1] *După vreascuri nu umbla,*
Zgîrie mînuţa ta !...

orice ţigan puneau mîna. Pentru dînşii toţi eram tuciurii. Nu mai stăteau să aleagă.

N-aveam încotro. Fără să spun un cuvînt, am dat afirmativ din cap şi m-am dus lîngă foc, unde dancii jucau, iar împrejur ţiganii cîntau. Gazun strigă, făcîndu-i pe toţi să tacă, şi porunci liniştit puradeilor :

— Aduceţi căpestrele.

Înţelegîndu-l, toţi s-au liniştit. Bulucindu-se, copiii au dat fuga la corturi şi, gîfîind, au adus numaidecît trei căpestre.

Cerul nopţii era spuzit de stele, taman ca şi cămaşa mea cu picăţele. S-a stîrnit un vînt care a pornit să cutreiere cîmpul. După toate semnele vremea era a ploaie.

— N-o să aveţi parte de-o noapte bună, spuse Gazun şi ne dădu cele trei căpestre : mie, lui Mihala şi lui Feduk. Azi femeile noastre au văzut nişte cai care mîine n-au să mai fie acolo. Războiul are să-i gonească undeva cît mai departe de noi. N-ai decît să-i cauţi după aceea cu burta goală...

Ţiganii au început să chibzuiască cum să meargă şi cum să fure caii. Mama lui Mihala se frăsuia şi ne bătea capul cu sfaturile sale.

— Tacă-ţi gura ! Ei ştiu foarte bine ce au de făcut şi fără poveţele tale, strigă la dînsa Gazun.

— Hai, încingeţi-vă, şi să ne aşezăm.

Tustrei ne-am încins cu căpestrele, iar ceilalţi s-au aşezat împreună cu noi pe iarbă, strîngîndu-şi fiecare cu dinţii buza de jos, ca să nu scape cumva vreun cuvînt. Ştiţi şi voi că-i vai de acela care rosteşte măcar o vorbă într-un moment ca acesta.

Vai de cel ce face vreo mişcare! Îl bat în aşa hal, că zace mai mult de o lună în pat.

— Ei, noroc! rosti Gazun încet, văzînd că nimeni nu turburase tăcerea, apoi se ridică în picioare. Duceţi-vă şi cereţi ajutor preacuviosului Nicolae.

După ce ne-am rugat, ne-am strîns cu toţii lîngă foc. Femeile erau bucuroase că plecăm. Ele ştiau că izbînda noastră va uşura grija lor de a agonisi de-ale gurii. Tusia îşi tot dădea capul pe spate, fluierînd un cîntec.

— Oho, straşnic mai fluieri! am lăudat-o eu. Minunată fată mai eşti! Meriţi o miriclea frumoasă.

— Să te ia benga! se înfurie ea şi, văzîndu-l pe Mihala că se apropie de mine, se dădu în fugă mai la o parte.

— Flăcăule! şuieră Mihala. Nu suci capul fetei. Tusia e logodnica mea.

— Eşti un prost! îi răspunsei. Nici nu mi-a trecut prin cap să-i dau tîrcoale.

În aceeaşi clipă Gazun mîrîi chiar deasupra capetelor noastre.

— Vedeţi numai să nu vă înfierbîntaţi, ne spuse el şi ne făcu semn cu mîna, urîndu-ne parcă drum bun. Hai, ştergeţi-o! Să vă păzească preacuviosul!

Ne-am făcut cruce şi am plecat. Noaptea era atît de întunecoasă, încît nici nu ne vedeam, deşi mergeam alături unul de altul. Pe drum i-am spus lui Mihala:

— Pesemne şi tu, şi maică-ta sînteţi soi rău. El se opri şi se răsti la mine:

— Ai să taci odată din gură, ori nu?... Nu uita unde ne ducem. Acuma nu-i vreme de harţă...

N-am să vă povestesc cum am furat caii. Doar ştiţi cu toţii; fie că eşti ţigan, fie că nu, caii se fură la fel. Nu s-a petrecut nimic deosebit...

6

Uite aşa, prieteni! Era o amiază plicticoasă cînd m-am întors. Vîntul se întărîta, îngrămădind nori plumburii pe cer. Şuierînd, se năpustea asupra corturilor. Obosit de munca de peste noapte, m-am întins pe iarbă blestemîndu-mi soarta. Mîna cea rănită mă durea aşa de tare, că nu-mi găseam locul. Nici duşmanilor nu le-aş dori asemenea chin. Ce ghinion! Să mă încurc cu nişte ţigani basarabeni! „Mai bine să învîrtesc roata la o uzină de dimineaţa pînă seara, îmi ziceam eu cu amărăciune, decît să umblu pe întuneric pe coclauri şi să tremur de teamă să nu mă prindă ţăranii şi să nu-mi dea cu ceva în cap." Eram muruit cu noroi; cămaşa îmi duhnea a sudoare; în dinţi îmi scîrţîia nisipul, iar în gîtlejul uscat parcă mi se înfipsese o aşchie, care mă înţepa ori de cîte ori înghiţeam. S-ar fi cuvenit să fac o baie după o asemenea trebuşoară, să îmbrac nişte rufe curate şi să mănînc în lege! Dar ia să-i fi spus aşa ceva lui Gazun: m-ar fi ocărît şi m-ar fi făcut de ruşine în faţa ţiganilor!

Cine i-a mai văzut scăldîndu-se pe vitejii aceştia? Rătăcesc toată viaţa pe lîngă rîuri, dar le e frică să-şi vîre un deget în apă. Zic că te trage *panîtco* [1] în groapă. Apăi de rufe spălate nici nu

[1] Duhul apelor.

poate fi vorba. Cînd aud de aşa ceva, ei rîd de noi, zicînd că ţigăncile noastre scaldă cămăşile şi aşternutul în rîu. Iar ei, cum îşi pun o cămaşă, n-o mai scot pînă nu se face flenduri pe dînşii. Au eresul că a-ţi spăla cămaşa înseamnă a-ţi alunga fericirea.

Am oftat şi am tuşit. Răcisem un pic în noaptea aceea. Gazun mi-a auzit tusea, a ieşit din cort şi m-a întrebat liniştit:

— Hei, ce bucurie-mi aduci ?

I-am răspuns, abia mişcîndu-mi limba în gură :

— Am pus mîna pe trei.

El şi-a aprins luleaua, apoi m-a mai întrebat :

— Unde i-aţi dus ?

— La vreo patruzeci de verste dincolo de oraşul Mţensk. Mihala spunea c-au poposit pe acolo nişte ţigani bulgari. Are de gînd să-i schimbe. Mi-e teamă să nu-i aresteze pe drum. Umblă detaşamentele în toate părţile...

— Nu asta te întreb. Ce fel de cai aţi furat ?

Nu-mi ardea de întrebările lui. Îi spuneam cîte ceva şi adormeam.

— Parcă ai fi de lemn ! strigă Gazun. Ei te-au trimis aici ca să-mi linişteşti inima, iar tu, nenorocitule, nu-mi vorbeşti desluşit !

A trebuit să-i vorbesc. După ce m-a chinuit cît a putut cu întrebările, Gazun a scuipat şi a spus printre dinţi :

— Nenorocitule !...

N-am dormit mult. M-au trezit ţipetele mamei lui Mihala, care urla de parcă ar fi sfîşiat-o careva în bucăţi. O fugăreau nişte muieri din satul învecinat. Bătrîna urla alergînd, ca o cioară rănită : „Cîr-cîr !", şi s-a prăvălit cu faţa la pămînt lîngă

cortul lui Gazun. Muierile erau gata să se năpustească şi s-o sfîşie, cînd în faţa lor se ivi Gazun. Sîngele i-a năvălit în obraji ; pînă şi ochiul drept, cel scurs, a început să i se mişte. Mîna în care ţinea biciul îi tremura de mînie. Şi-a luat căciula din cap, s-a închinat înaintea femeilor şi le-a întrebat de ce vor s-o bată pe bătrînă.

— Cînd o să crăpaţi, trîntorilor ? ţipau muierile. Puneţi mîna pe ţiganul cel burtos ! Dă-i !...

— Zît ! Gazun şi-a ridicat mîna cu căciula şi le-a întrebat din nou : De ce vreţi s-o bateţi ?

Muierile au început să răcnească, care mai de care, spunînd că bătrîna ghicitoare a furat o fustă şi o faţă de pernă.

— Daţi-vă la o parte ! a strigat crunt Gazun.

Şi-a tras căciula pe urechi şi cu biciul ridicat a păşit spre bătrînă, care tremura şi muşca pămîntul de spaimă, aşteptînd răfuiala. Biciul a şuierat prin aer şi a plesnit-o, spintecîndu-i bluza ruptă. Bătrîna prinse a urla ca o lupoaică.

— Ea s-a dus să ghicească, nu să fure ! spuse Gazun femeilor, care se mai liniştiseră.

Cînd ţărăncile plecară, Gazun o mai lovi o dată pe bătrînă înjurînd-o, dar mult mai slab.

— Ar trebui să te strîng de gît, zgripţuroaico, ca să ştii cum să furi ! şi-o împinse cu cizma. Pleacă şi plîngi pe pernă !

Bătrîna se duse aproape tîrîş în cort.

Gazun fornăia şi gîfîia, parcă ar fi urcat în goană un deal.

— Oriîncotro îţi arunci privirea, de pretutindeni te paşte cîte o năpastă, se jelui el. Oriunde te întorci, dai într-o groapă. Ce locuri cu ghinion !

— Cine te-a țintuit pe locurile astea ? îndrăznii eu să spun. Ori în ce parte s-ar duce oamenii tăi, toată lumea îi cunoaște ca pe niște cai breji. Și cum de stai aicea atîta vreme, ca un ocnaș din Siberia, tu, țigan bătrîn ? Vezi să nu nimerești în foc. Ce cauți ? Moartea ? Mă certai că m-am dus la război, dar tu nu vezi în ce iad poți să te pomenești ?...

Gazun nu se așteptase la atîta îndrăzneală din partea mea, și era gata să mă croiască cu biciul.

— Nu-ți vîrî nasul unde nu-ți fierbe oala ! izbucni furios, lovindu-se cu pumnul în piept. Cine ți-a dat voie să-mi pui asemenea întrebări ? Cine ți-a dat voie să-mi vorbești în felul ăsta ? Tu, prostule, n-ai nevoie să știi de ce prețuiesc eu locurile de aici. Și chiar dacă eu ți-am spus ceva, tu n-ai dreptul să mă înveți pe mine, slănină viermănoasă ce ești !... De șaizeci de ani îmi plimb viața mea prețioasă în căruța cu coviltir și niciodată nu mi-a spus vreun țigan asemenea vorbe... Vrei să te duci la Maștak cel roșcat — n-ai decît : eu nu te țin în loc...

Am văzut că Gazun își ieșise din pepeni și nu știam cum să-l împac.

— Nu te supăra pe mine. N-am de gînd să mă vîr în sufletul tău. Cum aș putea să-ți dau sfaturi, cînd capul tău de aur e mai deștept decît al meu ? Orice țigan ai întreba, n-ar avea decît vorbe de mare cinste pentru tine. Toată lumea te știe...

Lingușirea l-a mai potolit pe Gazun și i-a dat ghes să se fălească singur. Și, fără a se mai certa cu mine și a mă sudui, a început să-și aducă aminte de isprăvile lui izbutite. Plescăind din buze, parcă ar fi supt o bucată de zahăr, Gazun se lăuda cu

chipul cum știuse să fure niște cai chiar de sub nasul țăranilor. Se umfla în pene povestind cum înșelase cumpărătorii la un iarmaroc și cum știa să înzdrăvenească o mîrțoagă într-un singur ceas.

— Țiganii nu te respectă pentru fleacuri, mă văzui silit să-i spun. N-ai să găsești un țigan să spună o vorbă rea despre isprăvile tale vestite.

— Tu erai cu caș la gură, urmă Gazun, cînd prin mîna mea trecuseră atîția cai, că nu i-ai fi putut înșira de la capitală pînă la Marea Neagră. Cînd aveam nevoie și-mi plăcea de un cal, puteai să-l ascunzi și într-o cușcă de fier, și tot puneam mîna pe dînsul. Acuma-s bătrîn, și-apoi războiul tău mă îngrețoșează. Altfel, v-aș arăta eu ce pot...

Între timp, Tusia se întorsese din crîng. Adusese în poală niște rădăcini de mesteacăn tînăr. Ea auzise de departe gemetele bătrînei și, apropiindu-se de noi, îl întrebă pe Gazun :

— Ce are, tată ?

— A fugărit-o o față de pernă. Și, arătînd cu mîna spre sat, adăugă cu asprime : Să nu vă mai prind că mergeți pe-acolo !

Tusia se așeză jos, cu picioarele sub dînsa, și se apucă să aleagă rădăcinile ce le adusese. Ele se taie bucățele, se usucă la soare și se învelesc în cîrpe, pentru vrăji — vorba ceea : prostul *„tă lav pro drab"* [1]. Toți tăceau. Gazun își închise ochiul. Peste puțin timp, cu luleaua în mînă, începu să sforăie. Tusia îl privi cu teamă și, după ce se încredință că doarme, mă întrebă încet :

— Despre ce fel de miriclea mi-ai vorbit ? Și de ce ai pomenit de dînsa ? mă întrebă ea, ca și cum s-ar fi atins de ceva înfricoșător.

[1] „Să-l prinzi cu rădăcina".

— Aşa mi-a venit să zic. Dar de ce te-ai speriat aşa tare ? o întrebai zîmbind.

— Să nu mai pomeneşti de ea, auzi ? Nu rîde... Şi adăugă în şoaptă : Să n-o păţeşti... lui Mihala nu-i place să vorbeşti despre ea.

— De ce ?

— Taci din gură ! Că nu-ţi spun nimic...

A doua zi spre seară, pe drumul cel mare de dincolo de rîu, se stîrni un nor de praf. Unităţile de infanterie şi de cavalerie ale Armatei Roşii mergeau să întărească frontul. N-aveam de unde şti ce se întîmpla în jur. Bubuitul îndepărtat al tunurilor începu să se audă. După toate semnele, războiul se încinsese pe meleagurile acelea. Dar pe Gazun toate astea parcă nu-l priveau de loc. Îl neliniştea numai lipsa lui Mihala şi a lui Feduk. Ţigăncile nu mai plecau departe, temîndu-se să nu vină albii şi să le împiedice a se întoarce la corturi. Şi chiar dacă se duceau la gară să cerşească, tot nu aduceau nici o bucăţică de pîine. Începurăm să flămînzim cu toţii.

— Azi o mai ducem noi, chibzuia Gazun. Da ce-o să înfulecăm mîine, dacă nu se întorc băieţii ? Sau dacă se întorc cu mîinile goale, ce-o să ne facem atunci ?

— Dar dacă îi omoară pe drum ? îl întrebai eu.

— Aşa le şi trebuie, proştilor. Ţiganul dibaci trece şi prin urechea acului, ca aţa ; iar prostul se împiedică şi într-o poartă largă.

Deodată icni şi sări în sus de bucurie, ca un băieţaş.

— Uită-te, colo, uită-te, Maştak ! mă lovi Gazun peste umăr. Vin ai noştri, călare ! Mihala şi Feduk !...

M-am uitat cu atenţie pe drum şi am văzut venind doi călăreţi care ridicau trîmbe de praf.

— A-lea-lea... zbieră Gazun, chemînd ţiganii din corturi şi fluturîndu-şi căciula în aer.

Ţiganii năvăliră afară din corturi. Începură să danseze şi să chiuie. Mihala intră cel dintîi, ca vîntul, în şatră, pe un cal focos şi negru cum îi corbul. Feduk călărea ţanţoş pe un cal sur. Caii erau înspumaţi de alergătură. Sărind de pe cai, ei trîntiră la pămînt saci cu făină şi cu carne.

— Uite ici ce frumuşaţă mai avem ! şi Mihala începu să scoată din buzunare nişte sticle de basamac.

Gazun era bucuros şi furios totodată :

— De ce dracu aţi întîrziat atîta ? M-aţi făcut să mă îmbolnăvesc de grijă ! Proştilor ! Şi porunci femeilor şi dancilor să aţîţe focul.

Mihala povesti cum au schimbat doi cai la ţiganii bulgari, apoi s-au dus în aceeaşi noapte să-i schimbe mai departe la ţiganii din gubernia Tula. Cel de-al treilea cal l-au vîndut unui geambaş rus din Mţensk pe pîine, carne şi basamac. Istorisind, Mihala se fălea în faţa tuturor cu vitejia sa ; iar pe mine şi pe Feduk ne împroşca cu noroi şi îşi bătea joc de laşitatea noastră în astfel de treburi.

— Îmi meriţi fata, fiule ! îi spuse Gazun, privindu-ne cu dispreţ. Cît despre voi, sînteţi nişte nenorociţi de cazangii.

În scurtă vreme toţi ţiganii din jurul focului erau beţi. Ţipau, se lăudau, se batjocoreau, cîntau, dansau... Mama lui Mihala uitase de bătaie şi se vîra în mijlocul cercului, la joc. Eu nici acum nu eram pe placul lui Mihala. Îmi urmărea atent fiecare pas. Cînd intram în vorbă cu Tusia, el se

apropia repede de noi şi trăgea cu urechea. Tusia se purta crud şi provocator. Se străduia într-adins să-l scoată din sărite pe Mihala : îi întorcea spatele, nu voia să danseze cu dînsul şi-l făcea „ciupit de vărsat“, în bătaie de joc. Observase că-mi dau seama de tertipurile ei şi se apucă să-l zădărască şi mai rău pe Mihala.

— Nu-l aţîţa, nu-l chinui, îi spusei eu în şoaptă. Poate să iasă rău.

Fără să se uite la mine, ea spuse repede :

— L-am minţit că-mi placi.

— Nu mă amesteca pe degeaba.

— Nu tu ai vorbit de miriclea faţă de dînsul ? şi izbucni în rîs ; apoi, făcînd un salt peste copiii somnoroşi, tolăniţi în jurul focului, sări în mijlocul cercului : Hei, ţiganilor, am ameţit, dar tot am să vă joc !

Ţiganii începură să-i zică un cîntec de dans şi să bată din palme. Picioarele Tusiei zburau în focul dansului, iar umerii i se zgîlţîiau.

— Să nu-ţi caliceşti picioarele, fato ! îi strigă Gazun şi o privi umflîndu-se în pene.

Tusia se opri brusc, îşi strîmbă gura, parcă s-ar fi supărat pe taică-său.

— Vai de acela care-şi schilodeşte capul ! spuse ea, fulgerîndu-l cu privirea pe Mihala, şi începu să bată ca turbată cu tocurile ei înalte în pămînt.

I-am înţeles purtarea necugetată. Ştiţi şi voi, ca fiecare fată de ţigan, Tusia se răzbuna dinainte pe logodnicul său pentru bătăile la care se putea aştepta după căsătorie...

— Fetele noastre sînt ca nişte cai de stepă, sălbatice ; iar cînd se mărită, se potolesc, ca nişte mîţe cotonogite, îmi spuse Gazun, aplecîndu-se

spre mine, şi adăugă încet : Uită-te la Mihala, tare-i mînios ! Ce flăcău iute !

Mihala nu se uita la nimeni : aştepta în tăcere alte săgeţi ale Tusiei.

— Vezi, Maştak, cum dansează ţigăncile noastre ? se lăudă Tusia, după ce se trînti pe covoraşul ros de lîngă mine.

— Pentru cine ai dansat, fato ? o zădărî Gazun.

— Am vrut să-i plac lui Maştak !

— Vezi cît te respectă ? îmi făcu Gazun cu ochiul. Acum zi-i şi tu un cîntec frumos.

Am încercat să scap :

— S-ar putea să nu-i placă cuiva cîntecul meu...

— Ai să cînţi fiicei mele, nu vîntului. Cîntă-i, cînd îţi spun !

Gazun îşi strînse pumnul şi mă lovi peste genunchi.

— Bine, fie, încuviinţai. Am să vă zic un cîntec cum n-aţi mai auzit niciodată...

Şi am început un cîntec al ţiganilor siberieni. Îl auzisem în gubernia Tobolsk, pe cînd pribegeam cu tatăl meu pe acolo.

— Ei, bravo, bravo, Maştak ! şi, mulţumit de cîntec, Gazun îşi scoase căciula din cap şi-mi şterse faţa cu ea. De unde ştii un cîntec aşa de frumos şi atît de lung ?

— Eu l-am născocit, îl minţii.

— Cum ? Un prost ca tine să născocească asemenea cîntec ? se miră el. În capitală te-ar primi cu braţele deschise. Bogaţii au să-ţi arunce bani în taler. Bravo ţie ! Fie ca buzunarele tale să nu rămînă goale niciodată ! Şi Gazun aruncă o privire spre Mihala. Şi tu ce te zgîieşti ? Tu cu ce te poţi lăuda ?

— Are vocea prea răguşită pentru mireasă, mă folosii eu de prilej ca să-l înţep pe Mihala.

— Nu vezi că te aţîţă împotriva lui Maştak ? mormăi încet Rohlea la urechea fiului său şi-şi rînji dinţii la mine. Tu ce vrei, rîzi de moartea ta ?

Nu i-am mai putut răbda răutatea şi am între-bat-o în gura mare, aşa ca să audă şi Mihala :

— Spune-mi, tuşică, de ce nu-i place fiului tău cînd se vorbeşte de miriclea ?

Mihala sări de la locul său, apucă o sticlă şi o ridică deasupra capului. Se potoliră cu toţii.

— Are să rămînă pe-a mea ! răcni Mihala scos din sărite şi, scrîşnind din dinţi, se lovi cu sticla în creştetul capului aşa de tare, că cioburile zbu-rară în toate părţile ; apoi veni în fugă la mine cu pumnii strînşi. Dacă ştii ceva de miriclea, atunci vorbeşte !...

Nu-l credeam în stare să-şi spargă sticla în cap ca să-şi arate obida ! Gazun se ridică alarmat, se holbă la mine, îl lovi pe Mihala în piept, mă apucă de mînecă cu atîta putere, încît gulerul mă strînse de gît, şi mă trase spre corturi.

— Despre ce fel de miriclea vorbeşti ? mă în-trebă Gazun, fixîndu-mă cu o privire tăioasă.

— Am făgăduit fiicei tale să-i dăruiesc una.

— Şi de unde ai de gînd s-o iei ? mă iscodi el.

— De unde vrei, chiar din tîrg !... ridicai din umeri, mirat de un astfel de interogatoriu.

— Bagă de seamă, Maştak, să nu mai aud de aşa ceva, spuse ameninţător Gazun şi adăugă : N-avem nevoie de miricleaua ta rău prevesti-toare...

Gazun mă lovi cu genunchiul şi strigă cu glas răguşit către ţiganii care zbierau în jurul focului :

— Destul !

Astfel s-a sfîrşit în zori petrecerea noastră ; iar eu am rămas nedumerit, neînţelegînd de ce se în-furiase Gazun cînd am pomenit de miricleaua fă-găduită fiicei sale.

7

Şi aşa, prieteni ! Un biet şirag de mărgele, o miriclea, îi turbura şi-i scotea din fire ; iar pri-mejdia de moarte a războiului nu-i speria de loc, de parcă ar fi fost o priză de tabac !

Iar praful se învolbura din ce în ce mai mult pe drumul de dincolo de rîu. Convoaie de care se retrăgeau în spatele frontului, iar unităţile Arma-tei Roşii, mergînd spre front, se încrucişau cu ele. De departe se auzea bubuitul tunurilor. Situaţia devenea ameninţătoare. Cavalerişti din Armata Roşie veniseră de două ori pînă la corturi. Gazun le ieşea în întîmpinare, îşi scotea căciula din cap şi se închina adînc. Ostaşii din Armata Roşie per-cheziţionau corturile, scotoceau prin cîrpe şi saltele, dar nu găseau nimic oprit. Plecînd din şatră, ei ne preveneau că era periculos să rămînem pe loc ; dar Gazun le spunea cu glas jalnic :

— Dragi conducători, unde să ne ducem noi, nişte ţigani sărmani ? Uitaţi-vă la caii noştri ! Au să ne crape mîrţoagele dacă le punem să ne tragă căruţele.

Amîndoi caii aduşi, cel negru şi cel sur, nu mai erau nici ei buni de nimic : fiecare dintr-înşii avea cîte un ac cu aţă înfipt în copită. Caii şchiopi

păşteau împreună cu mîrţoagele costelive în preajma şatrei.

Gazun era liniştit: nimeni nu lua cai bolnavi. El nădăjduia, nu ştiu de ce, că peste cîteva zile totul se va linişti şi că atunci are să scoată acele din copitele celor doi cai şi se va duce să-i vîndă dincolo de Mţensk sau de Bolhov.

Gazun evita să-mi vorbească. Mă cerceta bănuitor din cap pînă în picioare cînd mă apropiam de dînsul: se vede că ar fi vrut să scape de mine. Într-o zi am auzit în cort o convorbire pe care n-am înţeles-o: Gazun o cerceta pe Tusia. Ea plîngea, încredinţîndu-l că nu-i vinovată cu nimic. Nu-mi puteam da seama ce anume voia să afle de la dînsa. Am înţeles un singur lucru şi anume că miricleaua avea pentru dînşii un tîlc deosebit.

Mi-aduc aminte de o şatră de ţigani siberieni, care se înfuriau la culme cînd auzeau vorbindu-se de pisică. Se fereau de cuvîntul *mîţa;* şi chiar dacă se întîmpla să-l pomenească, îi spuneau cu un fel de frică „miaumîtko“ [1]. Aşa era şi aici. Poate că miricleaua le aducea nenorocire şi de aceea nu era voie să pomeneşti de ea. L-am întrebat într-o zi pe Feduk ce înseamnă asta, dar el mi-a răspuns:

— Poţi să mă tai, nu ştiu ce-i nelinişteşte. Şi eu m-am întîlnit de curînd cu ei. Şi eu m-am lipit de dînşii de nevoie. Am fost cu ţiganii mei în ţinutul Poltavei, unde se zicea că poţi cumpăra cai pe nimic. Ne-am dus noi acolo, dar nici n-am apucat să ne învoim la preţ, că a şi dat Denikin peste noi. Am căutat să fugim care încotro; dar el ne-a arestat şi ne-a luat pînă la cel din urmă capăt de

[1] După cum se vede, e o onomatopee (n. aut.).

aţă. I-a înhăţat pe fratele şi pe cumătrul meu, iar eu am scăpat printr-o întîmplare, şi pe-aci ţi-e drumul...

Mi-a mai povestit Feduk că Gazun, cînd s-a dus la culcare, l-a chemat la dînsul pe Mihala şi, fără a-i spune vreun cuvînt, l-a plesnit peste obraz. Mihala n-a zis nici pîs, iar Gazun i-a spus: „Ai să ne aduci nenorocirea pe cap cu nesăbuinţa ta...“

Văzînd vînătaia de la ochiul lui Mihala, îmi bătui joc de dînsul:

— Cine ţi-a dichisit ochiul?

Mihala nu-mi răspunse nimic, ci numai şuieră printre dinţi şi scuipă furios.

Ţiganii umblau somnoroşi în jurul corturilor. Iarăşi erau flămînzi cu toţii, căci după chef nu le mai rămăsese nici o coajă de pîine. Nu se temeau de foame; cu ea erau obişnuiţi, îi îngrozea mai mult bubuitul tunurilor. Cu toate acestea, îşi ascundeau frica de Gazun.

Mama lui Mihala şedea lîngă focul stins şi boscorodea ceva. Lua cenuşă în palmă şi o sufla, repetînd cu glas tare:

— Să cadă năpasta pe cap străin!...

Apoi iarăşi bombănea ceva, se scula în picioare şi se închina în tuspatru părţile. De foame, dancii şedeau liniştiţi şi se uitau la dînsa cum descînta. Din cînd în cînd o întrebau: „Mai e mult, bunicuţo?“ Aşteptau, prostuţii de ei, să alunge bătrîna duhul cel rău; dar duhul cel rău bubuia şi mai puternic în văzduh.

Îmbufnat, Gazun pufăia din lulea şi se uita şi el de departe la bătrînă. Apoi se apropie de dînsa, îi spuse ceva şi se îndreptă spre ţigani:

— Veniţi să alungăm năpasta!

Nici unul nu rămase în cort, toţi stăteau în faţa focului şi luau cenuşă în poalele fustelor şi ale cămăşilor. Chiuind şi fluierînd, porniră cu toţii grămadă după bătrînă, alături de care mergea Gazun. Înconjurară şatra de trei ori. Vărsau pe rînd cenuşa pe pămînt, lăsînd în urmă o dîră îngustă. Ei credeau că nici un duh rău nu va mai putea trece peste cercul vrăjit. Toţi speriau duhul cu strigăte şi cu înjurături, iar bătrîna boscorodea un descîntec :

— Umbli sau nu umbli, te iveşti sau nu te iveşti, da ochiul tău ţi-l laşi pretutindeni. Şezi pe cîmp, pîndeşti în pădure, te scalzi în rîu, tu eşti pretutindeni, îţi arăţi în toate părţile mînia. Pleacă în zbor ca pasărea, pleacă tîrîş ca viermele, pleacă înot ca peştele în marea cu apele turburi şi nesfîrşite. Acolo e un uscat, pe pămînt creşte o iarbă de aur, iar pe iarba de aur se află cortul tău, iar în cort te aşteaptă cu nerăbdare nevastă-ta. Ne spunea ea că are cheile peşterii celei mari, iar în peşteră stau caii cei împărăteşti. Pleacă mai repede, că de nu, pentru năpastele tale, o să ne ducem în marea cu apele turburi şi nesfîrşite şi pe pămîntul tău, o să-ţi sfîşiem cortul şi o să-ţi înecăm nevasta, avem să-ţi luăm cheile şi să-ţi furăm caii împărăteşti ! Cenuşa mea descîntată, varsă-te, varsă-te, varsă-te în jurul corturilor şi păzeşte inimile noastre de deochi ! Cenuşa mea descîntată, nu lăsa năpasta să vină asupra mea !...

Şi toţi strigau unul după altul în urma bătrînei :

— Nu lăsa năpasta asupra mea !

Cînd se isprăvi vraja, aprinseră focul. Se încălziră în jurul focului cu toţii, afară de Tusia. Pe ea Gazun o gonise în cort. Aprinzîndu-şi luleaua, Gazun se întoarse cu spatele spre mine în tăcere. Vedeam limpede că legăturile noastre se rupseseră. Toată vina cădea numai asupra blestematei de miriclea. Era primejdios să mai rămîn cu Gazun. Nu ştiam ce uneltea el împotriva mea, dar eram sigur că nu avea să mă lase în pace. Trebuia să plec. Dar încotro ?... În afară de asta, venea iarna. Toamna tîrzie şi uscată putea să se sfîrşească de la o zi la alta şi să se pornească ploile reci. Iar Gazun nici n-avea de gînd să închirieze un adăpost în sat. Îmi storceam creierii să aflu ce-l lega pe Gazun de acest loc primejdios. Deşi cîrteau împotriva lui, totuşi ţiganii aveau o încredere oarbă în priceperea sa şi nădăjduiau că el îi va feri de năpastă. Eu însă vedeam limpede că bătrînul ori îşi pierduse minţile, ori îşi făcuse un plan nemaiîntîlnit. Pentru mine era caraghios pretextul lui cum că frontul urma să se desfăşoare dincolo de Oka. Mi se părea ciudat să aud aşa ceva din gura unui nomad umblat, pe care nu-l socoteam de loc prost. Dimpotrivă, în felul său era deştept şi ascuns. Eram gata să-mi pun capul că avea pe suflet zeci de crime. Nu degeaba îşi lăuda dibăcia cu care jefuise în vremurile de demult prăvăliile cu vinuri şi troicile de poştă.

Am hotărît să fug pe furiş, oriunde, numai să fiu cît mai departe de vitejii ăştia.

8

Şi aşa, prieteni ! În ziua în care mă pregăteam să părăsesc şatra, dis-de-dimineaţă, încă pe cînd dormeau ţiganii, s-a întîmplat ceva înfiorător.

Cînd se crăpa de ziuă, m-am dus la rîu după apă. Revărsatul zorilor colora zarea în galben, de parcă se prăjea scrobul într-o tigaie. Un vînt slab şi rece răbufnea din cînd în cînd. Am ieşit pe cărare cu căldările pline. Mai aveam pînă la corturi cam cît o aruncătură de băţ, cînd un obuz zbură fluierînd pe deasupra capului meu şi explodă între corturi ! Pămîntul se spintecă. Zdrenţe şi bucăţi de carne zburară valvîrtej în văzduh, împreună cu un fum negru, des şi cu lostopane de pămînt.

Mi s-au tăiat picioarele de spaimă şi am scăpat căldările jos. Bulgări de pămînt şi bucăţi de carne omenească căzuseră asupra mea. Eram stropit de sînge de sus pînă jos. Multă vreme am rămas ţintuit locului. Stăteam ca încremenit. Mă gîndeam că s-au prăpădit cu toţii. Dar văzui ţigani buimaci de somn ieşind din corturi şi alergînd ca nebuni pe cîmp. Caii speriaţi alergau şi ei, şontîc, care încotro. I-am strigat pe ţigani ; dar ei nu auzeau nimic, asurziţi de explozie.

Abia mi-am tîrît picioarele pînă la şatră şi-am rămas împietrit de priveliştea ce mi s-a înfăţişat. Obuzul nimerise drept în cortul lui Gazun. De sus se cernea praf, iar vîntul purta puful din saltelele şi din pernele spintecate. Puful zbura şi se învolbura pe cîmp ca ninsoarea pe timp de viforniţă. Toate erau schilodite, sfîşiate, iar cufărul făcut ţăndări... Obuzul scosese din pămînt vreo două care de ţărînă. Mi-am aruncat ochii în groapa însîngerată şi-am văzut în ea o ladă, ca un sicriu mare, căptuşită cu tablă, care avea capacul smuls. „Aici şi-a îngropat Gazun averea", mi-am zis eu. Mătăsuri înflorate şi alte materiale scumpe, tot felul de lucruri de aur şi de argint, pachete de bancnote de pe timpul ţarului Nicolae al II-lea, împrăştiate, monede de zece şi cinci ruble se tăvăleau pe fundul lăzii împroşcate cu sînge...

Dar nu-mi ardea mie de ele. Am văzut cu groază cadavrele schilodite ale bătrînului şi ale fiicei sale. Trupul păros al lui Gazun, rămas fără mîini şi fără picioare, luneca de parcă era viu peste bogăţiile acelea, strivind sub burta-i însîngerată capul retezat al Tusiei, cu podoaba sa de păr negru. Se scursese şi singurul ochi al lui Gazun. În locul ochiului mă privea o gaură înfricoşătoare. M-am tras înapoi. Ceva a trosnit sub piciorul meu... Era o miriclea ! Mărgelele de chihlimbar erau acoperite de sînge proaspăt şi de praf. Fuseseră aruncate de explozie din lada îngropată în pămînt. „Nu cumva miricleaua asta îl scotea din sărite pe Mihala ?" m-am gîndit eu şi am privit cu groază faţa pocită a Tusiei, pe care trupul lui Gazun o împlînta în aurul şi-n argintul de pe fundul lăzii.

Am vrut să ridic miricleaua blestemată, dar am auzit un alt obuz fluierînd în văzduh şi am fugit cît mă ţineau picioarele.

Albii nu cruţau corturile. Crezuseră pesemne că nişte ostaşi din Armata Roşie s-au adăpostit lîngă salcia cea bătrînă... Şi trăgeau obuz după obuz în corturile ţiganilor. Era o privelişte înfricoşătoare ! Şi acum mă trec fiorii cînd îmi amintesc...

9

Ascultătorii aşteptau urmarea povestirii, dar Mikola Maştak se ridică de pe pat şi începu să umble neliniştit din colţ în colţ, pufăind din ţigară.

— Şi acum mă chinuiesc ochii morţi ai Tusiei. Maştak se opri ca să-şi vină în fire şi pocni din degete. Mereu visez miricleaua aceea însîngerată...

— Maştak ! spuse unul dintre ascultători. Ne-ai înşirat multe lucruri pe care le ştim şi noi de mult. Ai sărit însă de la una la alta şi nu ne-ai spus ce fel de miriclea era cea a Tusiei şi de ce îi speria pe toţi.

— De unde să ştie el ! spuse Feduk. Nici pînă acum nu ştie despre ce-i vorba. După bombardament, el a plecat din şatră ; eu însă am rămas.

— Erau vrăjiţi de miriclea ? rîseră coriştii.

— Nu, nu erau vrăjiţi, răspunse Feduk. Toată vina o poartă numai prostia de nomad a lui Gazun, care îşi ascundea bogăţia în felul ăsta. Pot să vă spun că n-am atîtea fire de păr în cap cîte eresuri au hoţii de cai basarabeni. Dacă le cade biciul din cui înseamnă că vor avea o pagubă. Dacă îi pică vreunui ţigan din pachetul de cărţi o rigă de treflă e semn că el va ajunge la puşcărie. Au născocit tot soiul de talismane, cum ar fi : o ţeastă şi aripi de liliac, capete de şerpi, săculeţe cu buruieni, rădăcini pentru vrăji, şi toate fleacurile astea le socot drept amulete preţioase, fiecare avînd cîte o legendă misterioasă. Aceste eresuri şi descîntece rare ei nu le destăinuiesc altcuiva decît după multe rugăminţi şi numai pe bani grei. Îşi dezvăluie tainele numai pe patul de moarte... Am pribegit trei ani cu dînşii, aşa că-i cunosc bine.

— Şi ţiganii noştri au tot soiul de născociri şi eresuri cu nemiluita, remarcă un corist care ciupea strunele ghitarei.

— Să vă spui ce-i cu miricleaua, urmă Feduk. Ca şi Mikola, nu-mi dădeam seama nici eu pe atunci de ce Gazun şi Mihala erau atît de îngrijoraţi. Chiar ceilalţi ţigani habar n-aveau despre ce era vorba. Toţi ştiau că Gazun îşi păstra fiica pentru Mihala, că voia să aibă un ginere tot atît de hoţ ca şi dînsul. Gazun era un om bogat. Văzîndu-i însă cămaşa ruptă, nimeni n-ar fi bănuit că avea o stare de vreo sută de mii de ruble. Aşadar, Gazun aflase cum comuniştii iau averile celor bogaţi şi a început să tremure pentru soarta comorii lui. De aia, cînd s-a împotmolit în gubernia Oriol din pricina războiului, a săpat o groapă în cortul lui, a băgat într-însa lada, unde-şi ţinea averea, şi a acoperit-o cu pămînt.

— Dar Mihala ştia de ladă ?

— Stai că ajung şi la asta. Am să vă mai dau cîteva lămuriri ca să înţelegeţi ce-i cu comorile sau cu bogăţiile găsite. Cînd ţiganul găseşte o comoară sau un lucru de preţ pe drum, el destăinuieşte asta altor doi ţigani mai apropiaţi de dînsul, cu care se înţelege să-şi împartă avutul — dar aşa, ca să ştie numai trei inşi taina, nici mai mulţi, nici mai puţini. Aşa-i rînduit la ei. Tot aşa fac şi cînd îşi ascund bunurile în pămînt. Trei oameni trebuie să ştie despre asta, că altfel ar putea încăpea pe mîna furilor. Cînd aduna bogăţia împrăştiată a lui Gazun, Mihala ne-a mărturisit totul, mie şi celorlalţi ţigani. Iată cum se petrecuseră lucrurile. Cînd şi-a îngropat averea în pămînt, Gazun le-a spus lui Mihala şi Tusiei ;

„Vă mărturisesc vouă că mi-am îngropat în pămînt agoniseala. Ochii răi ai roşilor au nimicit bogăţia prinţilor şi a moşierilor ; iar dacă află cumva de tinichelele şi de cîrpele mele, n-au să aibă ei milă de bătrînul şi sărmanul Gazun şi-au să-mi ia toată agoniseala. Inima ni-i ascunsă şi n-o să spună nimănui unde se găseşte averea noastră..."

Ca să se lege prin tăcere, şi-au smuls unul altuia cîte un fir de păr din cap, s-au sărutat, iar Gazun i-a mai spus lui Mihala :

„Văd că eşti un ţigan şi jumătate. Te-am admirat mulţi ani de zile, iar acum ţi-am încredinţat taina mea. Mai am închisă în lada bunicului o miriclea fericită, pe care am să ţi-o dau împreună cu fiica mea cînd o să se sfîrşească războiul ăsta blestemat. Ea mi-a adus toată viaţa fericire, şi vouă, tinerilor, o să vă aducă la fel !"

Înţelegeţi acum de ce se perpeleau aşa. Fără să se gîndească la ceva, Maştak pomenise din senin de miriclea, iar ei se îngroziseră, crezînd că aflase de lada ascunsă. Aşa stăteau lucrurile ! Şi Feduk se adresă lui Maştak : Mi-a spus Mihala atunci că Gazun îţi pusese gînd rău. Era hotărît să te ucidă...

— Dar şi eu eram pe atunci destul de colţos, spuse Maştak.

— Şi ce-a făcut Mihala cu miricleaua aceea blestemată ? întrebă coristul cu ghitară. Pribegeşte de bună seamă şi fură cai.

— Ba pe dracu ! Zace în pămînt ! rîse Feduk, apoi oftă. A doua zi după nenorocirea aceea, Mihala şi maică-sa au fost spînzuraţi de o creangă. Au venit albii, au percheziţionat şatra şi au găsit tot aurul lui Gazun la Mihala. El şi bătrîna se apărau ca nişte pisici, dar nu voiau să dea bogăţia, iar

albii i-au prins cu arcanele şi le-au smuls limbile... Aşa a fost !...

În odaie se lăsă tăcerea. Fumul de ţigară unduia în valuri albăstrii, acoperind lumina becului. Înfricoşătoarea întîmplare din viaţa nomadă aşternuse o paloare pe feţele ascultătorilor. Ghitaristul zdrăngăni încet şi trist cîntecul amar *Soarta*, iar strunele şopteau ceva tremurat şi cu modulaţii despre deznădejdea vieţii de nomad...

Foşnetul copacilor bătrîni din parcul Petrovski pătrundea prin ferestrele deschise. Însera.

1928

DIN PRAVILE NESCRISE

1

Timoha Maştak şedea pe o bancă, la umbra unor plopi tineri, argintii, din grădiniţa sovietului raional. Îşi arunca mereu privirile neliniştite spre portiţă, plescăind din buze mirat că nu mai veneau reprezentanţii ţiganilor nomazi cu care se înţelesese să se întîlnească acolo. Astăzi doar, la secţia agricolă, se discuta problema împărţirii pămîntului la treizeci şi patru familii de ţigani care se hotărîseră să părăsească viaţa nomadă.

Razele soarelui de dimineaţă se jucau în barba roşcată a tînărului nomad, iar luarea-aminte a oamenilor, care treceau preocupaţi pe lîngă dînsul, se îndrepta fără voie spre ciucurii de foc ai părului său, care păreau că ard pe faţa-i neliniştită.

Maştak îşi muta mereu privirea de la portiţă la acoperişul albastru al sovietului raional şi la hogeagurile de cărămidă iscusit împodobite cu căpăcele de tablă, avînd cîte un cocoşel în vîrf. Uitîndu-se drăgăstos la căpăcelele lucrate cu meşteşug, Maştak simţea un fel de mulţumire, o plăcere deosebită. Timoha Maştak cunoştea bine casa nouă a sovietului raional, ridicată pe liniştita stradă Sadovaia. Oricît de ciudat ar părea, dar în clădirea aceea cu două caturi se afla şi o parte din munca lui...

Greu îi venise lui Maştak cînd căzuse jertfă pravilelor nescrise ale vieţii nomade şi fusese izgonit din şatra lui. Trăgînd mîţa de coadă, pe cînd colinda de unul singur curţile oraşului strigînd „spoim tingiri", Maştak a întîlnit o dată la o ceainărie nişte tinichigii de acoperişuri, sezonieri, care veneau primăvara după cîştig tocmai din judeţul Kromski. Cu barba lui roşcată, cu zîmbetu-i blînd, Maştak se nimeri pe placul lucrătorilor sezonieri, care îi propuseră să intre în artelul lor. Se obişnui repede cu dînşii şi le arătă măiestria sa.

Cînd îl văzu întîia oară pe roşcatul Maştak, şeful de echipă remarcă cu un zîmbet plin de blîndeţe :

— Ce fel de ciudăţenie mi-aţi adus aici ? Păi de la barba lui au să ia foc toate pădurile ! Uite ce pălălaie !...

— Îi arde focul în mîini, nu în barbă, glumiră tinichigiii.

— Din acte se vede că ai fi ţigan, se miră şeful de echipă. Ar fi trebuit să „lucrezi" mai departe la cai, iar tu te-ai apucat de o treabă străină. Ce să mă fac cu tine, pîrjolule ? Urcă-te pe schele...

Îl trimiseră pe Maştak la construcţia casei unde se afla acum sovietul raional. I se spuse că aveau un termen scurt şi că tot artelul trebuia să pună umărul. Şi el se apucă cu tragere de inimă să aşeze foile de tablă ale acoperişului.

— Ei, ce face pîrjolul vostru ? Nu v-a ars ? îi întreba, zîmbind, şeful de echipă pe tinichigii.

— Pîrjolul ? Nu te uita că-i ţigan, răspundeau ei, la muncă ne vîră pe toţi în buzunar. De unde o fi căpătat mîna asta atît de sigură ? A meşterit un capac cu tot felul de marafeturi pentru hogeag, că n-ai de ce să te legi. O frumuseţe, nu alta !

Rar se întîmpla ca lui Maştak să-i spună vreun tinichigiu pe nume. Toţi se deprinseseră să-i spună „ţiganul", şi Maştak nu se supăra. Cîteodată chiar el singur striga de pe acoperiş :

— Hei, prietene, spune şefului de echipă că ţiganul are nevoie de cuie.

Cărămizile noi-nouţe ale casei abia construite parcă ardeau, roşii, în soare. Conform hotărîrii comitetului executiv raional, urmau să fie instalate în clădirea aceasta toate instituţiile sovietului, printre care şi secţia agricolă. Tinichigiii izbeau cu ciocanele în acoperiş. Încă vreo două săptămîni şi casa avea să fie gata, acoperită cu tablă. Pe atunci se gîndise oare Maştak că această casă de pe strada Sadovaia — prima sa experienţă de muncă în artel — avea să aibă un rol hotărîtor în soarta lui, dîndu-i-se de acolo repartiţia pentru o viaţă nouă ?

Acum trei ani, aici, pe schela acestui acoperiş, Maştak, asudat de arşiţă, îşi scotea cămaşa şi, culcat într-o rînă, potrivea foile de tablă una lîngă alta, îndoindu-le crestele. Trupul său adus de spate, lat în umeri se încorda la fiecare lovitură

de ciocan pe care o dădea în tabla maleabilă. Picături de năduşeală cădeau din părul lui roşcat, care-i ieşea în smocuri de sub şapcă. Era o fire închisă, posacă. Rareori intra în vorbă cu tovarăşii săi de muncă, iar la întrebările curioşilor dacă are rude, Maştak răspundea în silă :

— Întreabă-mă de treburile noastre, nu te lega de neamurile mele, n-ai nici în clin, nici în mînecă cu ele ! Vezi-ţi de ce te priveşte.

Cînd cădea cea dintîi zăpadă, Maştak îşi lua rămas bun de la tinichigiii care plecau acasă şi rătăcea iarăşi prin curţi. Îmbiind gospodinele prin strigăte ascuţite „spoim tingiri“, el dregea la repezeală orice hleab de tablă, făcîndu-l din nou bun pentru gospodărie. O dată cu începutul sezonului de construcţie, se ducea la negustorul din tîrg deasupra uşii căruia era ţintuită firma : „Vînzare de tutun, ţigări, lumînări şi alte produse alimentare“, şi-l întreba dacă nu veniseră cumva din sat tovarăşii săi, tinichigiii. Închiria împreună cu dînşii pe timpul verii un pat în şopronul aceluiaşi negustor.

Timoha Maştak a lucrat două veri cu Baibakov. Bătrînul tinichigiu îi plăcea. Nu se ducea niciodată fără dînsul la petreceri. Cînd membrii artelului petreceau şi se luau la ceartă, Baibakov ştia să-i împace pe loc, iar ei începeau să-i zică, acompaniaţi de-o armonică, cîntece de jale din Oriol şi să-şi tîrşîie încălţările scîlciate în ritmul unui joc ţărănesc.

Maştak bea rareori cu dînşii, şi cu măsură, dar cînd se întîmpla s-o facă devenea dezgheţat şi vorbăreţ.

— Ia fă bine, cavalerule, şi dansează-ne o ţigănească !

Vrînd să le facă pe plac şi să întreţină veselia generală, Maştak îşi trîntea şapca de pămînt şi se avînta vijelios la joc. Însoţit de strigăte entuziaste : „Bravo, ţigane, joacă cu foc !“ şi de bătăi din palme, el făcea tot felul de figuri complicate cu picioarele, tropăia din călcîie, îşi plesnea cu palmele tureatca cizmei, genunchii, pieptul şi umerii, strigînd mereu : „Hop şi-aşa, înc-o dat', înc-o dat' !“

— Grozav mai eşti ! se mira Baibakov. Cum de izbuteşti să baţi în acelaşi timp şi din călcîie şi să plesneşti din mîini ?

— Turnaţi-i întîi vin ţiganului nostru ! strigau tinichigiii.

Maştak nu primea şi dădea paharul lui Baibakov :

— Bea, bătrîne ! Eu ştiu cît pot să beau.

— N-avem interes să-l ospătăm pe bătrîn. Bea tu, Timoha ! şi ei îi vîrau paharul în mînă.

— V-am spus o dată că n-am voie să beau mai mult. De ce să vorbesc în vînt ?

2

A doua zi după beţie, Maştak era mînios pe el însuşi ; se făcea iarăşi posomorît, tăcut şi, fără să se uite la nimeni, nituia jgheaburile acoperişului.

— Pîrjolule ! îl înghiontea cîte unul. Hai să ne dregem la ospătărie.

El nu-i răspundea nimic, ci îi arunca numai cîte o privire încruntată şi ciocănea mai departe tabla.

Într-una din zile, Baibakov băgă de seamă în timpul repausului de la prînz că o tristețe de neînțeles era întipărită pe fața posacă a lui Maștak și-l întrebă :

— Nu ți-s boii acasă ? Ai face bine să-ți deschizi inima.

— Pentru ce ? Iscodește-mă din partea trebii, n-ai ce căta în inima mea !

— Ce seminție de oameni ascunși sînteți voi, țiganii ! Cine v-a făcut așa, draci împielițați ?

— Ești un bătrîn cumsecade, Baibakov, mă simt bine cu tine, dar ce te bagi în sufletul meu ?

— Așa a venit vorba.

Maștak îl cinsti cu mahorcă pe unchiaș și-i spuse, după o scurtă pauză :

— Ce nevoie ai tu să scormonești în sufletul meu prost ? Oricum, îți este cu totul străin. Uite, dacă ar fi să ne sfătuim cum să lucrăm la acoperiș împreună, sufletul meu s-ar putea înțelege cu sufletul tău. Dar de ce să-ți vorbesc despre sufletul meu prost de țigan ?

Baibakov trase un fum în piept și se gîndi :

„E un om cumsecade, de înțeles, dar tot neamul lui e tare ciudat."

Cîteodată, în zilele de duminică, Maștak pleca afară din oraș și nu venea la dormit în șopron. A doua zi, Baibakov îl necăjea în șagă :

— Aseară iar i-ai căutat pe ai tăi ? Recunoaște, cavalerule ! Vrei să-ți găsești o gagică țigancă ?

— Ce neastîmpărat ești, unchiașule ! Toate vrei să le știi.

Într-un rînd, Baibakov se apropie în timpul lucrului de Maștak și-i spuse :

— Măi țigane, ia ascultă aici ! Te caută unul de-ai tăi. Coboară-te jos ! Cică-i tot așa de frumos ca și tine, numai îi tuciuriu la față.

— De ce mă cheamă ? întrebă nemulțumit Maștak. Doar n-am să mă cobor acuma de pe acoperiș. Dacă are nevoie de mine, să mai aștepte.

— Treaba ta...

Cînd se îndepărtă Baibakov, Maștak căzu pe gînduri și oftă ; apoi se întoarse brusc, scuipă și se puse să îndoaie mai departe crestele cu o ușurință neobișnuită. Tabla vuia sub mîna lui puternică.

Ieși după lucru în stradă împreună cu un grup de muncitori sezonieri. Un țigan tînăr îl aștepta în poartă. Avea mustăți negre, purta niște șalvari de catifea și, cu toată căldura verii, o podiovcă albastră vătuită. Era Sankó, prietenul său din copilărie. Cînd îl văzu pe Maștak, se bucură și se îndreptă spre dînsul. Își zîmbiră prietenos și începură să vorbească țigănește.

— Uite-i cum s-au pus la taifas, zise Baibakov, trecînd pe lîngă dînșii ; și se adresă lui Maștak : Cheamă-ți consăteanul la ospătărie !

Dar Maștak nu se întoarse spre bătrîn și nu-i răspunse nimic. Își mușcă numai buza de jos, clătină trist din cap și-l copleși din nou pe țiganul cel tînăr cu o ploaie de întrebări.

A doua zi, tinichigiii aflară că Maștak pleacă nu se știe unde și că, poate, nu se va mai întoarce niciodată.

— Unchiașule, îi spuse Maștak lui Baibakov la cină, n-am să uit niciodată cît de frumos te-ai purtat cu mine. Fă-mi un bine. Îți las în păstrare o lădiță. Dacă mă întorc peste o lună, am să-ți mul-

ţumesc că mi-ai ţinut-o ; dacă nu mă mai întorc, du-o acasă la tine.

— Ce oameni îndoielnici şi ascunşi sînteţi voi ! Şi Baibakov îl întrebă poate pentru a zecea oară : Spune-mi, Timoha, ce ştire ţi-a adus consăteanul tău ?

— Ce nevoie ai să ştii, unchiaşule ? Şi Maştak adăugă în silă : Nişte necazuri de-ale noastre, ţigăneşti... Nu mă mai întreba !...

3

Seara, cînd muncitorii sezonieri se culcaseră, Baibakov ieşi din şopron în curtea scăldată de lumina lunii. Auzind convorbirea înăbuşită a celor doi ţigani, care şedeau pe nişte butuci, el se apropie de dînşii, se aşeză alături, le ceru un foc şi se amestecă în vorba lor nedesluşită. În sfîrşit, izbuti să-şi satisfacă curiozitatea.

— Stăruitor mai eşti, bătrînelule, toate vrei să le ştii, îi spuse încet Maştak şi primi fără chef să-i împărtăşească necazul ce-i apăsa sufletul.

Uite ce necaz avea Maştak. I se întîmplase un lucru care se petrece adesea la ţiganii nomazi şi care îl făcuse să devină un paria în şatră. Îi făgăduise ţigăncii Malka s-o ia de nevastă, după ce ţiganii vor fi prăznuit paştele în uscătoriile de snopi ale ţăranilor, unde iernaseră, adică îndată ce vor ieşi cu toată şatra, în cele dintîi zile călduroase, dincolo de marginea satului. În curînd toţi ţiganii fură dezamăgiţi, şi în primul rînd logodnica. Începură să umble zvonuri cum că Timoha, ţiganul ghiduş, îi făcea ochi dulci Klavei, fiica învăţătorului Sideev din sat. Mai întîi îşi închipuiră că era vorba de-o patimă trecătoare şi că bătrînul învăţător, cunoscut în împrejurimi prin firea lui aspră şi ursuză, nu-l va primi pe veselul ţigan în familie.

— Ce-i trebuie Klavkăi să se încurce cu un nomad ? îşi ziceau ţăranii.

Iar ţiganii glumeau pe socoteala lui Maştak, făcîndu-i cu ochiul în bătaie de joc :

— Petrece, flăcăule, petrece ! Că de nunta ţigănească tot n-ai să scapi.

Dar tîrcoalele pe care le dădea Maştak bălaiei Klava ajunseră atît de bătătoare la ochi, încît ţiganii îşi pierdură cumpătul, iar rudele logodnicei, de care Maştak se apropiase încă din copilărie, erau foarte neliniştite. La început chiar ţiganii încurajaseră întîlnirile lui Maştak cu Klava, ba chiar îl siliseră s-o poftească la petrecerile lor. În naivitatea lor, ţiganii socotiseră că Klava, ca socotitoare a sovietului sătesc, prin urmare o autoritate locală accesibilă lor, ar putea să le ţină partea în cazul vreunei încurcături sau cerţi între dînşii şi ţărani.

— Klavocika, cetăţeancă bună la suflet, nimeni nu poate să te înveselească ca Timoha al nostru. Are să-ţi arate un joc cum n-ai văzut de cînd eşti, o îmbiau stăruitor ţiganii, care mai de care, dorind să-şi cîştige bunăvoinţa.

În pofida dorinţei lui Maştak, care şedea alături de logodnica lui şi îi ţinea de urît, ţiganii îl prindeau de mînecă fără pic de sfială şi-l trăgeau la joc. Cînd se sfîrşea petrecerea, îl sileau s-o conducă pe Klava prin nişte curţi dosnice pînă la dînsa acasă. Dacă ţiganii aveau ceva treburi la sovietul sătesc, îl însărcinau de asemeni pe Maştak

s-o roage pe Klava să pună o vorbă bună unde trebuia. Şi Maştak era nevoit să bată pragul sovietului sătesc zile întregi, rugîndu-se pentru cîte o aprobare, încît ajunse să fie cunoscut de toţi reprezentanţii autorităţilor locale.

— Klava, iar umblă roşcatul tău pe sub ferestre ! bombănea preşedintele sovietului sătesc, zărindu-l pe Maştak.

— De ce al meu ? îl întreba ea cu obidă. De ce vorbiţi fleacuri ?

— Bine, bine ! Ce mai vrea ? Nu ne dau pace ţiganii ăştia !... Şi preşedintele adăuga cu năduf, adresîndu-se membrilor sovietului sătesc : Cînd au să ne slăbească cu milogelile lor ?

— Trebuie să stăm serios de vorbă cu dînşii. Să-i chemăm la o întrunire şi să le dăm o însărcinare.

— Nu poţi face nimic cu dînşii, spunea preşedintele, dînd din mînă a lehamite. Ăstora le fluieră vîntul în cap, nu sînt oameni muncitori !...

4

Datorită întîlnirilor dese ale lui Maştak cu Klava, ei începură să vorbească cu inima deschisă nu numai despre nevoile ţiganilor, ci şi despre alte probleme ale vieţii şi, fără să-şi dea seama, ba chiar fără s-o presimtă, fură pătrunşi încet-încet de simpatie unul faţă de celălalt. Klava simţea tot mai des dorinţa nelămurită de a se întîlni cu Maştak şi de a-i vorbi. Dacă Maştak nu apărea la sovietul sătesc cu rugăminţile lui, se simţea cuprinsă de o nelinişte neînţeleasă. Şi Maştak era

atras de Klava. O socotea fată de inimă, serioasă, şi nu se sfia să-şi deschidă în faţa ei sufletul, cu toate bucuriile şi tristeţile lui. Cînd pleca ea de la lucru, el o conducea pînă acasă şi tot mai des ei se priveau cu duioşie şi începeau să priceapă că au aceleaşi preocupări. Nimeni dintre ţigani nu bănuia măcar că legăturile tinerilor vor ajunge atît de departe, încît nici nu va mai putea fi vorba de nunta plănuită ; aşa că, cu cîteva săptămîni înainte de paşti, îi reamintiră lui Maştak de legămîntul său. I-l reamintiră şi rudele logodnicei, cu o nelinişte ascunsă :

— Săptămîna paştilor bate la uşă. E timpul să punem totul la cale.

Şi îşi spuneau în gînd : „De nu ne-ar face fata de ruşine. Cine ar mai lua-o atunci ?"

Maştak tăcea nehotărît. Toţi ţiganii îşi dădeau seama că el îşi schimbase gîndul. Ba şi logodnica simţea, după îngîndurarea lui, că se înstrăinase de dînsa. Cu toate acestea, ţiganii se înţeleseră în taină cu părinţii logodnicei să amîne nunta pînă la toamnă, cînd flăcăul poate îşi va lua seama.

— Nu mai ai ce căuta la sovietul sătesc, măi băiete, îi spuseră bătrînii. Şi fără stăruinţele tale o să ne descurcăm noi într-un fel.

— Şi eu m-am gîndit de mult la asta, răspunse Maştak, liniştit. Mi s-a urît să bat capul oamenilor cu toate fleacurile voastre.

— Hm... cu fleacuri ? îngînară ţiganii nedumeriţi. Dacă-i aşa, de ce dracu te mai duci pe acolo ?

— Am eu interesele mele.

— Ehehei ! izbucniră bătrînii, înţelegînd în felul lor care erau interesele lui şi-l întrebară deschis : Ce interese ai tu cu... socotitoarea ?

— Am un interes foarte bun. M-a lămurit că viaţa sovietică fără ştiinţă de carte nu se poate. Şi umblu acum ca să mă înveţe carte.

Bătrînii chibzuiră între dînşii :

— Poate are dreptate, dacă aşa se cade acum... Numai de nu ne-ar deochea Maştak cu ştiinţa lui de carte.

— Asta aşa-i, strămoşii noştri ziceau că ştiinţa de carte scrînteşte omul la cap.

— Ferească dumnezeu să-mi strecoare cineva în căruţă pacostea asta de carte ! Ori mă-mbolnăvesc, ori îmi pierd cîştigul, aşa să ştii... Şi-i spuseră lui Maştak : Să te ia dracul ! N-ai decît să te joci cît vrei cu fata, dar jurămîntul rămîne jurămînt !

5

Şi inima încăpăţînată se zbuciuma în pieptul lui Maştak, deşi jurămîntul ţigănesc îl apăsa cu toată greutatea. El încercă în fel şi chip să se apropie de tatăl Klavei, ca acesta să aibă înţelegere pentru inimile lor tinere. În pofida dorinţei bătrînului învăţător, Maştak se oferi să-i aducă lemne pentru iarnă cu căruţa lui şi aproape pe degeaba. Pierdu două zile cu lemnele, le tăie şi le aşeză în magazie.

— Acum, maică, lemnele au să se usuce peste vară, spuse Maştak cu blîndeţe către mama Klavei. N-o să mai plîngeţi la iarnă. Şi n-o să vă osteniţi atîta...

— Nici n-am crezut că un ţigan ca tine poate fi atît de silitor, zise bătrîna privind cu plăcere la lemnele aşezate în stivă pînă sus.

— N-aţi vrea să vă duc un sac de secară la măcinat ? propuse Maştak. Unde o să găsiţi cai pentru un drum atît de lung ? Ţăranii ară acum. Haide, vreţi să mă duc la moară ?

— Să vedem ce-o să zică omul meu.

— Ce să zică ? Mă întorc pînă la prînz, iar la răsplată nici nu trebuie să vă gîndiţi.

Cînd plecă, Maştak văzu în tindă un samovar prăfuit, pus pe un butoi cu fundul în sus.

— De ce-l ţineţi aşa, fără întrebuinţare ? întrebă Maştak, luînd samovarul în mîini şi cercetîndu-l cu un aer de gospodar.

— Ce tot vorbeşti, Timofei... aşa mi se pare că te cheamă, nu ? S-a dezlipit în timpul postului... Tot uităm să-l ducem la oraş.

— De ce să-l duceţi ? Poate fi dres şi aici, cît ai clipi din ochi... O să iasă ca nou, n-aveţi nici o grijă.

— Nu, nu, să facă bărbatul meu cum o vrea el !

— N-o să fie mare cheltuială. Nu că mă laud, dar îl spoiesc mai bine ca la oraş.

Maştak cerceta samovarul şi lungea vorba, ştiind de bună seamă că era timpul să se întoarcă Klava de la sovietul sătesc. Deodată auzi în spatele său vocea morocănoasă a bătrînului Sideev :

— Ai şi isprăvit, ţigănuşule ?

— Uitaţi-vă şi dumneavoastră !

— Şi ce gînd ai cu samovarul ? Nu cumva ţi-ai pus în cap să-l şterpeleşti ?

— Ţiganul n-are decît un singur gînd : să fure şi să înşele, spuse Maştak zîmbind ironic şi lovind uşor samovarul. Am să-l fac ca nou, taică !...

— Da la acoperiş te pricepi ?

— Cum să nu? Eu orice ştiu să fac... De cînd eram copil m-a învăţat tata să lucrez tabla. Mikola, fratele meu cel mare, roşcat ca şi mine, a părăsit şatra în timpul războiului civil; iar acum, după cum se aude, lucrează la o uzină din Moscova. Se zice că e în stare să meşterească şi o locomotivă, nu numai s-acopere o casă cu tablă.

— Oho! Şi eu care credeam că ţiganii nu se gîndesc decît la petreceri, rosti Sideev şi, făcînd şiret cu ochiul, îi dădu prin asta să înţeleagă că ştie ceva de slăbiciunea lui pentru Klava. Apoi adăugă scurt: S-a stricat acoperişul şcolii. Bine! Vino mîine să stăm de vorbă, iar acuma du-te cu dumnezeu!...

6

Soarele era încă sus pe cer cînd Maştak mergea spre corturile întinse de vreo două săptămîni pe malul uşor înclinat al rîului, lîngă nişte tufişuri întunecate, în bătaia vîntului de primăvară.

Maştak se afla încă departe, în preajma satului, cînd îl zări ochiul ager al lui Sankó, care, pitit în tufişuri, aştepta de mult sosirea prietenului său. Şi ţiganii îl zăriră din depărtare pe Maştak. Se încălzeau în jurul focurilor; pesemne îl aşteptau de mult şi ei, iar acum prinseră a alerga şi a se foi prin şatră. Maştak băgă de seamă forfota lor şi rămase uimit, neştiind de ce anume se frăsuiau ţiganii. Se opri nedumerit, dar Sankó se ivi pe neaşteptate din tufişuri, prevestindu-l prin semne.

— Maştak... sta-ai, nu te du-uce! rosti el, bîlbîind şi abia trăgîndu-şi sufletul.

— Ce, te-au apucat frigurile? îl întrebă cu uimire Maştak şi, trudit de tăiatul lemnelor, se lăsă pe nisipul de pe mal, încălzit de soare.

Sankó, devotat trup şi suflet lui Maştak, îşi muşcă buza de sus cu o mustăcioară abia mijită, neştiind cum să-l vestească pe prietenul său de răfuiala ce-l aştepta. Se aşeză cinchit lîngă Maştak şi, cu gura crispată, abia reuşi să rostească:

— Ti-că-lo-şii, cîi-nii!...

Maştak se încruntă, se scărpină şi-şi întinse picioarele obosite, făcînd o dîră cu călcîiele prin nisipul jilav.

— Nu pricep nimic! Vorbeşte mai clar, îşi ieşi el din sărite şi, fără să vrea, îl mirui pe Sankó cu porecla jignitoare ce-o avea: Fricos mai eşti! *Posea...* [1]

Aşa numesc ţiganii pe cel care, după părerea lor, nu-i bun de nimic, care nu se pricepe la vînzări şi cumpărări de cai şi care, îndeobşte, nu se descurcă la treaba asta. Ţiganii care umblau cu cai îl porecliseră aşa în batjocură pe potolitul Sankó fiindcă îl dispreţuiau geambaşii. Neliniştit de soarta lui Maştak şi vrînd să-l apere de primejdie, Sankó nu se supără de data asta, cu toate că Maştak nu-l jignise niciodată atît de tare pe bleguţul său prieten de şatră.

— Bătrîna Aridka i-a stîrnit pe toţi, îngăimă ceva mai liniştit Sankó despre mama logodnicei. S-a întors din sat şi a spus că tu te-ai aciuat la casa socotitoarei. Cică s-a învoit şi bătrînul să te primească în casă.

[1] Nerod.

— Nimeni nu se dă în lături de la palavre, rîse Maştak. Mai trebuie să-l înduplec pe bătrînul învăţător, dar cum să-l fac să înţeleagă ? Am încercat eu în toate felurile, dar el o ţine una şi bună : „Pentru mine, ţigănuşule, tu faci parte din tagma şmecherilor, iar viaţa voastră-i o ocnă dulce..." Palavrele ţiganilor ? Astea-s fleacuri...

— Greşeşti, Maştak, acuma-i lucru serios ! vorbi din nou Sankó, turburat. Să nu mă mişc de aici dacă n-ai s-o păţeşti. Toţi bătrînii îs foc pe tine că vrei să calci în picioare datina noastră. Dacă ai jurat, ţine-ţi jurămîntul. Cică vor să te silească să te însori cu Malka. Şi n-au să te lase a pleca nepedepsit din şatră. Te ameninţă cu moartea dacă n-ai să-i asculţi. Iar văduva Aridka aleargă prin corturi, urlă şi zbiară : „Maştak mi-a făcut fata de ruşine ! Neamul nostru nu se mai bucură de cinstire !" Bătrînii caută s-o liniştească : „Stai să vină Maştak, şi o să spălăm ruşinea neamului tău !"

De ciudă, Maştak se scărpină la ceafă şi oftă deznădăjduit :

— Am intrat la apă ! Ce să mă fac, Sankó ?

— Hotărăşte tu, căci tu ştii mai bine !

— Da, trebuie să mă gîndesc şi să iau o hotărîre.

7

Dar nu mai avu timp să se gîndească şi să ia hotărîri. Furtuna se apropia năvalnic de Maştak. Un grup de ţigani coborau, răzleţi, de după tufişuri. În fruntea tuturor alerga văduva Aridka, cît o ţineau picioarele, împreună cu fratele său, Vorkun cel cumplit. Fîlfîindu-şi zdrenţele, ţiganii se

apropiau tot mai mult de Maştak, încercînd să-l prindă într-un cerc. Maştak înmărmuri. Privind-o cu groază pe Aridka, el se fîstîci într-atît, încît rămase împietrit, aşa cum şedea în capul oaselor. Întinzîndu-şi înainte mîinile cu gheare lungi, Aridka înainta vertiginos. Fratele ei, Vorkun, un bătrîn trecut de cincizeci de ani, îşi rostogolea ameninţător albul ochilor, de parc-ar fi împins-o pe Aridka cu privirea, şi-şi rotea crunt biciul pe deasupra capului. Chiuiturile şi fluierăturile sălbatice ale ţiganilor care se răspîndiseră în lanţ în urma lor cutremurau văzduhul. La început, Sankó ridică de groază mîinile în sus, temîndu-se ca nu cumva biciul să-l croiască pe spinare ; apoi, spre a se feri de lovituri, se furişă repede în patru labe ceva mai la o parte.

Toate acestea se petrecură fulgerător. Biciul plesni sec în aer, şi fratele Aridkăi strigă :

— *Ghetu, gheliu-liu-liu !*

Apărîndu-se de lovitura biciului, Maştak se piti cu faţa în nisip. Ridicîndu-şi poalele fustei înfoiate, Aridka, cuprinsă de turbare, făcu un salt brusc şi trecu peste trupul lui Maştak, culcat la pămînt. Maştak se făcu alb ca varul. El îşi dădu seama că se săvîrşea asupra lui ritualul dezonorării, greaua răzbunare a femeilor împotriva celor ce-şi calcă jurămîntul. Se repezi într-o parte, dar era prea tîrziu. După ce făcu saltul, Aridka îşi smulse fusta de pe ea şi o aruncă peste dînsul ; apoi îşi desfăcu pumnul drept, suflă asupra lui cenuşa din palmă şi spuse printre dinţi :

— *Iav tu mangardo !* [1]

[1] Fii afurisit.

Grozavă e soarta unui nomad dezonorat de o ţigancă. Neguţătorii nu vor să mai aibă de-a face cu dînsul. Nimeni nu-l cheamă la petreceri, socotind că-i ruşine să bei împreună cu el. Dacă vreun şătrar îi aduce de milă mîncare, vasul din care mănîncă cel afurisit se socoteşte spurcat şi nimeni nu mai mănîncă dintr-însul. Nici o fată din şatră nu-l ia de bărbat. Ajunge în asemenea situaţie, încît se vede silit să-şi părăsească şatra pentru totdeauna. Numai dacă ţiganca, cum ar fi de pildă văduva Aridka, s-ar milostivi, numai ea ar putea ridica blestemul de pe capul celui afurisit.

...Şi acum, după trei ani, Sankó reuşise să-l găsească pe Maştak pe şantier şi-i adusese vestea că bătrîna Aridka, fiind pe moarte, dorea să-şi ridice afurisenia înainte de a-şi da sufletul.

După ce îi povesti toate acestea lui Baibakov, satisfăcîndu-i curiozitatea, Maştak mai puse bătrînului o întrebare :

— Şi acum, unchiaşule, nu-i aşa că n-o să mă mai descoşi ? Ai înţeles ce pacoste a dat peste mine ?

Baibakov plescăi din buze şi spuse uluit :

— Uite ce comedii mai sînt pe la voi ! Parcă sînteţi neam de oameni isteţi, dar tare multă beznă mai aveţi în cap...

8

A doua zi Maştak stătea turburat în birou şi, lăsîndu-se cînd pe un picior, cînd pe altul, aştepta să i se dea banii.

— Timofei Maştakov, vino de-ţi ia banii, auzi el după o lungă aşteptare chemarea casierului.

Sankó îi dădu un ghiont în umăr şi Maştak se apropie mohorît de ferăstruică.

— Ştii carte ? Poţi să semnezi ? îl întrebă scurt casierul, uitîndu-se pătrunzător în ochii săi trişti.

— Dă-o încoa ! spuse Maştak şi-şi întinse alene mîna după listă. Apoi, fără să-şi ridice peniţa de pe hîrtie, mîzgăli încet şi stîngaci numele său.

Bancnotele fîşîiră în mîinile casierului, care, după ce le mai numără o dată în şoaptă, le împinse spre Maştak.

— Sankó, fii bun şi controlează tu. Maştak îi dădu banii, adăugînd : Nu mă prea simt bine, mi se întunecă înaintea ochilor...

Seara, amîndoi stăteau tăcuţi în gară, aşteptînd trenul. Nu mai aveau nimic de vorbit. Sankó îi spusese tot ce ştia. Şi după ce se urcară în vagon, Maştak rosti încet şi cu durere :

— O să mai găsesc oare în viaţă pe cea care m-a blestemat ?

Şi îşi luă capul în mîini, uitîndu-se la Sankó, care îşi desfăcu braţele într-un gest de deznădejde.

Întunericul străin şi adînc al serii se întindea plicticos dincolo de geamurile care zăngăneau. Lumina chioară a lumînărilor clipea în felinare, deasupra uşilor. Glasurile călătorilor se potoleau. Oraşul, şantierul, artelul şi unchiaşul Baibakov rămăseseră departe în urmă...

Maştak se simţi cuprins de neastîmpărul chinuitor al drumului. Fuma neliniştit ţigară după ţigară. Frînt de osteneală, Sankó şedea, cu capul răsturnat, în colţul său întunecos, cufundat într-un somn

netulburat. Uitîndu-se cu pizmă la el, Maştak încerca să se aşeze şi el mai comod, dar nu izbutea să adoarmă. Aridka, bătrîna cea rea, îi apărea obsedant în faţă cu mîinile întinse, gata să apuce ; şi în creierul aţipit al lui Maştak se redeşteptau gînduri tot mai alarmante, tot mai chinuitoare, silindu-l să retrăiască trecutul încă o dată şi încă o dată...

9

Ziua de muncă era în toi. Zgomotul maşinilor de pe stradă se auzea tot mai des dincolo de gard. Umbla multă lume pe cărarea asfaltată din faţa sovietului raional. Soarele începu să-l ardă pe Timoha Maştak, care aţipise. Obosit de aşteptarea delegaţilor şatrei, el se trîntise pe bancă. Capul îi căzuse fără putere în piept, iar gîndurile despre crunta răzbunare a Aridkăi zburaseră aiurea... Tot n-o apucase în viaţă, după cum n-o găsise în tabără nici pe Malka. În timpul peregrinărilor lui, ea se măritase cu un geambaş din Starîi Oskol. Nici pe Klava n-o mai întîlnise Maştak — fata plecase din sat să urmeze o şcoală de zootehnie. Maştak îşi cheltui agoniseala în primele două săptămîni de la venirea lui în şatră, petrecînd cu ţiganii, care se împăcară cu dînsul şi-l primiră în corturile lor. Şi viaţa de nomad, atît de bine cunoscută lui, îşi relua mersul firesc...

În sfîrşit veniră şi delegaţii şi îl treziră cu ghionturi pe Maştak, care dormea dus în dogoarea soarelui.

— Unde aţi întîrziat atîta, prieteni ? Parcă aţi intrat în pămînt ?! îi întrebă el, sărind ars în picioare. Toată dimineaţa v-am aşteptat. Am pus şi fără voi totul la cale, că voi dracu ştie pe unde umblaţi !

— Ne-am oprit la ospătărie. Tot chitim dacă are vreo noimă trebuşoara asta.

— Ce toţi chitiţi ? se indignă Maştak. Treaba noastră e aranjată. Eu, aş putea să zic, sînt aici ca la mine acasă. Şi trăgînd de mînecă pe doi ţigani pînă în uliţă, ca să le arate de acolo clădirea cu două caturi a sovietului raional, el le spuse cu mîndrie : Într-o vreme am lucrat aici... Uitaţi-vă numai la acoperiş ! Uite ce căpăcele cu cocoşei am meşterit pentru hogeaguri. Oamenii mă iubeau aici, pe şantier. Mai cu seamă bătrînul tinichigiu Baibakov. Munca mea o dădea drept pildă... Zicea că ochiul meu e ager, de aceea-i şi sigur... Voiau să mă înveţe ca să ajung şef de echipă ; după aceea aş fi mers şi mai departe în ramura construcţiilor, numai că iar m-am întors din prostie în şatră.

— Pesemne că n-om da greş cu tine, spuseră delegaţii. Ţiganii noştri s-au şi socotit să te pună staroste cînd o să întemeiem un cătun ţărănesc. Cu ţiganii noştri te poţi înţelege... Toate grijile astea le sînt necunoscute. O treabă nouă trebuie s-o pricepi...

— Şi ai noştri sînt de înţeles, spuse Maştak, dar nu despre asta e vorba acum... Cînd o să avem în mînă hotărîrea secţiei agricole, atunci o să vedem...

Şi plescăind din buze, Maştak se apucă din nou să se jeluiască, spunînd că făcuse o prostie ieşind din artelul tinichigiilor. Dar cum ajunsese în artel nu le spuse ţiganilor, ca să nu arunce vreo bă-

nuială asupră-şi şi să piardă legătura cu dînşii. Delegaţii îşi făceau cu ochiul, crezînd că vreo infracţiune de drept comun sau chiar temniţa au pricinuit despărţirea lui vremelnică de şatră. Maştak înţelese, după feţele lor, ce anume gîndeau, dar nu-i contrazise. Era un obicei vechi : cînd îşi ispăşea sorocul la închisoare, ţiganul se bucura în şatră de un respect mai mare — ca om umblat — decît cel pedepsit de ţiganii înşişi pentru călcarea pravilelor nescrise ale vieţii de şatră...

Maştak, care se pierduse cu gîndul la trecut, se scutură pe neaşteptate :

— Să mergem mai repede. Tovarăşii ne aşteaptă de mult.

— Haidem, hai, prietene, văd că tu te mocoşeşti...

Cu o mînă sigură, Maştak deschise larg uşa grea şi, ca o gazdă primitoare, îi pofti pe ţigani să intre. Înainte de a trece pragul, ei îşi dezgoliră capetele, ca şi cum ar fi păşit în pridvorul unei biserici ; călcînd ceremonios şi cu evlavie în vîrful picioarelor, ca să nu le scîrţîie cizmele, se mistuiră împreună cu Timoha Maştak după uşa masivă a sovietului raional.

1928

PE DRUM

1

Era în anii marii cotituri. Toată ţara se afla în fierbere. În drumul său spre socialism, înfăţişarea omului se schimba, de nu-l mai puteai recunoaşte. Starea de înapoiere moştenită de-a lungul veacurilor dispărea...

Un tren cu oameni care se mutau pe alte meleaguri mergea spre răsărit. Mecanicul, un feroviar bătrîn, îşi dădea toată silinţa ca garnitura încredinţată lui să meargă lin şi molcom. Ştia cît de greu le vine acestor oameni să suporte smuciturile bruşte, pe laviţele de lemn ale vagoanelor, în timpul unui drum atît de lung. Era cu atît mai atent cu cît ştia că la coada trenului avea nişte pasageri neobişnuiţi. Cînd a tras garnitura în

gară, mecanicul a fost uimit văzînd pe peron, printre pasagerii îngînduraţi şi tăcuţi, o grămadă de oameni gălăgioşi, îmbrăcaţi în haine pestriţe. Parcă ar fi fost la iarmaroc; forfoteau în toate părţile, îşi fluturau căciulile şi basmalele, iar dinţii şi ochii le sticleau de veselie.

— Unde se duc atîţia tuciurii? bombăni mecanicul, dîndu-şi seama că bărbaţii cu bărbile negre erau ţigani. Parcă puţin au rătăcit ei? Cine ştie încotro au pornit-o după milogeală!

Dar deodată înaintea mecanicului morocănos se ivi o pînză roşie, care se zbătea deasupra capetelor ţiganilor gălăgioşi. Şi abia putu citi nişte cuvinte neînţelese, scrise stîngaci cu unsoare de roţi:

„Iav djidî amari sovetsko ă-vlasti!“ [1]

Mecanicul se uită cu luare-aminte la mulţimea de nomazi neastîmpăraţi şi vorbăreţi. Acolo, printre căruţele ticsite cu bagaje şi mîrţoagele deshămate, speriate de zgomotul gării, se înălţa clătinîndu-se o altă placardă întinsă pe nişte prăjini, închipuită dintr-o bucată de pînză ieşită de soare, pe care erau scrise cu litere negre şi prelinse cuvintele ruseşti:

„Ţiganii vor o viaţă nouă!“

Placarda asta neobişnuită era ţinută de nişte fete vesele, care strigau gutural nişte vorbe, neînţelese de mecanic, dintr-un cîntec voinicesc. Cu mîna liberă ele scuturau deasupra capului nişte dairale, care zdrăngăneau sec. Inscripţia de pe placardă îl miră pe mecanic, zdruncinîndu-i părerea pe care o avea de atîta vreme despre poporul nomad. Ascultîndu-le strigătele, un sentiment de respect

---

[1] Trăiască puterea noastră sovietică.

faţă de mulţimea tuciurie, care forfotea, puse stăpînire pe dînsul.

— Daţi-ne pămînt! Vrem să fim oameni, oameni, cetăţeni!

Printre bărbaţii îmbrăcaţi în podiovce albastre prăfuite umbla sprinten un bătrînel cocoşat şi mic de stat, strigînd cu glăsciorul lui subţirel:

— Toţi o să intrăm în colhozuri! Daţi-ne pămînt!

Cocoşatul purta nişte haine pestriţe, în culori aprinse, şi aducea a papagal. Avea o tunică purpurie cu ape rozalii, cu încheietori caucaziene de argint, şi şalvari de culoarea fisticului, lăsaţi peste nişte cizme roşii de saftian. Îşi înfundase pe cap o şapcă decolorată cu cozoroc lucios şi-şi legase gîtul cu o basma portocalie. Bătrînelul zbîrcit şi chel ba se uita cu ifos la toţi, mijindu-şi ochii de mongol, ba se apuca să poruncească pripit, cu aerul unei căpetenii. Alături de cocoşatul vorbăreţ stătea un orb bătrîn şi slab, rezemat într-un toiag noduros. Clătinîndu-şi barba alb-gălbuie, cu ochii tulburi ridicaţi spre cer, el îşi întindea mîna slabă şi tremurătoare. Şoptea ceva cocoşatului, parcă temîndu-se ca, în zăpăceala aceea, să nu fie uitat de ai săi în gară.

Curios, mecanicul se apropie de nomazi. Aceştia se buluciseră aproape cu toţii în jurul unei căruţe şi pentru un timp amuţiră. Mecanicul văzu printre dînşii cîţiva oameni în haine orăşeneşti. Unul, urcat pe ceva, gesticula hotărît cînd cu o mînă, cînd cu cealaltă, subliniindu-şi aproape fiecare cuvînt:

— ...Tovarăşi ţigani! Vă urez să aveţi o viaţă nouă fericită şi vreau încă o dată să vă reamintesc

că în timpul pribegiei voastre oropsite aţi căpătat multe apucături rele. N-am să arăt care anume. Trebuie însă înlăturate aceste pete negre ale trecutului ţarist, ca să cîştigaţi titlul cinstit de cetăţeni sovietici. M-aţi înţeles, tovarăşi ţigani ?

Strigătele ţiganilor ajunseră pînă la urechile mecanicului.

— Cum să nu înţelegem ? Bine ai zis, tovarăşe...

— Dă-ne ţarina făgăduită, dă-ni-o ! se auzi vocea piţigăiată a cocoşatului.

Unul dintre bărbaţi se răsti la dînsul :

— Taci, blestematule ! Lasă omul să vorbească.

— Aşadar, tovarăşi, urmă oratorul, vi s-au dat toate drepturile la o viaţă fericită ! Dar viaţa asta nu se capătă chiar aşa de uşor, tovarăşi ţigani ! Trebuie s-o cîştigaţi prin muncă încordată, lucrînd cu mîinile voastre ! Iată ce trebuie să vă intre tuturor în cap. De aceea mai întîi şi mai întîi trebuie să vă reeducaţi, să întăriţi în voi încrederea în propriile voastre puteri, să fiţi gata a învinge orice greutăţi şi piedici care vi s-ar ivi în calea spre o viaţă îmbelşugată şi plină de bucurii... Tovarăşi ţigani, arătaţi-vă demni constructori ai vieţii colhoznice, ca să nu mai fiţi nişte orfani printre celelalte popoare egale în drepturi ale ţării noastre sovietice... Vă urez o viaţă nouă, fericită ! Şi încă o dată vă reamintesc, tovarăşi ţigani : ţineţi sus steagul muncii, aşa cum ne învaţă partidul nostru...

— Să vorbească pentru noi Kudka, preşedintele nostru, strigară ţiganii, împingînd înainte pe un tînăr de vreo douăzeci şi doi de ani.

— Tovarăşi ai puterii noastre, vă mulţumim pentru cuvintele bune, preţioase, începu vorba Kudka, scoţîndu-şi şapca în faţa reprezentanţilor secţiei agricole. Aţi vorbit foarte drept despre soarta noastră ţigănească. Şi noi ne-am convins că nu sînteţi străini !... Aşa-i, ni s-au dat drepturile pentru o viaţă omenească. Ştiu din cele trăite de mine că azi nu mai sînt un orfan, ca pînă acum, cînd pribegeam pe meleaguri străine. Nici nu mă gîndeam, întunecat la minte cum eram, că m-aş putea îndeletnici cu treburi cărturăreşti... Tovarăşi ai puterii noastre, vă mulţumim pentru grija voastră faţă de noi... Acum mă preţuiesc singur mai mult, întrucît puterea are grijă de mine...

Glasurile ţiganilor îl întrerupseră :

— Ce tot mulţumeşti pentru tine ? Vorbeşte în numele nostru...

— Trăiască viaţa sovietică ! strigă cineva cu jumătate de gură din spatele unei căruţe.

— Sst ! Mai aşteaptă ! Tovarăşii vor să răspundă...

Dar în clipa aceea mai mulţi oameni prinseră să vorbească cu voce tare şi toţi deodată :

— Să vorbească Ciurleak ! E din şatra noastră ! Adă-l aici ! Are să vorbească cu şart...

Un ţigan dezgheţat de vreo treizeci de ani, cu o barbă mică, se urcă într-o căruţă. Îmbrăţişă toată lumea cu o privire veselă şi, bucuros pesemne că fusese chemat să vorbească, îşi zvîrli deodată căciula în sus şi o prinse cu iscusinţă din zbor.

— Ăsta-i un om harnic cum nu se mai află ! Bravo lui ! se auziră cuvinte de laudă. Spune tot, pînă la capăt, Ciurleak...

— Mulţumim tovarăşilor comunişti, spuse el cu îndrăzneală. Mulţumim Puterii Sovietice pentru

grija fierbinte faţă de sărmana noastră seminţie. Aici, faţă de aceşti buni tovarăşi, ne dăm cuvîntul din toată inima, cu cinste şi cu hotărîre, că noi, ţiganii, sîntem gata s-o rupem pentru totdeauna cu soarta noastră veche, aşa cum ne îndeamnă dragii noştri tovarăşi. Ei ne dau un mare ajutor, aşa cum i-a învăţat nepieritorul salvator al tuturor oamenilor săraci, omul nepreţuit, tovarăşul Lenin. Ura, tovarăşi !...

Învăluit în mirosurile de cărbune şi de ulei încins, mecanicul conducea cu grijă matahala de oţel, care i se supunea. Cufundat în gînduri, îşi ţuguia buzele şi asculta cu luare-aminte ţăcăniturile ce se împleteau cu legănatul greoi şi, ca un muzicant, căuta să surprindă în loviturile cadenţate şi bine cunoscute vreun dezacord al melodiei metalului viu.

— Uite, şi ţigănia asta fără adăpost îşi dă peste cap viaţa ei cea veche, îşi aduse aminte mecanicul de călătorii săi neobişnuiţi şi se adresă fochistului : Aşa stau lucrurile, Senea ! Vezi ce schimbare adîncă se petrece ? Şi ţiganilor le-a venit mintea la cap... Iar tu nici acum nu poţi trăi în pace cu muieruşca ta. Nu dai femeii ascultare ! Rău faci...

Senea aruncă spre mecanic, pe sub sprîncene, o căutătură încruntată şi-şi molfăi buzele fără să rostească un cuvînt.

— Ian te uită ce lucruri se petrec în jurul nostru ! Nu vezi că şi seminţia de nomazi a ajuns să-şi cureţe rugina de pe dînsa ?... Şi fără să mai aştepte răspunsul tînărului fochist, mecanicul adăugă : Peste vreo cinci anişori n-ai să-ţi mai recunoşti nici viaţa ta. Mari schimbări se întîmplă...

Vîntul biciuia din faţă pieptul fierbinte al locomotivei puternice, se vîra furios printre roţi, alerga pe acoperişurile umede, strecura iz searbăd de ars prin uşile deschise şi prin obloanele vagoanelor de marfă, care scîrţîiau.

2

Huruitul monoton al trenului răsună în văzduh. Vagoanele alunecă lin unul după altul pe şinele lucioase. Lanţurile şi tampoanele zdrăngănesc necontenit. Numai întunericul liniştit al nopţii rămîne nemişcat.

De trei zile ţiganii se află pe drum. Fuseseră îmbarcaţi în vagoanele de marfă, încălzite, de la coada lungii garnituri, împreună cu mîrţoagele şi cu boarfele lor de pribegi. Într-un vagon, ţiganii şedeau tolăniţi pe jos, în capul oaselor sau într-o rînă, în jurul unui muc de lumînare de seu. Gîrboviţi, cu picioarele sub dînşii, obosiţi, ei se pregăteau pentru o nouă noapte de călătorie. Genele li se lipeau şi flăcăruia lumînării se lăţea în ochii lor somnoroşi, ca o pată galbenă, tulbure. Şuvoiul mişcării monotone le legăna capetele căzute în piept.

Printre dînşii dormea neliniştit entuziastul Kudka, cel care se arătase primul dispus să treacă la o viaţă nouă şi pe care ei îl împuterniciseră să-i ducă dincolo de Ural, acolo unde li se rînduiseră parcele din pămîntul destinat celor ce se mutau. Frînt de treburile zilei, Kudka sforăia dulce, cuibărindu-se în voie, cu capul rezemat de spatele

vlăguit al orbului Baleaba. Alături de Kudka se foia cocoşatul Puşum. Nu avea somn şi îi era urît. Ar fi vrut să stea de vorbă cu cineva. Privea la capul lui Kudka, care aluneca încet-încet de pe spinarea lui Baleaba. Kudka îşi întrerupse sforăitul, îşi îndreptă spatele şi-şi întredeschise ochii cu albul strălucitor. Puşum se uită batjocoritor la faţa somnoroasă a lui Kudka şi-l împunse uşor în coastă :

— Hei, căpetenie de ţigani, mîni porcii la jir ? Vezi să nu-ţi mănînce nasul.

Lexa, buhăit şi gras, pufăia din lulea. El ba aţipea, ba privea fără nici un sens mucul de lumînare. Flecarul şatrei îşi sugea tăcut luleaua. Era, pesemne, mulţumit că Puşum îl necăjeşte pe vrăjmaşul său, pe Kudka. În şatră, Lexa se ridicase cu înfocare împotriva traiului sedentar, îl contrazisese pe Kudka ; el şi bătrîna lui mamă căutau să-i convingă că vor fi blestemaţi de strămoşi dacă părăsesc viaţa nomadă, că pentru a fi sănătoşi şi a trăi mult ţiganii au nevoie să schimbe clima, altfel, stînd într-un loc, ei vor boli, iar copiii le vor pieri pe capete. Totuşi, Lexa nu se hotărî să se despartă de şatră şi, călcîndu-şi pe inimă, intră în colectiv împreună cu bătrîna lui maică.

De amîndouă părţile vagonului, pe cele două rînduri de laviţe, dorm femeile şi copiii, îngropaţi în saltele şi perne. Se vede fundul şalvarilor de catifea ai lui Moleika, care o strînge în braţe pe Reabka. Tinerii căsătoriţi dorm tun şi nimic nu-i turbură.

Puşum nu-şi găsea astîmpăr şi îl ghionti din nou pe Kudka cu cotul :

— Hai, căpetenie, trezeşte-te !

— Ce nu-i dai pace ? îl întrebă Baleaba, ridicîndu-şi spre tavan ochii săi fără vedere. Nici noaptea nu laşi omul să se odihnească.

— Am să-i spun ceva însemnat, se supără Puşum.

— Trage-l de şapcă, se amestecă în vorbă Lexa, pufăind din lulea pînă se înroşi cuibuşorul de jar din fundul ei.

— Ce fel de treburi poţi avea noaptea ? se mînie Baleaba. Nu poţi aştepta pînă dimineaţă ? Omul se zbate zile întregi pentru noi... Are nevoie să doarmă liniştit...

Faţa somnoroasă a Ankăi lunecase în jos de pe laviţă. Nevasta lui Puşum, voinică şi lată în spete, rosti ameninţător, cu o voce de bas :

— Ce nu-i dai pace, nenorocitule ? Cine m-o mai fi procopsit cu un slut ca ăsta...

— Vezi-ţi de treabă, nu-ţi vîrî botul... se răsti la dînsa Puşum şi, strîngîndu-şi picioarele scurte ca să stea mai în voie, urmă stăruitor : Am treabă cu Kudka. Altfel pot să uit...

— Pui de lup cărunt ce eşti, acuşi mă dau jos şi-ţi scot din căpăţînă toate prostiile...

Puşum se ghemui speriat şi-şi aruncă privirea spre laviţa de sus, ca să vadă dacă nu cumva se apropie de dînsul pumnul butucănos al neveste-si. Vocea grosolană a Ankăi îl trezi pe Kudka, care, deschizînd ochii somnoroşi, văzu chipul zbîrcit al lui Puşum.

„O să am bătaie de cap cu ăsta", îşi zise el, obosit.

Bătrînii îl răsfăţaseră de mic pe Puşum, încurajîndu-i toate năzbîtiile. Era un copilaş nostim şi vioi, bine primit în fiecare cort, unde intra fără nici o sfială şi se instala cum îi convenea, fără să mai ceară voie de la gazde. Şi ţiganii se obişnuiră cu felul său de a se purta. Lui Puşum i se ascunsese multă vreme faptul că fusese un copil lepădat. Într-o toamnă, cînd începuseră primele geruri, ţiganii găsiră un copil de ţîţă într-o rîpă de pe lîngă Cebocsari şi-l dădură unei familii fără copii. În scurt timp noii părinţi ai lui Puşum muriră, şi şatra hotărî să preia în comun grija întreţinerii orfanului. Puşum se adaptase atît de bine la viaţa ţiganilor, încît nu se deosebea prin nimic de ei. Numai nasul cîrn şi ochii albaştri, piezişi, de pe faţa-i cu pomeţii ieşiţi, trădau obîrşia lui neţigănească. Văzînd de mic în jurul său culorile vii ale hainelor ţigăneşti, Puşum prinse gust pentru culorile pestriţe. Şi după ce învăţă să împletească cu măiestrie bice din curele, Puşum se apucă să le împodobească cu tot felul de nasturi şi de mărgeluţe.

3

Kudka se căţără tăcut şi moleşit de somn pe laviţa de sus. Grinzile de brad miroseau a aer proaspăt de pădure, a răşină. Se culcă lîngă copiii adormiţi ai lui Moleika, punîndu-şi capul pe marginea pernei. Simţea o oboseală dureroasă în mîini şi picioare. Aducîndu-şi aminte că avea actele în cizmă, tresări de teamă să nu le fi pierdut. Îşi vîrî mîna în carîmbul cizmei şi dădu de hîrtii. Asta îl linişti,

dar o nouă grijă nu-i dădu pace : ce-or fi făcînd ţiganii din celelalte vagoane, despre ce-or fi vorbind ? Să nu le fi sărit ţandăra din cine ştie ce fleacuri şi să nu se fi luat la bătaie. Să nu fi căzut din tren vreun dansator neastîmpărat, sau să nu fi rămas vreun ţigan în ultima gară...

Adormit cum era, Kudka nu băgă de seamă cînd şi în ce gară se urcase Ciurleak în vagonul lor. Descurcăreţul Ciurleak şedea în mijlocul cercului şi, strîmbîndu-se, povestea ceva interesant şi nostim. Ascultîndu-l, ţiganii hohoteau pînă la lacrimi. Kudka îşi întinse capul şi se uită nepăsător la ei. Sankó, care abia se aşezase lîngă ceilalţi, îl observă. Era un ţigan mai în vîrstă. Avea faţa legată cu o basma. Aproape o zi şi o noapte şezuse culcat pe laviţă, chinuit de o durere de măsele.

— Ce zici, ştie Ciurleak să povestească ? îl întrebă el pe Kudka, înviorîndu-se. Hai zi, ştie ?

— Ştie, ştie ! îl lăudă Kudka fără chef, neavînd habar de cele povestite de Ciurleak cu atîta veselie. Apoi sări de pe laviţă şi se rezemă iarăşi de spatele lui Baleaba.

— Kudka, şefule, nu dormi ? îl întrebă Puşum, foindu-se. Of, preacuviosule Nicolae, am uitat ce-am avut să spun...

— Ai uitat ? Bine ai făcut, îi spuse Sankó batjocoritor, ghiontindu-l pe Ciurleak în umăr. Haide, te rog, mai spune...

Încercînd să-şi aducă aminte, Puşum îşi cuprinse obrajii în palme.

— Cine naiba mi-a suflat gîndurile din cap ? Cum de am putut să le uit, aşa, dintr-o dată ?! Nu trebuia să rîd...

— Plîngi un pic şi o să-ţi aduci numaidecît aminte, rosti batjocoritor Ciurleak.

— Se vede că aveai de spus ceva fără noimă, zise Lexa, dînd drumul la un şuvoi gros de fum.

— Am început să am cap de ţar, nu mai ţin minte nimic...

— Să te speli dimineaţa cu rouă şi ai să-ţi aduci aminte, îl linişti Baleaba ; apoi i se adresă lui Ciurleak : Unde eşti, guralivule ?! Dă-i înainte cu povestirile tale cele bune. Cu tine nu moare omul de urît... Dar am să-ţi spun că nu numai baba ta, Pipka, se temea de stele căzătoare. Şi Kraveţ, bogătanul nostru, credea cu tărie că o stea, cînd cade de pe cer, aduce nenorocire unui suflet de ţigan. Era vorba o dată să încheiem un tîrg barosan. Chiar în vara aia, ţin foarte bine minte, o familie de-a noastră s-a prăpădit cu cort cu tot în pojarul aprins de un fulger. Aşa că am zăbovit cu iarmarocul pe lîngă Oriol, sau pe lîngă Smolensk...

— A, ştiu, ştiu ! spuse Puşum cu vocea lui piţigăiată. Mergeam de la Moscova la Iaroslavl...

— Ce tot îndrugi acolo ? Oriolul şi Smolenskul sînt hăt încolo ! spuse Sankó, făcînd un semn nedefinit cu mîna. Iar capitala e încoace.

— Ei, atunci mergeam de la Iaroslavl la Moscova, se corectă neturburat Puşum.

— Toate drumurile şi toate oraşele le încurci, răbufni Baleaba.

— Ia nu mai încurca oraşele, spuse Lexa, privindu-l chiorîş pe Puşum şi dînd drumul fumului în sus. Zi-i mai departe, unchiaşule...

— Va să zică, aşteptam o daraveră grasă, urmă Baleaba, aducîndu-şi aminte. Dimineaţă ne pregăteam să ne ducem la iarmaroc, şi în noaptea aceea Kraveţ a văzut o stea căzînd undeva deasupra corturilor, iar alta, ceva mai mică, mistuindu-se în altă parte, ca într-o prăpastie. Kraveţ s-a speriat de semnele cereşti, cum le numesc ţăranii, şi ne-a prevenit că dacă nu plecăm chiar în ziua aceea de acolo are să dea o nenorocire peste noi şi o să avem doi morţi... Am plecat din locul acela şi am pierdut o mare procopseală...

— Te temi tare de moarte, moşule ? îl întrebă deodată Ciurleak, privind ţintă flăcăruia lumînării.

— De ce să mă tem ? M-am obişnuit s-o aştept... Spune-mi, mai bine, ce-a căzut de pe cer cînd a fost silit bogătanul nostru să fugă de noi ?

— Kraveţ ? Cine-i ăsta de care tot sporovăiesc ei ? se adresă Ciurleak lui Kudka, întins pe jos la umbra spinărilor gîrbovite.

— Bogătanul nostru cel gras, se grăbi Puşum să răspundă.

— Kraveţ, Kraveţ... E o poreclă cunoscută. Ciurleak se ridică puţin, încercînd să-şi amintească, apoi izbucni : A, da ! Îl ştiu eu ! E unu aşa, descurcăreţ... L-am văzut la Korenka, pe lîngă Kursk.

— Cum ? L-ai văzut pe Kraveţ ? îl întrebă Kudka tresărind.

— Bineînţeles, unul burduhănos. Un afacerist, un bogătan...

— Cînd l-ai văzut ?

— L-am văzut în postul cel mare, după a treia, sau după a patra duminică...

— Eh, de ne-ar cădea el în palmă ! L-am sfîşia în bucăţi ! spuse Sankó, strîngîndu-şi pumnii.

Toată seminţia noastră a jefuit-o şi şi-a luat tălpăşiţa cu neamurile lui.

— N-avea în sfîrcul urechii un cercel verde? Şi Puşum se uită iscoditor la Ciurleak.

— În ureche? Parcă avea... Îl ţin bine minte: pe un picior carîmbul îi stătea ţeapăn ca burlanul, iar pe celălalt se lăsase ca foalele unei armonici.

— Se vede că-şi schimbă portul de teama noastră, spuse nehotărît Puşum. Se teme să nu-l recunoaştem.

— Caraghios mai eşti! hohoti Sankó. Cum să-şi ascundă mutra cu cizmele? Văleu, din pricina ta a început iar să mă doară măseaua...

— Se vede, moşulică, că ai o băşică de bou aici, spuse Ciurleak, arătîndu-şi fruntea. Nu te-a izbit careva cu leuca în cap?

Puşum nu se supără, ci se uită scrutător la Ciurleak.

— N-ai băgat de seamă ce ochi avea?

— Ce ochi? Obişnuiţi, de ţigan...

— Ia nu mai minţi! strigă Sankó, de parcă l-ar fi prins cu minciuna pe Ciurleak. De ce spui că l-ai văzut? Pe Kraveţ l-am recunoaşte după ochi în orice gubernie. Are un ochi albastru, iar celălalt... Puşum, cum e celălalt?

— Nu-i cenuşiu? Puşum îşi ţuguie buzele, străduindu-se să-şi aducă aminte. Ştiu că-i ceacîr...

— Că-i ceacîr, fără doar şi poate, zise Sankó, privindu-l întrebător pe somnorosul Kudka şi aşteptînd să spună şi el ceva. Are fără îndoială un ochi albastru, s-a aruncat aşa din partea maică-si, iar de celălalt nu-mi mai aduc aminte... Şi un nas gros, vînăt de coşuri...

— Adică cum? Îţi închipui că şi-a pus alţi ochi pentru noi? rîse Lexa.

— Pesemne că şi tu, Sankó, eşti meşter la născociri, izbucni în rîs Ciurleak.

— Eu mint? Staţi, ţigani, mai zăboviţi cu hlizitul. Să vă spun ce mi s-a întîmplat, şi Sankó îşi îndreptă basmaua cu care era legat, pregătindu-se să povestească. Nasul vînăt al lui Kraveţ mi-a amintit de o întîmplare. O grozăvie, ferească dumnezeu! Aveam pe atunci vreo opt anişori, cînd mi-a fost dat să văd un ofiţer ţarist cu două nasuri...

— Las-o dracului, prietene! zise Ciurleak, dînd din mînă. Nu mai tăia piroane.

— Lasă-l să mintă, spuse Lexa. Noaptea-i lungă...

— Vă spun adevărul adevărat, începu Sankó. Care dintre voi a fost pe la Kiev ştie grădina Alexandrovski. Se vorbea în şatră că acolo se plimbă oameni bogaţi. Femeile noastre s-au dus într-acolo, iar eu m-am luat după maică-mea. În grădină m-am înţeles cu un prieten de al meu să jucăm: poate au să ne arunce şi nouă niscaiva bănuţi. Grădina era deasă... veselie multă... Dar lumea zgîrcită cu noi: n-am strîns pitaci nici de o pîine. Oricui îi cereai de o pîine îşi strîmba mutra şi ne ameninţa cu vardistul. Am dat dracului grădina bogaţilor şi ne-am dus să ne căutăm mamele. Şi tare ne mai era foame! Ne chiorăiau maţele. Mergeam pe o cărăruie presărată cu nisip galben, fără să ne uităm la nimeni; ni se urîse să ne milogim în zadar la bogătaşii cei burtoşi. Trăgeam numai cu ochiul la marginea cărării, căutînd vreun

chiştoc. De am trage măcar un fum, şi tot ne-ar trece de foame! Cînd colo, pe nisipul bine măturat, am zărit strălucind o tinichea. Ehehei, ne-am bucurat noi, să ştii că am găsit ceva! Era de argint, un fel de potcoavă mică cu o rotiţă. Prietenul meu şi-a zis că trebuia să fie ceva pierdut de *hălado*[1] care mergea înaintea noastră. Am fugit să-l ajungem din urmă, încolţindu-ne în minte gîndul că ăsta are să ne răsplătească cu cîte o monedă de cinci copeici. Şi, într-adevăr, mergea ca un cocoş cu un singur pinten; nici nu băgase de seamă că-l pierduse pe celălalt. De bucurie, i-am strigat de-a răsunat toată grădina cea bogată: „Boierule, boierule, ţi-ai pierdut tinicheaua!" Strigătul nostru l-a zăpăcit; ofiţerul nu înţelegea nimic şi se uita mînios la noi, nişte ţigănuşi jerpeliţi. „Cine? Ce-a pierdut?", ne-a întrebat el; apoi a răcnit: „Ştergeţi-o de aici, aşa şi pe dincolo!" Noi o ţineam pe a noastră şi-i împoldeam cu degetul cizma lucioasă: „Uită-te, boierule, nu-ţi mai zdrăngăneşte!" Se vede că-i era ruşine să-şi recunoască pierderea faţă de domnişoarele care se plimbau. Dacă şi-ar fi pierdut, ca un nobil, o mănuşă sau batista parfumată, mai treacă-meargă, dar aşa, vezi, îşi prăpădise podoaba militară de la cizmă. Îi venea să intre în pămînt de ruşine, sau măcar într-o latrină, dar în jur era plin de oameni. Ofiţerul s-a pierdut cu totul şi, zdrăngănind dintr-o singură cizmă pe nisipul moale, ne sîsîia ceva neînţeles; iar noi o ţineam una şi bună: „Nu te zgîrci, boierule, răsplăteşte-ne!" Şi i-am vîrît tinicheaua în buzunar. El a început să zbiere şi s-a năpustit asupra mea, cu faţa roşie de mînie, şi m-a apucat de ureche. „Am păţit-o, are să mi-o rupă!" Mi s-a făcut negru înaintea ochilor! Îmi venea să ţip de durere, dar nu puteam nici să oftez. Mi se părea că are să-mi plesnească inima în mine, iar în faţa ochilor nu vedeam decît nasuri de ofiţeri. Ba unul, siniliu, ca un cîrligel, fornăia îngrozitor pe nările umflate, ba altul, lung, ca de uliu, apărea te miri de unde, pregătindu-se să-mi ciugulească ochiul...

[1] Militar.

Ţiganii izbucniră în rîs.

— De frică, orice ţi se năzare, adăugă Sankó. Poţi să vezi şi un drac cu trei nasuri...

— Ehehe! spuse ca pentru sine Baleaba, clătinînd din cap. Cînd n-au să mai mintă ţiganii noştri?...

4

Kudka se duse să se răcorească lîngă uşa întredeschisă. Se uită în direcţia locomotivei. Afară — întuneric beznă... Nu prea era în apele lui. De mic copil îl înfiorau foşnetele tainice ale nopţii. Bătrînii susţineau că se cade să le asculţi cu grijă, ca să nu ţi se întîmple ceva rău din pricina lor, că nu e bine să le înfrunţi şi că, dimpotrivă, trebuie să trăieşti în pace cu dînsele, altfel pot să aducă în şatră toate nenorocirile.

„Dar bibliotecarul Mitea spunea că se cuvine să lupţi cu ele, se gîndi Kudka, înciudat pe el însuşi. Însă cum să lupţi? Cu o vorbă cărturărească? Dar vorbele cărtureşti îi ascultă numai pe oamenii cu carte, nu pe ţigani."

Kudka se ţine bine de uşă. În prăpastia neagră a nopţii i se năzăresc tot soiul de sunete misterioase. Zăreşte cu teamă nişte luminiţe palide şi îndepărtate, care ba se ivesc, ba pier dincolo de cotiturile drumului-de-fier, nevăzute de dînsul. Ştie că acelea-s luminile unui sătuc, împrăştiate ca nişte licurici pînă în depărtările fără fund ; dar lui i se par nişte duhuri rele cu un singur ochi, care aleargă după tren. Îşi dă seama că toate astea sînt născociri ale fanteziei lui ; totuşi ele îl neliniştesc.

„Eh, Mitea ! oftă Kudka, amintindu-şi de bibliotecarul comsomolist. Mare nevoie aş avea de tine. Eh, dacă ai fi fost tu prietenul meu ! Şi chiar dacă nu mi-ai fi fost prieten. Ah, tovarăşe Mitea, cum să te găsesc ? Ne-ai ajuta şi ne-ai călăuzi în treburile acestea necunoscute..."

Kudka n-o să uite niciodată cum venise în şatra lor, lîngă Maloarhanghelsk, un flăcău de la ţară, dezgheţat. Se apropiase curajos de un grup de ţigani tineri, care jucau cărţi, şi le spusese cu voce tare :

— Noroc, băieţi ! Noi vă aşteptăm la o petrecere. Haideţi la noi, la bibliotecă !

Ţiganii rămaseră cu gura căscată, îl priviră bănuitori şi schimbară între dînşii vorbe ţigăneşti : „Ce om ciudat, oare nu urzeşte ceva rău împotriva noastră ?"

— Hai, luaţi-o din loc, lăsaţi cărţile ! Veniţi, băieţi, să cîntăm şi să dansăm ! Avem o armonică şi o ghitară... Să ne veselim împreună. Eu sînt bibliotecar ! Mă cheamă Mitea. Şi, prezentîndu-se, le întindea mîna şi-i grăbea : Ei, haide ! Comsomoliştii noştri vă aşteaptă...

— Sîntem străini pe aici. Nu-i de noi să ne veselim împreună, răspunse Kudka, refuzînd invitaţia lor. Noi sîntem ţigani...

— Ei, şi ce-i cu asta ? Păi, după cum văd, voi, flăcăilor, nu vă prea descurcaţi în politica sovietică ! Şi bibliotecarul Mitea se aşeză fără sfială printre ei. Ia hai să vedem dacă sînteţi străini ori nu ? ! De pildă, eu sînt fiu de cioban ; iar voi ce sînteţi ?

— Se ştie ce sîntem noi, ţigani nomazi... răspunse Kudka după o pauză. Singura noastră îndeletnicire e pribegia...

— Ăsta-i felul vostru înapoiat de viaţă. Dar eu vă întreb : care dintre voi nu-şi cîştigă traiul prin munca lui ?

— Fiiu ! fluieră Kudka. Caută-i în altă parte ! Oameni de-alde ăştia au fugit de la noi.

— Acum e limpede că noi nu sîntem străini pentru voi, spuse Mitea rîzînd.

Purtarea lui firească îi cîştigă repede pe tinerii ţigani.

În timpul acelui popas, Kudka îl cunoscu mai îndeaproape pe bibliotecar. În discuţiile lor prieteneşti, Kudka auzi pentru întîia oară despre contradicţiile de clasă, despre esenţa exploatatoare a bulibaşilor, despre egalitatea în drepturi a popoarelor mari şi mici. Bibliotecarul îi lămurea cu pilde simple ce anume a adus regimul sovietic poporului, iar tînărul nomad descoperea parcă o lume nouă, care în închipuirea lui înapoiată părea inaccesibilă ţiganilor oropsiţi. Înainte de a-l fi întîlnit pe bibliotecar, Kudka era şi el de părerea bătrînilor, că tot ce se petrece în afara vieţii de tabără nu-i priveşte pe ţigani.

5

Vîntul se repezea cu smucituri în uşa vagonului, aducînd înăuntru miros de fum. Lui Kudka i se părea că simte aproape răsuflarea fierbinte a locomotivei, care, ascunsă privirii sale de şirul de vagoane, alerga mereu înainte. Se gîndea la mecanic : nu degeaba i se încredinţau mii de vieţi — „om mare în meseria lui", el va duce liniştit trenul pînă la staţia îndepărtată, pînă la pămîntul unde va lua capăt viaţa nomadă.

Deodată, lui Kudka i se năzări în bezna nopţii ceva neînţeles şi înfricoşător. I se păru că cineva îl smulge din vagon. Se agăţă bine de uşă şi se trase înapoi. Încă o clipă, se gîndi el, şi ar fi fost în cîmp. Frica i se topi, dar Kudka era furios pe sine însuşi, din pricina lipsei sale de curaj. Fără să se mai apropie de uşă, îşi ridică capul cu mîndrie, îşi vîrî două degete în gură şi şuieră cu putere, chemînd parcă pe cineva la trîntă... Kudka îşi încordă tot trupul, gata de luptă ca în copilărie, cînd se întîmpla să se pregătească a respinge atacurile lui Kaşcei [1] cel fără de moarte ; dar se ruşină în aceeaşi clipă, dîndu-şi seama că vedenia ciudată i se ivise înainte din pricina oboselii şi a nopţilor nedormite...

— Cînd am să mă satur de somn ? oftă Kudka şi şopti : De ce mi-am luat grija asta pe cap ?

Kaşcei cel fără de moarte ! El trăia încă în amintirea lui Kudka din anii copilăriei sub chipul monstrului din basmele ruseşti, auzite altădată în

[1] Personaj negativ întîlnit în basmul rus, întruchipînd forţele răului, vrăjmaşe omului (n.r.).

şatră. Chipul lui Kaşcei, care nu putea fi dat uitării, trăia în imaginaţia lor ca un zmeu cu căpăţînă mare, cu gură largă, cu dinţi ascuţiţi, care înfuleca orice vietate de pe lume ! Numai pomenirea monstrului din poveşti îl nelinişteа pe micul Kudka şi deseori, înainte de a adormi, îl urmărea gîndul cum ar putea să-l omoare pe fiorosul Kaşcei, vrăjmaşul oamenilor.

„Mult folos aş aduce lumii, se gîndea el, dacă aş face rost de un topor sau de o bîtă fermecată, dacă aş da piept cu el, şi dacă l-aş nimici o dată pentru totdeauna..."

Kudka îşi aminti şi-acum că în anii copilăriei, într-o toamnă, fusese trimis de către ţigani să le aducă tutun din satul învecinat, aşezat la vreo cinci verste de cătunul unde şatra lor închiriase pentru iarnă de la ţărani nişte izbe şi uscătorii de snopi pe jumătate dărîmate.

Luna răsărise tîrziu pe cer, cînd Kudka se înapoia în sat, mergînd pe lîngă o fîneaţă cosită. Drumul pustiu scînteia ca argintul mat. Ca să-i fie calea mai veselă, Kudka se apucase să cînte cu voce tare un cîntec tărăgănat. În sfîrşit se apropie de marginea satului. Luminile din ferăstruicile izbelor se stinseseră. Va să zică, ţiganii nu avuseseră răbdare să-l aştepte şi se culcaseră. Iar de jur împrejur era linişte şi pustiu, de parcă ar fi aruncat cineva o plapumă peste fire. Numai o adiere jilavă îi ţiuia uşor în urechi. Nu se auzea decît lătratul surd, răguşit al dulăilor ţigăneşti, lihniţi de foame, care hămăiau pe la curţile ţăranilor.

„Ham-ham-ham ! Ce se aude pe la voi ? Nu se furişează vreun om rău şi străin ?" se strigau unul

pe altul cîinii lăţoşi. Şi-şi răspundeau ei între ei : „Ham-ham-ham ! Răsună nişte paşi necunoscuţi... Vine, cîntă ţigănuşul nostru..." Aşa îşi închipuise Kudka convorbirea sub clar de lună între dulăii nomazi, devotaţi stăpînilor, care dormeau.

Ca să-şi mai scurteze drumul, Kudka o luase peste o arătură şi se oprise din cîntec. Căci dacă ar fi turburat somnul ţăranilor, dimineaţă ar fi umblat din nou vorbe : cică, iar şi-a făcut de cap ştrengarul Kudka...

Alunecînd cu cipicii scîlciaţi, Kudka se strecura spre curţile dosnice. Deodată i se năzărise că la poalele plopului de lîngă prispa izbei vecine se clătina o vedenie lungă, fleşcăită şi mişcătoare. Picioarele-i păroase se răsuceau ca un şurub. Lui Kudka i se păruse că năluca năvălea de zor asupră-i şi îşi întindea spre dînsul nişte degete ascuţite şi osoase, mişcîndu-le avan, gata-gata să-l apuce de gît şi să-l sugrume. În clipa aceea un gînd scăpărase în capul copilului : nu putea fi acolo altcineva, decît Kaşcei cel fără de moarte. Întîlnirea neaşteptată cu Kaşcei îl încremenise. Îi oprise pînă şi inima. De spaimă îl trecuse un fior rece din căpşorul său ciufulit pînă-n călcîie ; iar limba îi înlemnise în gură.

Kaşcei cel fără de moarte îl fulgerase cu nişte ochi de fiară şi, încovoindu-şi spinarea, se pregătise să tabere asupra lui Kudka printr-o săritură năprasnică. Văzîndu-l pe înfricoşătorul Kaşcei, dinţii lui Kudka începuseră să-i clănţănească, iar braţele îi căzură, fleşcăite, de-a lungul trupului. Dar simţul de conservare îi învinsese frica. Îi încolţise fulgerător în cap o hotărîre :

„Eh, dacă aş avea acum la mine un topor sau o bîtă fermecată, aş primi fără frică lupta cu zmeul din poveşti. Nici nu mi-ar păsa că natura l-a înzestrat pe Kaşcei cu o putere diavolească..."

Şi lui Kudka i se păruse că, răsucindu-se, Kaşcei cel fără de moarte se aplecase pînă aproape de pămînt, îşi întinsese rîtul hulpav şi era cît pe ce să sară asupra lui. Să fugă ? Dacă ar fi fugit, fiara l-ar fi ajuns. Să se lase mîncat ? Pentru nimic în lume ! O nădejde îi încolţise în suflet. Trebuia să se salveze nu prin fugă, ci în alt chip.

„N-are decît să mă atace, îşi zise Kudka, am să-i trec printre picioare. Şi pe urmă ce să fac ? Să fug ?"

Iar Kaşcei se lăsase pe vine, gata să sară la dînsul ! Lui Kudka îi trecu ca fulgerul o idee prin cap : în clipa cînd Kaşcei se va năpusti asupră-i, să-l împungă cu capul în burtă, lăsîndu-l lat ; pînă să-şi vină zmeul în fire, Kudka va ajunge acasă.

Tot trupul lui Kudka se încordă. Mînia îi umfla fiecare muşchi. N-avea ce alege : viaţa, ori moartea ! Kudka se uita ţintă la Kaşcei, ca un şoricel sperios la o pisică înfuriată. Dar deodată monstrul... guiţă !

Kudka nu se simţi în apele lui. Era şi jignit, şi înciudat. Îşi încordă privirea, cercetă cu neîncredere umbra plopului cel tînăr — gata de luptă în orice moment. Dar în faţa lui, vai ! era un porc ca toţi porcii ! Rîmătorul îşi ridicase rîtul teşit spre Kudka şi-şi scărpinase spinarea cu păr aspru ca peria de plopul cel tînăr, clătinîndu-i frunzişul care părea de argint în bătaia lunii...

6

Kudka simțea și acum o senzație neplăcută, i se părea că se petrece ceva înfiorător în bezna nopții. Șuieratul lui ascuțit sperie țiganii. Unii săriră în picioare și se repeziră la dînsul.

— Să te ia dracu ! țipau țiganii nedumeriți.

— De ce ne sperii ? îl întrebă Pușum neliniștit, trăgînd cu coada ochiului la lavița pe care se vedeau călcîiele goale ale Ankăi.

— Nu-i nimic, nu-i nimic, le spuse liniștit Kudka și se așeză lîngă Ciurleak. Hai, istorisește-ți mai departe poveștile.

— Tu stai acolo și măsori noaptea, dar n-asculți despre ce e vorba. Și restabilind liniștea cu o mișcare a mîinii, Ciurleak urmă : S-au strîns țiganii lîngă foc și au început să se certe cum să se statornicească mai bine pe locurile ce li se propun. Unii ziceau : luăm pămîntul, cherestea pentru case au să ne dea pe gratis, iar pe deasupra și bani pentru întemeierea gospodăriei. Alții erau pentru viața de oraș. Înființăm un artel de cărăuși, mai cîștigăm cîte ceva cu caii noștri, iar autoritățile n-au să ne lase fără adăpost : au să ne construiască locuințe. Nu mai vorbesc de țiganii care n-aveau încredere nici în viața de oraș, nici în cea țărănească. Erau numai vreo doi-trei dintr-ăștia printre noi ! Lor le-ar fi plăcut mai degrabă să trîndăvească ca și pînă atuncea, trăind din agoniseala femeilor. Știți și voi ce zic ăștia : avem să mîncăm ce au să cîștige femeile cu ghiocul sau cu ciorditul ; au să ne aducă cîte ceva în poală ; iar după aceea, ce-o da

dumnezeu, poate mai cîștigăm de pe urma cailor... Un ciupit de vărsat îi zăpăcise pe toți. Era un leneș fără pereche. N-avea încredere nici în dumnezeu, nici în dracu.

— Despre care ciupit vorbești ? îl întrebă Kudka.

— Ei na, acum s-o iau de la capăt, zise Ciurleak dînd din mîini. Despre Granika-ciupitul, țiganul nostru din Belgorod. E în al patrulea vagon. Și el se îndoia, nu credea că facem bine, ca și drăguțul ăsta voinic de aici. Și Ciurleak îl împunse cu degetul în burtă pe Lexa, care mai-mai era să scape luleaua din gură.

— Eu ? Ce tot îndrugi acolo ? izbucni Lexa, supărat. Să nu-mi mai văd neamurile, dacă n-am încredere în colhoz !

— Mai bine ai tăcea din gură, Lexa, făcu Kudka. Mi-ai dat destulă bătaie de cap, ohoho !

— Adă-ți aminte, prietene, urmă Ciurleak, cum se înfuria Granika la adunări. Pe toți țiganii îi punea pe gînduri, iar tu îi țineai isonul. Ai noștri voiau să-i tragă o bătaie lui Granika. Aveau de gînd să-ți dea și ție cîteva peste botul tău gras ! Și băiețașul ăsta bătrîn vă ațîța... și Ciurleak îl bătu pe Pușum cu palma peste cocoașă.

— Ce minciuni mai scornești ! strigă pițigăiat Pușum. Nu i-am ațîțat niciodată. Ce taci, Lexa ? Dă-i una !

— Astîmpără-te, bătrînelule, astîmpără-te ! zise Ciurleak, privindu-l pe Pușum cu ochii mijiți. N-ai să primești hrană pentru așa ceva. Putem să te ștergem dintr-un condei de pe tabel. Dacă vrei să te ții de bătăi, du-te în șatră, nu intra în colhoz !...

— De ce ai venit în vagonul nostru ? Ca să bagi zîzanie între noi ? ţipă Puşum, cu glăsciorul lui strident.

În spatele său mugi vocea groasă a Ankăi :

— Tacă-ţi fleanca, pocitanie ! Ce te-a apucat ? Ea se dădu jos de pe laviţă, îl înhăţă zdravăn pe bărbatu-său de şalvarii lui albaştri şi-l trase spre dînsa.

— Lasă-mă în pace, vită ce eşti ! Dă-mi drumul ! se zbătea Puşum şi, ca un copil, începu să dea din picioare.

Văzînd pumnul ameninţător al neveste-si, se trînti deodată pe podele, închise ochii şi rămase nemişcat.

— Recunoaşte cinstit, Lexa, că n-ai avut încredere în treaba asta nouă ! urmă Ciurleak să-şi bată joc de dînsul.

— Ei da, dintru-ntîi n-am crezut, dar acum nici cu biciul n-ai să mi-o scoţi din cap.

— De unde ştii tu cum îi viaţa asta nouă pe care avem s-o ducem ?

— Parcă nu văd eu ce se întîmplă de jur împrejur ? Şi ce te tot ţii lipcă de mine : crezi, nu crezi ; ştii, nu ştii...

— Lexa o duce bine acum, zîmbi Kudka. Îşi tot răsuceşte mustaţa şi ascultă cum îi cîntă maţele în burta lui grasă. Provizii ne-au dat autorităţile, ne-au înmînat şi bani, mergem la un pămînt de-a gata... Abia acuma i-a intrat şi lui în cap de ce m-am zbătut eu atîta...

— Te-ai zbătut şi foarte bine ai făcut ! spuse Lexa, scos din sărite. De-aia te-au şi ales ţiganii căpetenie peste dînşii. Dar de ce să ne tot amin-

teşti ? De ce să ne tot scoţi ochii ? ! Oameni cu scaun la cap, şi nu pot uita un fleac ca ăsta !

— Nu-mi plac ciorovăielile voastre, rosti cu un oftat Baleaba, clătinînd din cap. De ce să strunesc hăţurile, dacă am plesnit calul cu biciul şi i-am strigat : hi-i ! De ce să ne mai neliniştim acum fiindcă am fost altădată nişte oameni nenorociţi ? De ce să ne mai aducem aminte de boala noastră veche ? Ce rost are să ne punem azi pe urma ploii, ca s-o mustrăm că nu ne-a lăsat ieri să ne încălzim cina la foc ?...

— V-aţi apucat să bateţi apa în piuă ! îi tăie Sankó vorba unchiaşului şi se adresă lui Ciurleak : Hai, zi-i mai departe despre Granika al vostru. Cum l-au atacat lupii ? Iar tu, Kudka, dacă vrei să dormi, atunci dormi. Nu mai întrerupe omul. Dacă n-ai auzit ceva, taci din gură...

— Uite, tac, tac... şi, întinzîndu-se şi căscînd, Kudka se uită spre laviţele de sus, ca să se cuibărească acolo.

— Dar să nu mă mai întrerupeţi, prieteni ! se pregăti Ciurleak să povestească mai departe.

— Singur te întrerupi, se învioră din nou Puşum. Tu te-ai legat de Lexa : viaţa nouă în sus, viaţa nouă în jos...

Fără să se uite la Puşum, Ciurleak îşi înălţă degetul arătător şi începu să istorisească, plescăind din buze, ceea ce însemna că avea de povestit o întîmplare interesantă.

— V-am mai vorbit despre Granika. E un leneş şi jumătate. Dar bine îi mai zice din vioară ! Nu-l întrece nici dracu ! Îţi cîntă tot ce vrei : polci, valsuri, ştie tot felul de parascovenii... Cum era

vreo nuntă sau vreo şezătoare în sat, nu mai aveam scăpare : să vină Granika ! Iar el făcea pe grozavul... Şi aşa se întorcea într-o toamnă, noaptea, pe cîmp, venind de la un chef ca ăsta. Se îmbătase criţă. De aia a şi ajuns leneş, fiindcă făcea rost de votcă prea uşor. Merge va să zică singur către corturi, cîntă cît îl ţine gura, de, ca omul care nu se teme de nimic ! Curajos de cînd mă-sa l-a făcut ! De l-ar fi întîlnit pe preacuviosul Nicolae în carne şi oase, cred că şi cu dînsul s-ar fi luat la bătaie, dacă nu s-ar fi temut de răzbunarea lui pe lumea cealaltă... Linişte, prieteni !... Aude Granika un urlet în întuneric. Se uită, şi ce vede ? Nişte lupi ! Ochii le ard ca nişte flăcări. Erau vreo zece. Granika însă nu-şi pierde firea ! Îşi ia vioara de la subsuoară şi începe să le scîrţîie o polcă cu atîta foc, că lupii mai întîi rămîn cu gura căscată şi încremenesc pe loc ; apoi, cînd îşi dau seama că-i vorba de muzică, se pun pe urlat. Îşi lasă cozile în jos şi o iau supuşi pe urma lui Granika ca nişte cîini cotonogiţi. Cînd vede cum stă treaba, Granika îi trage la vioară o *kamarinskaia* [1] şi-i umblă şi la voce : „ţînţăraşi drăgălaşi“, ba se apucă şi să joace. Lupii căpiază de-a binelea de muzică şi merg după dînsul la o depărtare de vreo trei lungimi de cal, mai aleargă şi pe de lături ; dar să se apropie de el le e frică. Iar lui nici nu-i pasă ! Aşa ajunge Granika pînă la şatră, se trage în grabă lîngă foc, îi trezeşte pe ţigani şi le strigă : „Lupii ! Întăriţi focul ! Aruncaţi cu vreascuri aprinse în ei.“ Lupii mai clănţănesc ce clănţănesc din dinţi şi se topesc în noapte. Ei, ce ziceţi, vă place ?...

[1] Cîntec de joc popular rusesc (n.r.).

Ciurleak îi cuprinse pe ascultători într-o căutătură, aşteptîndu-se să vadă mirarea întipărită pe feţele lor ; dar ei îşi făceau cu ochiul şi schimbau priviri, zîmbind cu dispreţ.

Lexa spuse cu răutate :

— Mare meşter la minciuni mai eşti ! Ce, crezi că vorbeşti cu copiii ? N-ai decît să te lauzi cu Granika al tău, dar să nu minţi...

— Eu mint ? îşi ridică Ciurleak glasul, protestînd. Întreabă-l pe Granika. Trăieşte doar şi se află în vagonul al patrulea. A păţit el alte comedii, încă şi mai şi... Ai văzut tu vreodată cum dansează caii militari cînd aud muzica, ai ?

— Am văzut la circ cum dansează animalele dresate, după fluier, dar ia încearcă să-l înduplеci pe lupul din pădure, că te înhaţă ! Lasă-te mai bine păgubaş de poveştile astea ! Am dat şi eu o dată peste un lup şi ştiu că m-au trecut toate nădușelile. O noapte întreagă nu m-a lăsat să închid ochii. Au stat ţiganii noştri pe lîngă foc.

— Şi pe noi ne-a atacat un lup, a ucis o familie în şatră, se amestecă sfios în vorbă Sankó, neştiind dacă trebuie să bată în struna lui Ciurleak, ori nu. Cît despre muzică, am auzit şi eu fel de fel de vorbe precum că lupilor le-ar plăcea muzica, numai că nu-mi prea vine să cred. Oricum, e un animal sălbatic...

— Prea ai sărit peste cal, Ciurleak, şi Lexa clătină din cap cu dojană ; apoi adăugă în zeflemea : Nici n-am crezut că un om deştept ca tine se poate înjosi singur, tăind piroane.

— Să mă trăsnească dumnezeu dacă Granika nu ne-a spus că ăsta-i adevărul gol-goluţ ! Doar nu-i mort, călătoreşte în al patrulea vagon de aici.

— Ce vă tot supărați ? spuse Baleaba. Ce v-a apucat ? Ce nevoie aveți să vă puneți la inimă povestea cu niște lupi născociți ? Cînd o să înceteze seminția noastră de a se ciorovăi pentru toate fleacurile ? !

Se auzi glasul tînăr al lui Moleika — se trezise și-și lăsase în jos picioarele de pe laviță :

— Măi, oameni în toată firea sînteți voi ? Cînd o să vă dezvățați a minți și a vă ciondăni fără noimă ? Ați auzit ce ne învățau tovarășii de la oraș : să luptăm cu rămășițele noastre vechi...

— Și tu ce vrei ? izbucni Pușum, trăgînd cu coada ochiului la nevastă-sa. Să ne înveți ? Ești cam prea tînăr pentru așa ceva...

— Liniște, liniște, nu te înfierbînta, spuse domol Moleika. N-o să te lăsăm noi să flecărești prea mult în colhoz. Acolo trebuie să muncim...

— Ia te rog, să nu mă sperii... o să facem colhozul și...

— Cînd o să tăceți odată din gură ! oftă greoi de pe laviță Ciulida, soacra lui Moleika ! *Dăvlală* [1]*!* Nu-ți mai dau pace...

— *Mashari* [2] *! Mashari !* Toată ziua sforăie, iar noaptea fac gălăgie... Of ! îi răspunse din cealaltă parte a vagonului glasul gros al Ankăi.

Dar nici un țigan nu răspunse femeilor, ca și cum vorbele lor nu i-ar fi privit pe dînșii. Numai Pușum aruncă îngrijorat o căutătură furișă către nevastă-sa.

— Zi-le țigani, și pace ! spuse Baleaba. De ce vă înfierbîntați ? De ce ? Că n-o să clocotiți apa din

[1] Doamne.
[2] Maica domnului.

ceaun cu focul vorbelor voastre !... Spuneți-mi, ne-a făcut Kudka vreun rău ? Și cum vă mai zborșeați ? Adică făcea rău că își bătea capul cu seminția noastră ? Nu, nu făcea rău ! Dacă autoritățile ne-au făgăduit o schimbare prielnică în viață, de ce să nu primim o soartă mai bună ?

— Moșule, îl întrerupse Ciurleak. Tu crezi în tot ce spui ?

— Ce nevoie am eu să cred ? Credeți voi, voi trebuie să trăiți, eu sînt cu un picior în groapă.

— Nu te grăbi cu moartea, spuse Moleika, încurajîndu-l. În curînd avem să trăim bine. Nici n-o să-ți mai vină să mori. Mai așteaptă un pic.

— Știi, măi băiete, că lucrul cel mai plicticos este să aștepți ceva sau să alergi după ceva ? îi răspunse Baleaba și urmă, zîmbind cu șiretenie : Odată, tare de mult, am întîlnit un boier de la oraș, care îmi dădea și el curaj : „Așteaptă, am să găsesc o carte fermecată, o să suflu o dată într-însa, și o viață bună are să se desfășoare înaintea noastră în toată frumusețea ei". Eu, de colo, l-am întrebat : „Și are să te țină răsuflarea ?" Iar el mi-a răspuns fără nici o încredere : „Ei, dacă n-are să mă țină, n-avem s-o mai vedem".

— Ei și ? întrebă Sankó, privindu-l curios pe Baleaba. A avut boierul destulă putere să sufle ?

— De ce să n-aibă, dacă boierul îi bine hrănit, spuse Pușum arătînd cu mînuțele sale cît de mare e burta unui om gras ; apoi adăugă rîzînd : Dă-mi să înfulec numai slănină și am să capăt o burtă uite așa de mare ! Are să-mi atîrne, din pricina grăsimii, ca o traistă.

— Se vede că boierul tău şi-a încordat toate puterile — şi Sankó plescăi din buze a părere de rău — numai că a plesnit de atîta încordare.

— Ia arată-ne, Lexa, cît de tare poţi să sufli ! Hai, fluieră măcar ! îl ghionti Puşum pe grăsun, care tăcea posac, uitîndu-se la toţi cei din juru-i cu nişte ochi posomorîţi.

— Şi cum a rămas ? A avut boierul destulă vîrtute ? îl întrebă curios Moleika.

— A avut ! dădu Baleaba din mînă a deznădejde. Numai că a obosit aşteptînd să găsească prilejul. Oricît de mult a umblat boierul prin lumea asta largă, tot n-a putut pune mîna pe cartea vrăjită care-i trebuia.

— Iar nouă ni se dă în mînă cartea asta prielnică, zise Kudka, plesnind cu vioiciune din palme. Nu-i aşa, Moleika ? Numai că mă tot întreb dacă o să găsim destulă putere la nişte oameni fără încredere, ca... Şi nu-şi isprăvi vorba, ci numai îşi strîmbă buzele cu dispreţ şi dădu din cap înspre Lexa.

Acesta se uita bosumflat, pe sub sprîncene, ba la bătrînul orb, ba la Kudka, aşteptînd parcă ceva.

— Fii pe pace, Kudka ! îl îmbărbătă Moleika. Nu face nimic ! Avem destulă putere şi fără dînşii. Iar dacă va trebui, îi vom şterge de pe tabel ! Au să-şi dea seama după aia şi are să le pară rău...

— Şi încă cum ! adeveri Kudka.

— Nimeni nu-i trage cu forţa, urmă Moleika. Iar pe cine n-are chef să se lase de obiceiurile vechi de ce să-l tot dăscăleşti ? Ar trebui să înţeleagă singuri ce li se propune. Bine zic ?

— Bine zici, prietene, bine, şi Kudka îl bătu pe umăr.

— Of, *mashari !* Cînd o să vă liniştiţi ? De cîte nopţi nu ne lăsaţi să dormim ? Uf, ce chin ! bombăni din nou Ciulida şi oftă din greu.

7

Prin uşa întredeschisă a vagonului se zărea revărsatul zorilor. Ciurleak se tot gîndea cît mai e pînă la gară, ca să se mute în vagonul lui. I se părea că distanţa era nesfîrşită şi prinse a cînta încet, ca pentru sine.

— Ce bine cînţi ! zise Baleaba şi începu să-şi mişte genunchii în tactul muzicii.

Unul după altul, ţiganii înfiripară în cor un cîntec încet şi tărăgănat :

Ceaso palo ceaso,
O dîvăs prodjeala.
Ah, da ă rat teomno,
Ah, da ă rat teomno cana priavia... [1]

Kudka încercă şi el să cînte vocea a doua, dar se lăsă păgubaş. Uneori parcă asculta cîntecul, alteori parcă adormea, întorcîndu-se vlăguit de pe o parte pe alta. În sfîrşit se ridică cu greu, se căţără pe laviţa de sus şi-şi vîrî capul în pernă. În huruitul vagonului se auzea vocea catifelată, melodioasă şi răsunătoare a lui Ciurleak, care zicea un alt cîntec :

---

[1] *Ceas după ceas,*
Îşi ia ziua bun-rămas,
Vai, ce noapte-ntunecoasă,
Vai, ce beznă peste noi se lasă...

Mă dromăsa gîiom,
Păscro baht mă lathiom... [1]

„Aşa-i, aşa-i... toţi o să ne găsim fericirea...", încolţi un gînd în capul lui Kudka. Îi plăcea vocea lui Ciurleak. Avea încredere într-însul : va fi un om la fel de folositor în colhoz ca el însuşi. Poate de aceea îi plăcea să-i asculte glasul melodios de tenor. Vocea piţigăiată a lui Puşum, care o lua mereu înaintea tuturor, era neplăcută şi caraghioasă...

O toropeală adîncă îl cuprinse pe Kudka. Roţile ţăcăneau monoton, adormitor... ţaca-ţaca, ţaca-ţaca... Cîntecul i se stinse în urechi. În capul lui Kudka realitatea tulbure se contopea cu o aiurare sîcîitoare...

...O noapte înstelată îşi desfăşura podoabele în faţa lui. I se părea că merge pe cîmp de la oraş spre corturi şi că rămîne în urma delegaţilor din şatrele ce se adunaseră laolaltă. Se lovi de o piatră, îşi răni piciorul şi rămase cu totul în urmă. Nu ştia încotro o luaseră ţiganii. Sînt multe drumuri şi toate necunoscute. Iar el începe să-i înjure în fel şi chip :

— Dracu să-i ia, au fugit cu toţii ! De ce să-mi bat capul degeaba, dacă ei fug de fericirea lor ?

Şi, mînios, era gata să rupă toate actele de la secţia agricolă.

Kudka se opri la o răspîntie. Încotro s-o apuce ? Se uită îndărăt ; în faţa lui cineva fornăi şi-l întrebă cu o voce de berbec :

[1] *Eu pe drum mergeam,*
Şi noroc găseam...

— De ce umbli noaptea, măi ţigane, încoace şi încolo ?

„Cum poate cineva să recunoască un ţigan pe întuneric ? Înseamnă că m-am întîlnit cu un duh necurat", se gîndi Kudka.

Şi într-adevăr era un drac. Ţinea o bîtă în mîini şi de pe mutra-i verzuie îl priveau nişte ochi de lup.

Kudka încercă să-şi scoată din cap plăsmuirile fantastice despre drac, aşa cum smulgi o buruiană la plivit, ca să-i piară şi urma. Dar după cum buruienile se împletesc în jurul plantei, luînd din hrana ei, în acelaşi fel şi prejudecăţile vechi se încolăceau în jurul gîndurilor sale limpezi şi le uscau. Şi era încredinţat că într-adevăr un drac stătea în faţa lui.

— Te-am zărit de departe, îi spuse dracul în grabă, cînd m-ai pomenit. Am vrut să te scuip, aşa cum fac cu toţi, dar pe urmă m-am gîndit că mi-ai putea fi de folos într-o chestiune. Să nu te temi de mine. Dacă faci ce îţi cer eu, ai să primeşti un căluţ focos ; dacă n-ai să faci, îţi trag una cu bîta...

Văzîndu-l pe drac în faţa sa, Kudka nu ştia ce să facă. Simţea că ceva îl apasă şi că se sufocă, că nu mai poate îndura chinul, de parcă l-ar fi vîrît cineva într-o ladă şi l-ar fi îngropat.

Dar dracul vorbea mai departe şi-şi învîrtea bîta pe dinaintea nasului său.

— Vezi de-ţi bagă în cap ce am să-ţi spun ! Aici, pe aproape, locuieşte un popă cu ochi de oaie. Popa ăsta avea o parohie săracă şi eu i-am dat o mînă de ajutor. Umblam noaptea prin case şi nu lăsam pe nimeni să doarmă ; zdrăngăneam gălեţile, înfundam cu cîlţi hogeagurile, făceam tărăboi

în pod, speriam animalele... Oamenii începură să vină la biserică, ca să se izbăvească de mine. În schimbul acestui ajutor, eu şi popa ne împărţeam cîştigurile pe din două. Treburile popii s-au îndreptat, şi încă aşa de bine, că preotesei i s-a urcat la cap ; a ajuns o zgîrcioabă şi nu mai vrea să mă recunoască...

„De ce pomenesc totdeauna de drac ? se ocăra singur Kudka. Dacă nu l-aş fi pomenit, nu l-aş fi întîlnit. Nu mi-e la îndemînă acum să potolesc cearta dracului cu popa... Eh, o să se ducă de rîpă toate stăruinţele mele !“

Iar dracul cel dîrz îi vîra lui Kudka bîta sub nas.

— Primeşti ? Răspunde, că de nu te plesnesc ! şi adăugă cu răutate : Ce-i cu tine ? Ce-ai încremenit aşa ? Nu cumva ai băut prea multă apă, ca un cal ?...

Dacă ar fugi, dracu l-ar ajunge ; dacă ar tăcea, tot l-ar lovi cu bîta, aşa că Kudka îi răspunse supus :

— Sînt în mîinile tale. Vorbeşte !

— Trebuie să te strecori, ţigănuşule, la preoteasă, îl învăţă dracu, dar aşa ca să te vadă popa şi să-l muşte şarpele geloziei. Preoteasa nu se dă în lături să petreacă. Are să sară şi la joc, şi la cînt cu tine... Iar eu am să-i şoptesc popii : „Ţine-te bine, că ţiganul o să-ţi umfle la iuţeală preoteasa...“ Mai întîi trebuie să-i facem să se ia la harţă ! Iar dacă nu izbutim, am să-ţi arăt alt mijloc. Dar ai grijă să nu încerci să mă duci, ţigănuşule, că ai s-o păţeşti cu mine...

Dracul se întoarse ca să-i arate pe unde s-o ia ca să ajungă la popă, iar Kudka atîta aştepta.

Prinse momentul şi — hop ! sări în spinarea lui păroasă şi-i răsuci mîna voinică în care ţinea bîta. Dracul slăbi strînsoarea, ghearele i se desfăcură, iar Kudka puse mîna pe bîtă şi-l izbi peste coadă !

— Drac împieliţat ce eşti, dar-ar boala în tine ! Ai vrut să mă pierzi împreună cu treburile mele oficiale ? Kudka se propti cu călcîiele în coastele dracului, dîndu-i pinteni ca unui cal, şi îl mai şi lovi peste coada mlădioasă poruncindu-i : Drac împieliţat ce eşti, zboară spre corturile noastre ! Dacă nu le găseşti, te omor ! N-am vreme de năzbîtiile tale şi ale popii. Zboară, drac împieliţat, că de nu te ucid...

Dracul se supuse, îşi adună toate puterile şi alergă peste cîmp, ca un tren accelerat. Bătea cu copitele-i de os, scrîşnea din dinţi şi se cutremura ca un vagon de marfă de atîta fugă. Iar bezna nopţii se făcea neagră ca tăciunele şi îneca steluţele de argint de pe cer. Măcar una de-ar luci, că nici nu ştii în ce parte zboară dracul, clănţănind din dinţii de fier, zbătîndu-şi avan umerii păroşi, răsuflînd răguşit, cu un huruit, şi scoţînd nori de aburi, de parcă ar fierbe un samovar.

— Regimul mi-a acordat încredere, iar tu, drac împieliţat, ţi-ai pus în cap să mă abaţi din drum cu cîştigul popii ? Şi Kudka nu-l ierta pe drac, ci-l lovea mereu ba peste coadă, ba peste coapsele-i vînoase, repetînd : N-ai să mai ai măruntaie, ai să rămîi numai piele şi os !...

Şi cuprins de bucuria izbînzii, Kudka uită încotro zboară, de ce zboară şi pe ce zboară... Nu auzea decît un cîntec ţigănesc înăbuşit care răzbătea parcă din depărtare prin zgomotele vagonului ce se rostogolea pe şine...

8

Deodată cîntecul se frînse, şi Kudka sări ars de răbufnirea unor voci deznădăjduite : parcă cei ce răcneau s-ar fi prăvălit în prăpastie. Cineva striga după ajutor. O sudoare rece îi înfioră tot trupul. Şi Kudka văzu limpede pieirea inevitabilă în răcnetul desperat al ţiganilor. Copiii ţipau îngrozitor. În plînsul lor sfîşietor se mistuiau toate zgomotele şi ţăcăniturile vagonului, care-i părea că zboară cu o iuţeală nemaipomenită, ca o pasăre. Vreo două-trei clipe Kudka încercă să-şi dezmorţească mîinile şi picioarele îngreunate. Căuta să-şi răcorească gîtlejul uscat cu saliva seacă. Se repezi înainte şi se văzu privit de feţele ţiganilor, palide, arămii, desfigurate. Privirile lor ascuţite se împlîntau într-însul mai adînc decît acul albinei. Ce s-a petrecut între timp ? Căci cu cîteva clipe mai înainte ţiganii cîntau paşnic.

Pletosul Moleika şedea cu picioarele atîrnînd în jos de pe laviţă şi aplecat spre Reabka, ca şi cum ar fi vrut s-o salveze, o strîngea la piept. Iar Reabka, lungită, alunecase către picioarele lui şi tremura în îmbrăţişarea stîngace a braţelor sale lungi. Îşi smulse bluza cu mîneci largi, îşi vîrî tremurînd sînul dezgolit în gura copilului şi, schimonosindu-şi jalnic buzele, se uita pierdută în juru-i. Lexa stătea în mijlocul vagonului cu ochii îngheţaţi ca nişte nasturi bulbucaţi, de sticlă. În mîinile lui, care tremurau, se zbătea flacăra lumînării, aruncînd pe tavan şi pe pereţi umbrele negre ale ţiganilor speriaţi de moarte. Nemişcat, Lexa se uita ţintă la uşă, unde stătea Ciurleak cu genunchii îndoiţi, scoţîndu-şi cu fereală capul afară, de parcă

acolo, în întunericul nopţii, ar fi fost o primejdie. Trăsăturile mari ale Ankăi i se păreau lui Kudka adunate spre nas, faţa ei ajungînd lungăreaţă, ca de cal. În cutele înfoiate ale fustei sale îşi ascundea capul Puşum. El se zgîrcise şi urla mai tare decît toţi. Din intervalurile întunecate dintre laviţe, ţiganii, cufundaţi în grămada de plăpumi şi de perini înăbuşitoare, îşi întindeau fără vlagă spre Kudka mîinile lor, bătrîne şi tinere. Această privelişte îl tulbură dureros pe Kudka. El îşi înghiţi încă o dată cu greu saliva, şi limba prinse a i se mişca în gură.

— Ţiganilor ! Ce ? Aţi înnebunit ? A dat strechea-n voi ? îşi descleştă el cu greu fălcile.

Dar, după cum i se păru lui, ţiganii erau copleşiţi de o buimăceală fără noimă. Îşi ţintuiseră asupra lui ochii rotunzi, măriţi de spaimă, dădeau din cap şi-şi rupeau gulerul hainelor, înăbuşindu-se parcă din pricina unui juvăţ, încolăcit în jurul gîtului lor.

— Vai de noi şi de noi ! Vai de capul nostru !... murmura deznădăjduit Sankó, apucîndu-se cu mîinile de plete, de parcă ar fi vrut să şi le smulgă.

Pe Kudka îl trecură năduşelile. Abia îşi recăpătă glasul şi zbieră mînios :

— Ce v-a apucat ? Sînteţi ca nişte cîini turbaţi !

— Ba tu eşti turbat ! Beleşte-ţi ochii ! îl înfruntă Lexa, cutremurîndu-se din tot trupul lui dolofan.

Kudka tot nu-şi putea da seama ce se întîmplase. Totuşi deznădejdea ţiganilor îi străpunse inima ca o sulă. O durere ascuţită îl fulgeră prin toate măruntaiele. El însă îşi păstră stăpînirea de sine.

— Acuşi ne prăbuşim, acuşi! strigă Ciurleak, retrăgîndu-se în fugă de la uşă şi cuprinzîndu-şi faţa cu degetele asudate.

— Minţi, porc de cîine! Unde să ne prăbuşim? se repezi Kudka mînios asupra lui Ciurleak, care sări într-o parte ca un arc şi nu se opri decît lîngă laviţă.

— Ce mai ţigan deştept! A turbat! Şi aveam încredere în tine, spuse Kudka cu ură.

Era foarte supărat pe Ciurleak, căci nădăjduise tot timpul că amîndoi vor fi stîlpii viitorului colhoz, că aveau aceleaşi gînduri şi unul şi altul, şi că se vor ajuta între dînşii ca polenul ce trece de la o floare la alta în timpul polenizării încrucişate. Nedumerirea îl apăsa greu pe Kudka: de ce se schimbase Ciurleak într-atîta? Unde era polenul dătător de rod, care trebuia să-i lege în drumul spre viaţa nouă, către care amîndoi tindeau cu atîta înflăcărare?...

— Parcă nu vezi? S-au desprins de garnitură vagoanele ţiganilor, auzi Kudka vocea deznădăjduită a lui Ciurleak.

— Zburăm înapoi, înapoi... şi lumînarea tremura în mîna lui Lexa. De curînd au duduit sub roţi tăbliile unui pod... Acum zburăm iar spre pod...

Kudka încremeni. Abia acum îşi dădu seama de primejdia îngrozitoare şi simţi că sub picioarele lui roţile vagonului, rostogolindu-se îndărăt, ţăcăneau tot mai repede. În faţa ochilor săi, Reabka, cu umerii dezgoliţi, tremura. Cosiţa i se despletise, şi ea îşi smulgea părul din cap.

— Moleika, Moleika, scapă-mă măcar pe mine şi pe copil! îşi implora soţul, şi lacrimi şiroiau pe obrajii săi.

— Ce pot să fac... ce pot să fac... scrîşnea el din dinţi, neputincios.

— Să murim? Toţi o să murim...

— Vai, are să se prăpădească scumpul nostru feciorаş...

Temîndu-se să se mişte din loc, Lexa îl ameninţa pe Kudka cu pumnul:

— Ce-ai făcut? Ne-ai adus aici... Vai, prăpăd!... Moşii şi strămoşii noştri au rătăcit ca nomazi, dar n-au cunoscut asemenea moarte... A-ah, s-au dus dracului caii noştri, s-au dus şi capetele noastre!

Puşum, care se ghemuise în poala Ankăi, prinse să se mişte. El îşi scoase la iveală faţa zbîrcită.

— Am spus totdeauna că ne prosteşte Kudka, şi ne-a prostit!...

— De mult ne păştea Kudka ca să ne omoare, îi ţinu Lexa isonul. Are să te ia dracul şi pe tine, mangositule, numai din prostia ta...

— Mă prăpădesc din pricina voastră, ţipa Puşum din fusta Ankăi. M-aţi ademenit. Nu m-aţi ascultat... Vi s-a năzărit să vă apucaţi de arat... Din pricina voastră... Din pricina voastră eu...

— Tacă-ţi leoarba! N-ai decît să crăpi! zise Anka, îmbrîncindu-l pe cocoşatul Puşum, şi oftă răguşit, ridicîndu-şi ochii în sus pentru rugăciune: Nicolae, preacuviosule! Maica domnului, unde eşti? Unde v-aţi găvozdit, mîntuitorilor din ceruri? O mierlesc ţiganii... răspundeţi-mi, preasfinţilor părinţi!...

Numai Ciulida, soacra lui Moleika, nu avea frică. Nici nu se clinti din loc, nici nu se strîmbă, ca o femeiuşcă neînfricată de sitar, care nu se mişcă din cuibul ei, chiar dacă tai copacul de sub ea. Dar deodată baba chiţcăi de pe laviţa de sus :

— Ţigani, ce vă tot boldiţi la afurisitul ăsta de iudă ? Înşfăcaţi-l pe Kudka, şi la rîpă cu dînsul, pentru chinurile noastre !...

Vorbele bătrînei Ciulida îl uluiră pe Kudka. Trebuia să fie cu ochii în patru. Dintr-o clipă într-alta mîinile lor apucătoare se vor întinde spre dînsul, îl vor înhăţa, îl vor trage, şi trupul lui va zbura, zvîrlit din vagon. Îşi scoase cu o mişcare bruscă cuţitul de la brîu şi rămase neclintit, în aşteptare. Dar nimeni nu se mişcă din loc. Nu-i lăsa inima, căci peste o clipă fiecare putea să se prăpădească. Pentru fiecare, această clipă era scumpă, gîndind mai întîi cum să-şi scape pielea.

Gîndurile îl ameţeau pe Kudka. Ele se roteau din ce în ce mai negre, înspăimîntate, ca ciorile deasupra unui stîrv. Veneau în zbor unele mai înfricoşătoare decît altele : oare nu cumva s-au desprins vagoanele, nu zburau ei într-adevăr către prăpastie ?... Lui Kudka i se părea că-l doare pînă şi rădăcina părului de pe cap, iar firele i se încordară şi se ridicară măciucă. Printr-o sforţare de voinţă, el se silea să creadă măcar o clipă că primejdia este încă departe, ca să chibzuiască ce-ar putea face pentru a ieşi din situaţia aceasta desperată. Dar plînsul pătrunzător al copiilor, ghemuiţi în ungherele laviţelor, ţăcănitul roţilor, care răsuna tot mai repede şi mai repede, clătinăturile, care ameninţau să arunce la cotituri vagonul de pe linie, îl făceau să înnebunească ; pierdut în

haosul de gemete şi de huruituri, asculta deznădăjduit vocea plîngăreaţă a Reabkăi :

— Noi n-am văzut încă ce-i viaţa, Moleika... iar tu, copilaşul meu drag ?...

— Stinge lumînarea ! E mai bine pe întuneric, spuse Anka, privindu-l pe Lexa cu ochi rugători şi implorînd mai departe ajutorul ceresc : Maica domnului, născătoare de dumnezeu din Ahtîr, unde eşti, mîntuitoarea noastră ? !

— Ce te-ai agăţat de ea ? Doar nu eşti în cort... rosti flegmatic Baleaba, care rămăsese la locul său.

El pusese mîna pe o bucată de pîine, pe care, de frică, Lexa o aruncase pe podele ; iar acum o mesteca, clefăind.

Kudka îşi cuprinse genunchii cu mîinile şi, fără să mai vadă un mijloc de scăpare, rămase încremenit, neputincios. I se părea că o herghelie de cai năvălise năprasnic asupră-i şi că sute de copite îl călcau, făcîndu-i tot trupul o umflătură, din cale afară de dureroasă.

Puşum parcă încremenise lîngă Anka. De ce nu sărea în picioare şi nu ţipa : „Kudka, Kudka, dacă nu născoceai tu colhozul, nu ne-am fi trambalat pe drumul-de-fier. Mă prăpădesc din vina ta !" Poate îşi pierduse cunoştinţa ? Anka îşi mijea ochii înlăcrimaţi de suferinţă, pomenind într-una aproape toate icoanele făcătoare de minuni ale maicii domnului. Puşum începu să dea din cap, aruncîndu-l mult pe spate, ca o jucărie de faianţă. Era greu de desluşit ce anume boscorodea. Vorbele lui răsunau surd ; parcă şi-ar fi vîrît capul într-un butoi gol şi ar fi bombănit ceva.

Scăldată în lacrimi, Reabka îşi strîngea copilul la sîn.

— Tu trebuie să trăieşti, fiul meu... Ce bine ar fi, lumina mea, dacă ai avea aripioare şi ai putea să zbori de la nefericiţii tăi părinţi...

Lexa rămăsese ţintuit locului. Văzîndu-l pe Baleaba cum îi mînca bucata de pîine, el răcni la dînsul cu lăcomie :

— Las-o, ghiujule ! Lasă pîinea ! Cum de mai poţi mînca ?

— Cît îs încă viu, vreau să mănînc, şi Baleaba clefăia mai departe, nestingherit.

— E pîinea mea ! Acuşi ai s-o mierleşti ! Are să te înfulece moartea !

— Cum i-o fi voia ! Baleaba muşca încet, cu dinţii săi tociţi şi galbeni, din miezul pîinii. Moartea-i totdeauna hămesită. Dar tu la ce te-ai gîndit pînă acum, fiule ? Moartea trebuie s-o aştepţi în orice clipă... şi s-o aştepţi cum se cuvine ! Eu de o sută de ani o aştept...

— Ţie ţi-a şi venit vremea s-o aştepţi, dar eu nu vreau să mor !

— Ţiganilor ! strigă pe neaşteptate Ciurleak şi începu să sară lîngă uşă. Fluieră, locomotiva noastră fluieră...

Privindu-l neîncrezători pe Ciurleak, ţiganii se năpustiră şi se buluciră la uşă. Cu răsuflarea oprită, ei scoteau capetele din vagon.

Kudka rămase locului. Învingîndu-şi cu greu spaima, el oftă uşurat : parcă i-ar fi scos cineva un jug greu de pe grumaz.

— Nu încoace aleargă trenul, ci încolo, le spunea încurajator Ciurleak, întorcînd capetele ţiganilor în direcţia în care mergea trenul. Fum ! Nu simţiţi fum ? Mirosiţi, mirosiţi...

— E un fum bun, de cărbune ars, adeveri liniştit Sankó, care pînă atunci stătuse lipit de spatele orbului Baleaba, zicîndu-şi în aşteptare : ce-o fi o fi...

— Auziţi, în vagonul de alături cîntă ţiganii, se foia fără astîmpăr Puşum, agăţîndu-se cu amîndouă mînuţele de şalvarii lui Sankó, ca să nu cadă pe uşă.

— Adevărat ! Nu-i auziţi ? Dansează ! Pesemne Granika bate o *ceciotkă* [1] din călcîie, spuse Ciurleak.

— Ce tot îndrugi ? Vagoanele saltă aşa, băgă de seamă Lexa.

— Ce nebun o fi mînînd aşa ? Aleargă ca un cîine de vînătoare ! îngăimă Baleaba, mozolindu-şi mai departe liniştit coaja de pîine.

— Şi oamenii noştri... Ce, au căpiat ?...

Pe faţa lui Kudka înflori, sfioasă, bucuria. Privindu-i neîncrezător pe ţiganii care se liniştiseră, stînd acum gîrboviţi lîngă uşa deschisă, el se aştepta să-i vadă întorcîndu-se zăpăciţi spre dînsul, cuprinşi iarăşi de panică. Dar aşa ceva nu se mai petrecu. Privirea lui Kudka se opri asupra lui Moleika, care prinsese curaj : luînd-o pe Reabka în braţe, el o trînti de bucurie lîngă copil pe laviţă. Ţinînd copilul cu o mînă, ea se apucă zdravăn cu cealaltă de pilotă, se cufundă într-însa, dar în scurt timp se săltă înapoi şi se aşeză în capul oaselor, cu picioarele slabe spînzurate în jos ; dichisindu-se, îşi stînse părul despletit într-un coc mare

[1] Dans asemănător bătutei.

și, în timp ce își legăna copilul, începu să cînte fără grijă :

Dohană ionă man,
Tîră cală iacha.
Savă goja ionă :
Ai, mîiom, hasiom... [1]

Lui Moleika îi plăcea melodia jalnică a acestui cîntec și prinse să-i țină isonul :

Rozbisceastno baht miri...
Cai mă, dăvla, tă djiav.
Cai mă, dăvla, tă prastav
Bîlîlăschiro terno ceavo ?
Ai, mîiom, hasiom,
Rozbisceastno baht miri... [2]

Pușum îi ținea isonul cît putea de tare, dar Ciulida le întrerupse cîntecul. Bătrîna se puse să chițcăie de sub plapumă :

— Nu mai cîntați, nenorociților ! Ne-a mai rămas un pic de viață, și voi...

Kudka tresări și se repezi la bătrîna cea îndrăcită, ca să se răstească la dînsa, dar vagonul se hurducă din nou dintr-o parte în alta, zdrăngănind. Aproape nici un țigan nu rămase în picioare. Își pierdură iarăși mințile. Rămaseră cu ochii zgîiți. Văzînd înaintea lui figurile schimonosite ale țiganilor, Kudka își mușcă dureros buza de sus, pe care mijise o mustăcioară ca un puf. Se apropia o năpastă inevitabilă : un nod ucigaș i se puse în gîtlej, răsuflarea i se opri și parcă niște ace ascuțite, înroșite în foc, i se înfigeau în măruntaie. Văzu cum Lexa scăpă din mînă lumînarea aprinsă și auzi în întunericul înfiorător glasurile bezmetice ale țiganilor :

— Vai de capul nostru ! Vai de caii noștri !... Ne prăbușim de pe pod...

— Roțile se învîrtesc în aer...

— Mikola, făcătorule de minuni, unde te-ai ascuns ?

— Ascultă, Kudka, îți spun pentru cea din urmă oară în viață : fire-ai afurisit să fii !

Din clipă în clipă avea să se petreacă o grozăvie înfiorătoare.

O smucitură a frînei îl aruncă brusc pe Kudka de pe laviță. Zbură în jos cu mîinile larg desfăcute și... o lumină scăpărătoare îi orbi ochii somnoroși. Soarele dimineții punea pete de lumină pe podeaua vagonului. Trenul se oprise într-o gară mare.

Din pricina căderii, pe Kudka îl dureau coastele și în urechi îi năvăliră hohotele de rîs ale întregului vagon. Uitîndu-se mirat împrejur, Kudka văzu fața batjocoritoare a lui Pușum, întinsă într-un rîs răutăcios atît de larg, încît i se mistuiseră pînă și ochișorii ghiduși.

---

[1] *M-a luat cu năbădăi,*
Negrul foc din ochii tăi.
Nimenea de ei nu scapă :
Te topesc, te duc la groapă...

[2] *Of, of, of, vrăjmașa soartă...*
Nu știu încotro mă poartă.
Unde, doamne, să dispar
Făr-un act în buzunar ?
Soarta fără de noroc
Mi-a dat vieții scurt soroc...

— Măi, căpetenie de ţigani, straşnic te-a mai buşit !

— Vai, nu mai pot, mi se rupe gîtlejul, hohotea Lexa gutural, ţinîndu-se de burtă.

Kudka îşi dădu repede seama de situaţia lui caraghioasă. Se simţea ruşinat şi în acelaşi timp era nespus de bucuros. Îi venea să strige : „Am scăpat, trăim ! Ce fericiţi sîntem !"

Baleaba prinse pipăind poala podiovcăi lui Lexa, care hohotea.

— Vezi să nu te îneci ! Spune, ce-i cu dînsul ?

Liniştindu-se, Lexa începu să povestească, agitîndu-şi mîinile în faţa orbului :

— Şi-a vîrît Kudka picioarele în colţ, iar capul i-a lunecat de pe laviţă în jos. Faţa i se înroşise ca sfecla. Atunci îl ghiontesc : „Kudka, ai să cazi !", iar el s-a supărat şi a mormăit prin somn : „Minţi, porc de cîine, minţi, drac împieliţat !"

— Hai, destul ! spuse Kudka nemulţumit, amintindu-şi visul cel urît. Acum ai să trăncăneşti toată ziua verzi şi uscate ! Dă-mi mai bine o ţîră de tutun...

Femeile şi copiii coborîră de pe laviţe şi săriră cu grijă pe terasament, zdrăngănind din căldări şi ceainice.

„Ce aiureală am putut să visez !", se gîndi Kudka, trăgînd din lulea şi privind zarva ţiganilor.

Ciulida, stînd cinchită, mormăia ceva lîngă ceaun şi curăţa cartofi. Cu mînuţele vîrîte în buzunarele şalvarilor de catifea, Puşum îi arăta cum se taie mai subţire coaja cartofilor.

— Ce te tot legi de mine ca scaiul de oaie ? îl întrebă oţărîtă Ciulida. Poftim, cum se agaţă de om !... Ian te uită : face pe stăpînul...

— Iar eu n-o să te las să comanzi în colhoz, îi spuse Kudka lui Puşum. Am să te pun la muncă.

— Hai, pune-mă, pune-mă ! Chiar acum ! Ce-ţi stau numai eu în ochi ?

— Unde ţi-i Anka ?

— Unde să fie ? S-a dus cu cărţile.

Kudka nu răspunse nimic, îşi puse podiovca, plină de pete de grăsime şi de praf, cu copcile rupte, şi-i porunci lui Puşum :

— Hai cu mine !

— Unde ? Dîndu-şi ifose, cocoşatul se scutură, ca vrăbioiul care, înainte de ploaie, îşi îndreaptă aripile după ce se scaldă în praful de pe drum. Unde mă duci ?

— Am găsit o treabă pentru tine.

— Ce treabă poţi să ai pe drumul-de-fier ?

Kudka se încruntă.

— Ai să alungi femeile noastre în vagoane ! Nu e voie să mai ghicească... Ce-o să zică tovarăşii ? Au să ne certe. Au să spună că nu ne ţinem de cuvînt, că i-am înşelat, că iar ne-am apucat de trebuşoarele noastre vechi.

9

Puşum se tîra pe linia ferată în urma lui Kudka, ca un subaltern. Dar imediat cocoşatul îşi dădu seama că avea prilejul să se fălească în faţa necunoscuţilor, să treacă drept un conducător de vază

al șatrei, și o luă la fugă, cu pași mărunți, înaintea lui Kudka, care mergea cu pas legănat.

Ochii lui Kudka sclipeau rîzători. Soarele dimineții scălda în lumină gara. Spălată de ploaia din timpul nopții, natura părea proaspătă, strălucitoare, înviorată. Crîmpeie din cerul primăvăratic, îndepărtat, se oglindeau în băltoace. În spatele gărduțului de lîngă gară, măturile mlădioase ale copacilor neînfrunziți luceau negre, ca date cu lac, zburlindu-se țepene în sus. Dincolo de gară, unde se înălța în depărtare un coș de fabrică, o rindea uriașă, după cum i se părea lui Kudka, geluia încet și nevăzut marginea albastrului acela adînc, iar talașul însorit, răsucindu-se, cădea în spatele orizontului.

Îndeplinind porunca lui Kudka, Pușum își luase un aer sărbătoresc. Își pusese o tunică roșu-închis, ca de husar, cu șnururi de culoarea lămîiei. Pe pieptii tunicii și pe mîneci, în loc de nasturi, erau cusuți pe două rînduri niște zurgălăi minusculi, care sunau la cea mai mică mișcare și atrăgeau privirea curioasă a drumeților. Hainele pestrițe îi dădeau întotdeauna lui Pușum o dispoziție sufletească bună. Cu atît mai mult era măgulit să se plimbe într-un costum atît de aparte, cu mîndra ținută a unui șef, în mijlocul unei mulțimi de oameni.

Pășind cu ifos înaintea lui Kudka, Pușum se opri deodată neliniștit și se uită la dînsul.

— Stai, Kudka ! își ridică el mînuța. Abia acum mi-am amintit. Mi-am adus aminte ce aveam să-ți spun. Arată-mi hîrtiile !

— Ce fel de hîrtii ?

— Cu care mergem să primim colhozul ! Scoate-ți cizma, scoate-o repede !

— Ce mă tot bați la cap cu fleacuri ?

— Nu, astea nu-s fleacuri !

— Hîrtiile sînt neatinse, uite colo, în carîmb...

Pe linia ferată era zarvă. Lumea ieșise pretutindeni din vagoane. Printre călătorii sobri și liniștiți, îmbrăcați în haine cenușii și negre, se zăreau ici-colo șalurile colorate ale țigăncilor. Pușum zări de departe bluza portocalie a Ankăi, care cu privirea ei ademenitoare și cu un șuvoi de vorbe ispititoare adunase repede în jurul său un grup de femei. Văzînd de departe pe Kudka și pe Pușum, care se apropiau de dînsa, Anka își strînse repede cărțile și le vîrî în șorțul de stambă colorată, suflecat pînă la brîu.

Ca un cocoșel, Pușum se repezi din mers la Anka, o apucă de fustă cu degetele lui ascuțite și era gata s-o tragă cu sila spre tren ; dar Kudka îl dădu tăcut la o parte. Apropiindu-se, i se adresă țigănește :

— Nu ne fă de rușine, nu ne fă de rușine !

— Ce ți-a mai trăsnit prin cap ? tăbărî Pușum cu glas pițigăiat asupra neveste-si. Dacă o să te vadă cu cărțile, oamenii de care avem nevoie au să ne întoarcă spatele...

Anka începu să se dezvinovățească înaintea lui Kudka :

— Ce vrei să fac ? Mă împinge sîngele. Mă trage, de urît. Apoi aș vrea să cumpăr un mielușel... Și Anka îi aruncă o căutătură mustrătoare lui Pușum. Parcă el se gîndește vreodată la dorințele mele ?

— Nu mă bîrfi ! bătu Pușum din picior. Tu

n-ai astîmpăr, şi vinovatul sînt eu? Dă cărţile încoa! Am să le rup în faţa oamenilor!

Kudka dădu din mînă către cei doi soţi şi se adresă ţărăncilor:

— Să nu credeţi ce spun femeile noastre. Toate ţigăncile noastre mint de sting.

— Haide, haide! o trăgea Puşum pe Anka de fustă şi repeta vorbele lui Kudka cu glas piţigăiat: Bagă-ţi în bostan, că ne faci de rîs seminţia cu cărţile tale prosteşti...

Kudka se îndreptă spre locomotivă cu pas legănat. Văzîndu-l de departe, ţigăncile se ascundeau de privirea lui ageră în spatele femeilor, deslușindu-le:

— Omul nostru nu ne dă voie să ghicim...

Kudka ajunse la locomotivă. Alături stătea mecanicul şi-şi ştergea cu o cîrpă mîinile unsuroase. Faţa-i asudată lucea de funingine.

— Bună ziua, tovarăşe! îl salută Kudka încurcat şi-şi atinse şapca cu degetele.

— Noroc, noroc! îi răspunse mecanicul, privind într-o parte.

— Bun bidiviu mai ai! spuse Kudka, uitîndu-se cu admiraţie la locomotivă. Straşnic mai aleargă...

— Pentru asta au şi meşterit-o. Parcă ar putea să se ţină de ea căluţii voştri?

— Da-i a dracului de mare! spuse Kudka, cercetînd pe îndelete hardughia aceea de maşină. Ai tu cuvinte potrivite pentru dînsa, dar pentru mine?... E o adevărată moară cu aburi! O fi trăgînd după dînsa vreo cincizeci de vagoane, sau mai mult? şi Kudka îşi trecu repede privirea de-a lungul vagoanelor.

După ce-şi şterse mîinile cu cîrpa, mecanicul îl măsură pe Kudka din cap pînă în picioare şi-l întreabă:

— Unde vă duc?

— Am luat un colhoz, răspunse Kudka cu ton liniştit.

— Cum adică aţi luat? se miră mecanicul. Vă rînduiţi şi voi, nu-i aşa?

— Ne dau pămînt pe veci. O să trăim în colhoz...

— În colhoz? Ian te uită la ei! Va să zică vă lăsaţi de viaţa voastră pribeagă? Şi tovarăşii tăi s-au dat pe brazdă să lucreze?

— Hm, să lucreze? Cine n-o să vrea n-are decît să se ducă unde-o vedea cu ochii... Pe toate drumurile — nu-s nici porţi, nici lacăte. N-ai decît să fluieri şi să te plimbi cu vîntul!

— Măi, măi, măi! Aveţi şi chiaburi printre voi?

— Chiaburi? Din ăia răi? Cum să nu!

— Şi ce faceţi cu dînşii? Îi duceţi cu voi?

— Da de unde! Ce tot vorbeşti! Ei îşi duc prostia în cîmp...

— Va să zică şi între voi s-a iscat dandanaua? Aşa-a...

Kudka îşi muta greutatea trupului de pe un picior pe altul. Voi de cîteva ori să spună ceva, dar mecanicul îi tăia vorba cu întrebările lui. În sfîrşit, prinse un moment potrivit şi spuse încet, cu o sforţare:

— Iar eu am visat un drac, şi adăugă parcă pentru a se dezvinovăţi: După obiceiul vechi...

— Ce? Un drac? rîse uimit mecanicul.

— Un drac cu coarne, hehei! Ce tărăboi mi-a

făcut în cap! Iar după aia mi s-a părut că vagoanele noastre, cele ale ţiganilor, s-au prăbuşit de pe pod în timpul nopţii...

— Se vede că-ţi place să născoceşti! Cum adică, s-au prăvălit în rîu? rîse mecanicul şi-l bătu pe umăr. Fii pe pace, frăţioare! N-are să ni se întîmple nimic.

— Tu rîzi, tovarăşe, iar mie nu-mi arde de loc de glumă. Uite, spune-le ţiganilor că vagoanele noastre s-au răsturnat în rîu. „Ehe! ar începe ei a se nelinişti. Kudka al nostru a avut un vis rău". Ar zbughi-o îndată din vagoanele tale. Ţiganii noştri încă nu prea se încred în mecanisme de tot felul, ca cele ale tale. Şi-au împuiat capul cu o sumedenie de eresuri şi de scorniturl...

— Trebuie să vă lepădaţi de asemenea născociri.

— Putem să ne lepădăm, numai că-i nevoie de timp...

— Haide, du-te, du-te, drăguţule! îl zori mecanicul pe Kudka. Strînge-ţi oamenii în vagoane! Că azi-noapte mai-mai era să ţi-i las într-o haltă. N-am pornit locomotiva pînă nu i-am adunat pe toţi...

10

Kudka porni repede spre gară, sărind peste traverse. Pe linie îl întîlni pe Ciurleak.

— Adună oamenii! În curînd pleacă trenul... îi strigă Kudka din mers.

— Dar tu încotro te grăbeşti?

— Trebuie să mă mai uit prin gară!

Şi Kudka se năpusti spre peron, unde lîngă chioşcul-bufet zări o mînă de oameni strînşi ciotcă, şi auzi un cunoscut cîntec de vioară.

„Nu le trage oare o cîntare Granika al nostru? se gîndi el. Aşa-i, el e."

Dînd la o parte fără fasoane pe curioşi, Kudka pătrunse în mijlocul cercului şi văzu mutra ciupită de vărsat şi foarte păroasă a lui Granika, care aducea a bot lăţos de cotoi siberian, blînd şi mustăcios. La picioarele lui Granika, pe asfalt, sta aruncată şapca lui, în care luceau cîţiva gologani. Iar el, cu ochii ridicaţi spre cer, îşi plimba cu pasiune arcuşul pe strune.

— Cum de nu ţi-e ruşine, întrerupse Kudka cîntecul lui Granika şi începu să-l dojenească ţigăneşte: Regimul ne-a dat bani pentru toate nevoile noastre, iar tu ne faci de ruşine cu cerşitul...

Prins asupra faptului de către Kudka, Granika îşi înhăţă tăcut şapca de pe asfalt şi o luă la fugă cît îl ţineau picioarele de-a lungul liniilor spre tren.

Kudka intră în clădirea gării. Prin geamurile uşii, el văzu călătorii care se îngrămădeau în jurul tejghelei bufetului, în spatele căruia, lîngă un samovar mare, nichelat, stătea un bufetier gras şi cu mustăţile roşcate, îmbrăcat într-un halat alb şi cu o boneţică albă pe capul său chel, ca un doctor de la spital.

„Oare nu sînt pe aici femei de-ale noastre?" se gîndi Kudka şi, uitîndu-se împrejur, începu să se strecoare de-a lungul măsuţelor albe ca neaua. Mergînd cu grijă şi străduindu-se să nu ghiontească pe nimeni, ajunse pînă la tejghea. Samovarul lucios reflecta, ca o oglindă convexă, întreaga sală.

Îşi privi chipul răsfrînt în samovar. Obrajii săi supţi îi săriră în ochi şi îşi spuse în şoaptă :

— Am slăbit de-atîta bătaie de cap cu colhozul.

Apoi îşi scoase şapca turtită ca o plăcintă şi, ca în faţa unei oglinzi, îşi pieptănă cu degetele răşchirate cîrlionţii părului şi-şi netezi mustăcioara într-o parte şi-n alta.

— Slab mai sînt, ca orbul Baleaba ! Şi încă-s tînăr, neînsurat !

Fără să-şi ia ochii de la samovar, Kudka îşi întoarse faţa în toate părţile, cercetîndu-şi şi negul de lîngă sprînceana stîngă, şi aluniţa de pe obrazul drept. Văzîndu-şi gulerul descheiat al cămăşii de stambă albastră cu picăţele albe, el apucă stîngaci năsturaşii de sidef şi-i petrecu prin cheutori. Apoi făcu un pas înapoi, ca să cerceteze cu luare-aminte samovarul.

„Unul mare ca ăsta ne-ar trebui nouă, se gîndi Kudka. Dacă am cumpăra vreo trei, ne-ar ajunge pentru toţi ţiganii din colhozul nostru..."

Tînărul privea cu încîntare samovarul gării. Dragostea pentru samovar, ca talpă a gospodăriei nomadului, o avea din copilărie. Kudka putea să spună fără să stea pe gînduri că era alcătuit din treisprezece părţi „însemnate" şi cinci „neînsemnate", care se cheamă : horn, camforcă, suport, lagăr şi alte numiri de soiul ăsta, tot aşa de întortocheate. El îşi aducea deseori aminte de un samovar în formă de ghindă, pe care-l văzuse la nişte ţigani ucraineni, întîlniţi în drum. Pentru un asemenea samovar cu floricele smălţuite şi argintate, cu frunzuliţe şi păsărele dăduseră ei la Tula bani grei.

Kudka, care visase totdeauna să-şi facă rost de un samovar pentru gospodărie, prinse momentul cînd bufetierul cu mustăţile roşcate era mai liber cu servitul ceaiurilor şi îi întinse repede mîna. Căzut pe gînduri, socotind ceva în minte, bufetierul îi dădu şi el maşinal mîna. Îşi veni în fire numai cînd Kudka i-o plesni, plin de foc, cu cealaltă palmă a sa, dezgolindu-şi dinţii albi într-un zîmbet rugător.

— Bate palma, jupîne ! Cît vrei pentru el ?

Bufetierul rămase uluit şi-şi zbîrli mustăţile, simţindu-şi palma strînsă de mîna puternică a lui Kudka. El tresări, trăgîndu-şi mîna.

— Ce vrei ? Ce vrei ?

Un ospătar cu o tavă se apropie de dînşii. Turburat, Kudka i se adresă cu multă stăruinţă :

— Taie ! Hai, taie, mînca-ţi-aş ochii, taie repede învoiala noastră.

— Ce te legi de mine, căpcăunule ? îşi zbîrli bufetierul mustăţile. Ce mă baţi la cap ?

— Spune deschis, îmi vinzi la repezeală samovarul ? stărui energic Kudka. Spune, nu sta mult pe gînduri ! Acuşi pleacă trenul nostru. Grăbeşte-te să-l vinzi...

Bufetierul îşi încordă toate puterile, îşi smulse mîna din palmele lui Kudka şi-i porunci ospătarului :

— Dă-l afară pe farmazonul ăsta ! şi, stropşindu-se, îl dădu la o parte pe Kudka. Ai scăpat de la balamuc, sau ce-i cu tine ? Du-te la tîrg !

Kudka zîmbi vinovat şi acru, parcă ar fi înghiţit o lingură de zeamă de varză, şi se trase îndărăt din faţa tejghelei. Se uită cu luare-aminte la faţa cu mustăţi roşcate a bufetierului, pîndindu-l

să vadă dacă nu-şi schimbase gîndurile ; apoi cîntări samovarul din ochii săi neastîmpăraţi şi-şi petrecu privirea asupra tejghelei cu capac semicircular de sticlă, sub care erau rînduite nişte platouri elegante cu tartine, bomboane, precum şi pachete de ţigări în fel de fel de culori. Kudka se uită din nou cu jind la samovar, care, după cît îşi dădea seama, ar fi putut fi dus fără prea mare greutate, cu ajutorul ţiganilor, pînă la vagon ; şi se puse iarăşi să privească ţintă faţa liniştită a bufetierului. În sfîrşit, se apropie din nou de tejghea.

— Omul lui dumnezeu ! Eu nu vreau să-l cumpăr pentru mine. Nu ! Ţiganii noştri au nevoie de un samovar mare, începu Kudka linguşitor şi, vrînd să-i împărtăşească o bucurie, cu gîndul de a-l îmbuna pe bufetier, se lăudă cu glas tare : Am primit pămînt... ne-am lăsat de viaţa cea veche...

Bufetierul, prins de treburile lui, nici nu-l luă în seamă pe Kudka. Acesta îşi plimbă privirile îngîndurate de-a lungul sălii, şovăi o clipă, plescăi din buze şi se apropie de tejghea, de data aceasta cu mai multă hotărîre.

— Dacă-i aşa, dă-mi, te rog, tot felul de ţurţuri dulci, spuse el autoritar şi aruncă banii pe muşama.

— Ce mai vrei ? îl întrebă bufetierul cu ostilitate, neînţelegînd ce mai vrea de la dînsul.

Cu degetele arătătoare ale ambelor mîini, Kudka împungea parcă farfurioarele cu bomboane ieftine şi cu turte dulci.

— Ai orbul găinilor ? se mînie el faţă de neînţelegerea bufetierului. Pesemne nu te pricepi la meseria dumitale ! Nu vezi ce-ţi cer ? Dă-mi tot ce ai acolo ! Uite banii, uite-i, ţi i-am pus dinainte... Dă-mi de toţi banii !

Abia cînd Kudka se puse să îndese în poala podiovcăi toată grămada de dulciuri cumpărate, bufetierul îl privi cu un zîmbet.

— Ce ? Aveţi nuntă ? întrebă el ceva mai îmbunat.

— De ce nuntă ? Cumpăr pentru copiii noştri. Ştii, au să fie de acum încolo copii de colhoznici. Dau pentru dînşii din banii mei şi nu-mi pare rău...

— Haide, dă-i drumul, drăguţule, dă-i drumul !

Kudka însă nu pleca. El prinse să clipească din ochi, pregătindu-se parcă să plîngă, trase adînc aer pe nas şi îl întrebă :

— Jupîne, omul lui dumnezeu, nu vrei să faci un bine ţiganilor ? O să-ţi fim recunoscători cu toţii. De ce ţii la samovar ca la nevastă ? Nu găseşti un altul ? Te rog, nu te încăpăţîna ! Cere cît vrei ! N-am să mă zgîrcesc pentru ţiganii mei...

— Eşti un caraghios, dragă omule ! îi răspunse bufetierul, de data asta domol şi liniştit. Samovarul, vezi matale, e în funcţiune ; şi, pe deasupra, mai e şi al statului. Mă dau în judecată pentru o treabă ca asta.

— Cum ? E al statului ? Trebuia să-mi spui din capul locului, dar aşa m-ai tot ademenit, m-ai tot ademenit. Ce cartaboş gras şi şiret mai eşti. Şi dînd din mînă, Kudka se îndreptă repede spre ieşire.

11

Pe peron, un slujbaş de la Căile Ferate, purtînd o şapcă cu fund roşu, strigă în urma lui Kudka, care alerga spre tren :

— A mai răsărit unu... Mişcă-te mai repede ! Dau drumul trenului !

— Înţeleg, înţeleg... spuse cu un aer de vinovăţie Kudka, neştiind ce să răspundă, şi porni în fugă, de-i sfîrîiau călcîiele, în lungul liniilor, ţinînd cu grijă poala sumeasă a podiovcăi.

Locomotiva fluieră prelung.

Gîfîind şi asudat, Kudka ajunse în goană la tren. În dreptul vagonului cu ţigani, el le strigă :

— Vedeţi, ţigani, cine lipseşte !

— Tu lipseşti ! Unde umbli haimana ? strigară cei din vagon.

— Urcă mai repede, mai repede ! răcni Ciurleak din vagonul lui.

— Pe unde hoinăreşti ? îi întinse mîna Lexa, vrînd să-l ajute să se caţăre în vagon.

— Ce ţar te-a reţinut ? îl întîmpină Puşum strigînd. Eram neliniştit din pricina ta !

Kudka dădu drumul podiovcăi şi răsturnă pe podelele vagonului bomboanele şi turtele dulci, primite cu exclamaţii de bucurie. Zeci de mîini se întinseră deodată spre ele.

— Straşnic, straşnic !... Bun băiat îi Kudka al nostru ! O să ne mai îndulcim inima...

— Să nu le atingeţi, că vă cotonogesc ! strigă Kudka.

Zăngănitul tampoanelor se auzea tot mai desluşit : trenul pornise.

— Aburcaţi-mă, aburcaţi-mă mai repede ! strigă Kudka, căţărîndu-se.

Lexa şi Moleika îi săriră-n ajutor, trăgîndu-l de mîneci şi de umeri.

— Ce fel de căpetenie mai eşti şi tu ? răcni Puşum. Tot umbli şi umbli, de-ţi pierzi şi urma. Numai eu îţi sar în ochi. Te rog să nu te duci prea departe cu hîrtiile noastre... Scoateţi cizma şi arată-mi dacă mai sînt toate hîrtiile la locul lor !

Kudka îşi scoase podiovca şi acoperi cu ea cumpărăturile risipite pe jos, apărîndu-le de pofta ţiganilor.

— Ei, slavă domnului ! Au pornit-o iarăşi pe roate treburile noastre, oftă el liniştit şi spuse Reabkăi, care şedea pe laviţă : Scoate steagul de sub perna mea.

Roţile se învîrteau tot mai repede. Vagonul începu să scîrţîie din încheieturi. Zgomotul creştea clipă cu clipă. Abia săltat deasupra zării, soarele dimineţii te orbea. Înaintea lui Kudka se desfăşura, ca o uriaşă plapumă alcătuită din petice, cîmpul larg brăzdat de şuviţe verzi în lung şi în lat. El flutura cu mîna scoasă afară steguleţul roşu cu coadă de cal, ca un tui, şi, aplecîndu-se, se uita înapoi ca să vadă dacă n-a rămas vreun ţigan în gară.

— Cînd ai să stai de vorbă cu noi, Kudka ? Ce te tot uiţi acolo ? stăruia Puşum, privind nerăbdător la podiovca aruncată pe jos.

— Aşteaptă, aşteaptă ! Am chef să mă uit...

Orbul Baleaba se rezemase încă înainte de plecarea trenului de capacul unei lăzi, ieşită de sub laviţă, şi îi ţinea de urît cu povestirile sale des-

pre vremurile de altădată Ciulidei, care cîrpea un sac. Aşezat lîngă Baleaba, Sankó asculta şi el istoriile despre strămoşii îndepărtaţi, cărora li se dăduse o cheie de aur, de la poarta patriei, pierdută de dînşii. Fuseseră tineri cînd plecaseră să caute poarta multvisată şi se înapoiaseră cu mîinile goale, bătrîni şi neputincioşi, după o rătăcire zadarnică de o viaţă întreagă prin lume.

— Straşnic s-au mai mîhnit ţiganii, oftă Baleaba fluierînd şi-şi şterse cu palma scuipatul amar de tutun de pe buze, cînd au pierdut cheia pe drum. Iar cînd au găsit poarta multvisată, au rămas cu gurile căscate văzînd că lacătul era rupt de mult şi că poarta se deschidea fără cheie. Dar pe pămîntul ţigănesc se aşezaseră alte noroade, care au întrebat pe ţiganii îmbătrîniţi: „Cine sînteţi voi ?" „Noi sîntem ţigani !" „Ţigani ? De pe lumea ailaltă ?" Şi nu le recunoscură dreptul de stăpîni. Le-au spus: „Dovediţi că aveţi drept la pămîntul acesta !" Şi au pornit iarăşi strămoşii noştrti să rătăcească şi să caute în toată lumea hrisoavele cu care să-şi dovedească drepturile. Dar unde să le găsească ?...

— Curios ! spuse Sankó, punîndu-şi mîna pe obrazul legat. Va să zică, dacă pui întîmplarea asta în legătură cu vremurile noastre înseamnă că noi am găsit cheia aceea...

— Nu, nu aşa trebuie să înţelegi lucrurile, îl îndreptă Moleika. Înseamnă că noi n-am găsit nimic, ci că regimul ne-a deschis acum poarta şi ne-a dat zapisele pentru dreptul asupra pămîntului.

— De unde se vede că-i vorba de noi ? întrebă Puşum, nedumerit. Cînd a fost asta ?... Pe cînd caii sălbatici nu erau încă puşi la ham.

— Dar tu mai lungeşte în felul tău povestirea bătrînului şi adaugă soarta noastră, îl învăţă Moleika pe Puşum. Şi ad-o la viaţa de acum...

Trenul, zăngănind din ce în ce mai des din tampoane, intră în umbra unor pini înalţi. Pinii care alergau înapoi repetau zgomotul făcut de tren, iar din vagoanele învecinate se auzeau cîntecele ţiganilor. Stîlpii fulgerau în goană, ba lăsînd în jos, ba ridicînd şirurile de sîrme. O cabină de paznic cu acoperişul argintat de rouă trecu pe alături.

— Ce frumuseţe ! spuse încîntat Kudka, stînd mai departe, lîngă uşa deschisă. Vai, ce fire minunată e aici !...

— Fratele meu cel mai mare era tare îndrăgostit de frumuseţile pădurii îi răspunse Baleaba şi urmă cu glas tărăgănat: Şi viaţa mult o mai iubea ! Dar încă de tînăr a vrut să-şi arate puterile. A ridicat spatele unei căruţe cu o încărcătură grea şi i s-a rupt un maţ în burtă. A început să tot slăbească. Femeile noastre i-au dat tot felul de fierturi de rădăcini, care însă nu i-au fost de nici un folos. L-au dus şi la doftorii de la oraş. Dar ce erau să facă doftorii ? Fără un maţ sănătos tot nu putea el să trăiască. Aşa că fratele meu cel scump n-a mai stat mult pe gînduri şi n-a mai încurcat oamenii cu necazul lui, ci le-a spus cu binişorul: dacă nu este nici o nădejde, trebuie să-mi aştept moartea. Şi a aşteptat-o toată vara lîngă foc. Iar cînd nu mai putea de durere, se ducea să ţipe în pădure. Ţipa cît ţipa, apoi venea încet şi se aşeza în tăcere lîngă noi. Chiar cînd a murit, n-a supărat pe nimeni. A spus că maţul i s-a urcat pe frunte şi a închis ochii... Aşa a fost fratele meu cel mai mare...

Kudka zvîrli steguleţul pe laviţă şi îl dădu la o parte pe Puşum, care rodea un candel furat. Povestirea orbului Baleaba despre fratele lui cel mai mare îi aduse aminte lui Kudka de coşmarul din noaptea aceea. El îl mustră, nemulţumit :

— De ce pomeneşti într-una de moarte, unchiaşule ? M-am uitat la viaţa pădurii, am ascultat cum grăiesc vagoanele între ele, şi inima mi s-a liniştit ; iar tu tot aduci veşnic vorba de moarte.

— Mi-am adus aminte de fratele meu, care a murit aşa de frumos !

— La ce să-ţi aminteşti de moarte ? Noi nu vrem să murim. De ce să tot vorbim de ea ? Doar nu-i vremea de gîndit la fleacuri. Ne aşteaptă o muncă de seamă. Avem nevoie de cap, iar tu ne sleieşti puterile.

— Lasă-l, Kudka, nu mai flecări cu unchiaşul ! spuse Moleika. Arată mai bine ce dulciuri ai sub podiovcă.

— Arunci banii în vînt, făcu Ciulida. Mori după dulciuri !...

— Nici nu arunc banii, nici nu mor după dulciuri. Am avut un vis frumos ! Înţelegi ce spun — frumos !... N-am să stau acuma să ţi-l povestesc. La ce să vorbim despre vise... Nişte minciuni ale nopţii ! Şi Kudka adăugă cu asprime : Banii mi i-am cheltuit, ca femeile noastre să nu mai ghicească. Ele toate au o scuză : că fac asta pentru copilaşi. Soţii trebuie să se gîndească la copiii noştri, nu să-şi trimită nevestele la alţi bărbaţi. Iar pe cel ce nu mă ascultă îl şterg de pe tabel. Cum nu puteţi înţelege să acum sîntem cetăţeni, cetăţeni muncitori ? Iar cetăţenii muncitori trăiesc din truda lor, nu din pomeni. Cetăţenii aştia au grijă ca nevestele şi copiii lor să dobîndească o viaţă fericită...

Stăruia în văzduh huruitul monoton al trenului. Răsuna un zgomot cadenţat : ţaca-ţac, ţaca-ţac, fsss... ţaca-ţac... Locomotiva, care alerga ca gîndul, aruncînd pale sfîşiate de fum alb, luminat de soare, înghiţea kilometri de oţel, unul după altul. Vîntul cu şfichi la bici, el, cîntăreţul nomad, nu era în stare să-i oprească goana năvalnică. Iar tufişurile sălbatice de lîngă drum alergau înapoi, ca zilele trăite fără rost ale ţiganilor.

— Dă-i drumul, bidiviule, dă-i drumul ! striga Kudka, cu înflăcărare, locomotivei. Dă-i drumul, cît te-or ţine puterile !

Trenul ba urca la deal, ba luneca iarăşi la vale, îndoindu-se la cotituri în dreapta şi în stînga, iar entuziastului Kudka i se părea că zboară spre un ţinut nou, neştiut de nimeni, plin de bucurii !

1933

FERICIRE NEPIERITOARE

Eram tînără şi nu înţelegeam prea multe din viaţa orăşenească. Mi-aduc aminte că mergeam cu toată familia la iarmaroc de sfîntul Ioan în oraşul Livnî. Îmi amintesc că stăteam cîte o săptămînă făcînd tîrg cu caii, chiar pînă-n ziua tăierii capului lui Ioan Botezătorul. Ne pregăteam tocmai să plecăm de ziua lui Lexandru Nevski la Belgorod, cînd tatăl nostru întîlni nişte ţigani de dincolo de Don şi se înţelese cu dînşii să cumpere cai, pe care apoi să-i mîne la iarmarocul de la Nijni-Novgorod.

Era o secetă mare şi mulţi orăşeni ieşeau să se plimbe în mahala pe lîngă corturile noastre. Cum însera, ne şi aşteptam să vină la noi oameni bine îmbrăcaţi. Se aşezau pe lîngă foc şi ne rugau să le

zicem din cîntecele noastre. Cîntam pînă la miezul nopții...

Mi-aduc aminte cu plăcere de vremea aceea. Aveam în șatră faima de fată frumoasă și eram și o cîntăreață neîntrecută. Aveam o voce care nici pe departe nu aduce cu vocea de acum, scîrțîită! Era puternică și plăcea tuturor. Știam cîntece multe, de tot soiul: și de ale noastre, din șatră, și mai fandosite, din capitală. Orășenii ascultau azi, apoi mîine veneau din nou și iar mă rugau să le cînt. Era o nimica toată pentru mine. Dacă le plăcea cum cînt, le cîntam. Și mie îmi făcea plăcere că mă priveau ca pe o ducesă.

Pe-atunci începuse să vină pe la noi un om mic de stat și cu barbă. Ce bărbat deștept era! Ce-i drept, purta totdeauna niște hăinuțe boțite și proaste. Nu vorbea nimic despre dînsul, și ne tot întreba despre viața noastră nomadă. Îi spuneam că viața țiganilor e mult mai bună și mai curată decît viața lor, a orășenilor. El zîmbea și tăcea, ca și cum ar fi zis: nu minți, parcă nu văd cum vă zbateți?

Eu mă apucam să cînt. Pe atunci era la modă un cîntec din cele sclifosite: *„So tu, ceavo, na zadjiasa?"* [1] El își lua capul în mîini și stătea pe o buturugă toată noaptea. Nu se răcorea de dezamăgiri plîngînd, cum făceau alții; nu se tînguia cu gîndul la soarta lui amărîtă, ci ședea pînă în zori, fără să rostească un cuvînt. Tare ciudat om mai era! Țiganii noștri sînt firi bănuitoare, așa că începură să se lege de dînsul:

[1] De ce nu vii pe la mine, flăcăule?

— Ce-i cu tine? Ce tot îi dai tîrcoale degeaba Fionkăi noastre? Nu cumva ți-a căzut cu tronc la inimă?

El le deslușea:

— Țigăncușa cîntă cu suflet. Îmi străpunge inima cîntecul ei: parcă aș aștepta o bucurie din senin. Înnebunesc după glasul fetei voastre.

— Nu ne minți, prietene! Spune cinstit! Ni s-a urît tot așteptînd nunta Fionkăi.

Pe atunci eram rușinoasă. M-am supărat pe țigani și am plîns. Le-am spus:

— Ce tot trăncăniți de pomană? Nu vă stă capul decît la băutură și la joc. N-aveți pic de înțelegere pentru sufletul omului. Poate că nu-i în apele lui...

Înțelegeam cu inima: nu-i ardea lui de mine, ci numai îi tînjea sufletul după ceva. Iar mie, ca să spun drept, îmi plăcea că vorbea așa de delicat cu toți! Nu înjura, nu striga, ca nătărăii noștri. Un lucru mă mira: de unde era Ivan Nikitici și de ce stătea atîta pe la noi? Dacă ar fi fost un boier borțos sau vreun negustor cu un sac de aur, căruia i s-ar fi scurs ochii după mine, i-aș fi stors cu viclenie un dar, vreun inel sau vreo basma parfumată ca amintire, și mi-aș fi luat tălpășița, fluturîndu-i pe la nas coada — că pe vremea aceea erau la modă niște rochii din acelea cu coadă. Dar pentru Ivan Nikitici simțeam o compătimire deosebită. Îmi dădeam seama din vorbele lui că iubea nemăsurat de mult pe toți oamenii și că n-ar fi putut obijdui pe nimeni. Cuvintele lui inimoase îmi făceau mai mare plăcere decît cele mai bogate daruri. După toate semnele, părea un om cu judecată.

Dar s-a întîmplat ca vremea să se strice după ziua sfîntului Ioan Botezătorul: s-au pornit nişte ploi putrede, că nu puteai ieşi din cort. Oaspeţi de la oraş nu mai veneau pe la noi. Seara, cînd se stîrnea vîntul nebun, ne temeam să nu ne rupă cortul în bucăţi. Pe o vreme urîtă ca aceea, a venit într-o noapte la noi Ivan Nikitici. Înfriguraţi, ne culcasem mai devreme. Eram pe jumătate adormită, cînd l-am auzit pe tatăl meu, spunînd-mi în şoaptă :

— Fiona, nu ştiu cine naiba lipăie prin noroi în jurul cortului !

Am tras şi eu cu urechea şi am auzit o tuse cunoscută. Am întrebat neliniştită :

— Cine dracu se foieşte pe acolo ?

O voce plăcută mi-a răspuns din întuneric :

— Roagă-l pe tatăl tău, Fiona, să mă lase a dormi la voi.

— Ce-i cu tine, Ivan Nikitici ? Şi l-am întrebat în rîs : Ai venit să asculţi cîntece, sau de ce ?

Eu şi tata am stat de vorbă în şoaptă, ne-am minunat amîndoi, dar l-am lăsat să intre. Tata a aprins un chibrit şi s-a uitat ca să-şi dea seama dacă el era. L-am văzut pe Ivan Nikitici stînd zgribulit, ud leoarcă ; apa îi curgea de pe şapcă, stropindu-mă. Tremura ca scuturat de friguri. Era tot murdărit de noroi, pesemne călcase în vreo băltoacă.

— Ce boier zărghit ! îl probozi tata.

Iar el i-a răspuns cam jignit :

— Nu mă cinsti aşa ! Mi s-a urît de toţi boierii. Din pricina lor se zbate în nevoi sărăcimea.

Iar tata o ţinea pe a lui, una şi bună :

— Boier, ori nu, dar tare nesăbuit om mai eşti, dacă pe-o vreme ca asta vii la ţigani. Pînă şi dracu s-a ascuns în pădure !

— Nu mă ruşina, unchiaşule, de viaţa asta am parte, căuta el să se dezvinovăţească, aşezîndu-se pe o lădiţă. Nu te supăra că am căzut aici hodoronc-tronc. În zori am să plec de la voi...

Nu mi-a plăcut cum arăta Ivan Nikitici ; mi se părea cam ciudat. I-am spus tatălui meu ţigăneşte : întreabă-l mai bine ce necazuri l-au adus la noi şi ce vrea ! Tata a scăpărat mai multe chibrituri ca să-şi aprindă luleaua şi să se uite mai bine la Ivan Nikitici : ochii îi ardeau ca două flăcărui. Şi-a scos paltonul ud leoarcă, şi tăcea chitic.

Tata s-a hotărît în cele din urmă să-l întrebe deschis :

— Eşti om sucit, Ivan Nikitici ? Sau cu scaun la cap, dar înrăit ?

— Oamenilor li se pare că sînt sucit, dar eu nu-s sucit de loc.

— Cum nu eşti sucit, dacă umbli haihui pe cîmp pe o vreme îndrăcită ca asta ?

— Am eu o pricină temeinică, răspunse el.

— Spune-ne-o şi nouă, Ivan Nikitici, intrai în vorbă. Noi o să te înţelegem. Şi n-o să-ţi dăm pe faţă taina la nimeni.

— Dacă e vorba de ceva ce stă în puterile noastre, o să te putem scăpa, rosti tata cu milă. Să nu-ţi închipui că sîntem nişte oameni care fac degeaba umbră pămîntului. Cu toate că unii ne socotesc drept nişte fiare sălbatice, dumnezeu ne-a dat inimă bună. Înţelegem întotdeauna durerea omenească.

Ivan Nikitici a oftat, s-a chircit pe lădiţă şi n-a răspuns nimic. Pesemne se scufundase în nişte gînduri amare. Am tăcut şi noi, aşteptîndu-l să înceapă vorba. Ne trecuse somnul, dar nu-l întrebam nimic dacă el îşi ţinea sufletul zăvorît. Şi de ce să-l sîcîi pe un om ca el ? Se apropia revărsatul zorilor şi noi moţăiam, cînd el prinse a vorbi cu glas domol :

— Nu fără o pricină am venit atît de des pe la voi. M-am gîndit de mult să mă adresez vouă, dar nu ştiam cum să încep. Nu mă alungaţi, ascultaţi-mi rugămintea, lăsaţi-mă o vreme să mă ascund la voi. S-ar putea să vă fiu şi eu de folos...

Vorbele acestea ale lui m-au făcut să mă gîndesc dacă nu cumva Ivan Nikitici se îndeletniceşte cu daraveri necurate. Dar nu-mi venea să cred că un om de inimă ca el se ţine de nesocotinţe tîlhăreşti. Tatăl meu s-a gîndit şi el la ceva şi i-a răspuns : „Noi, vezi bine, sîntem gata să te primim. Sîntem însă curioşi să ştim : de ce ţi-a venit o năzbîtie ca asta în cap ?"

Ivan Nikitici s-a zgribulit cît s-a zgribulit, apoi a destăinuit totul tatălui meu : fusese osîndit la surghiun în Siberia pentru o acţiune cutezătoare. N-am să vă pot lămuri lucrurile de-a fir-a-păr, nu mă ajuta la asta mintea mea de fată ; dar am priceput că Ivan Nikitici se întovărăşise cu alţi prieteni de ai săi pentru apărarea lumii sărace. Se ştie care erau pe atunci rînduielile ţariste. Nişte poliţai şi uriadnici afurisiţi au aflat că o mînă de oameni cu scaun la cap vor să-i lipsească pe bogătani de orice drepturi şi le-au dat de urmă. Acum îmi dau seama că mai erau şi alţi oameni curajoşi ca Ivan Nikitici, care luptau pentru libertatea tuturor oamenilor şi care, pentru aceste gînduri, erau osîndiţi la ocnă pe viaţă.

Tatăl meu era un om deştept şi se pricepea la orice. L-a ascultat pe Ivan Nikitici şi s-a sfătuit cu ţiganii în privinţa lui. La început s-au speriat cu toţii, temîndu-se să nu păţească ceva din pricina unei cauze necunoscute ; dar pe urmă au hotărît să-l lase a sta în şatra noastră neştiut de nimeni, iar noi să n-avem nici în clin, nici în mînecă cu păcatul lui. Ivan Nikitici şi-a lepădat hainele pe care le purta şi a îmbrăcat nişte straie mai simple, şi mai ieftine. Şi aşa a umblat cu noi pe la iarmaroace. A pribegit cam un an împreună cu noi. Ne obişnuisem cu Ivan Nikitici şi tare ne plăcea isteţimea lui ! Nu văzusem de cînd eram un om atît de ager la minte. Ţiganii nu mai făceau nimic decît după sfaturile sale. El ne prevestea dacă putea să ni se întîmple într-o privinţă vreo încurcătură neplăcută. Dar, într-o zi, ţiganii au băgat de seamă că un pungaş caută să-i tragă de limbă : cine era omul care nu părea a fi ţigan şi care se înhăitase cu noi. Aşa că l-au prevenit pe Ivan Nikitici. El a mirosit numaidecît cam despre ce putea fi vorba, şi-a strîns calabalîcul într-o legăturică şi a şters-o. La despărţire ne-a mulţumit pentru adăpost şi s-a mistuit, ca şi cum nici nu fusese printre noi. Mult s-a mai vorbit la noi despre dînsul după aceea. Bătrînii îşi aduceau mereu aminte de el şi mai cu seamă tare rău le părea cînd aveau nevoie de sfatul lui.

— Păcat că nu-i Ivan Nikitici în mijlocul nostru, ar fi chibzuit el cum şi ce... Se vede că i-a fost sortit să putrezească în Siberia...

Au trecut ani mulţi după slobozenie, şi iată că, spre bucuria noastră, într-o bună zi s-a ivit la noi, pe neaşteptate, Ivan Nikitici. Nu ştiu cum ne-a găsit, dar a picat cînd ne aşezasem într-un loc. Şi i-a descusut pe ţigani :

— Am auzit că se află pe aici vechea mea cunoştinţă, frumoasa Fiona.

Parcă mai eram frumoasă ? Viaţa nomadă îşi luase tributul. Nu mă mai puteai recunoaşte.

— Avem o Fionă la noi, dar ce vrei cu dînsa ? îl întrebară ţiganii.

Iar eu cînd mi-am auzit numele, m-am turburat tare mult. Cînd m-am uitat, am văzut un om în vîrstă, cu o faţă cunoscută.

— Doamne ! strigai eu. Ivan Nikitici, şi noi, care credeam că nu ţi-a fost dat să trăieşti în libertate !

— Noi, bolşevicii, sîntem oameni cu şapte vieţi, îmi răspunse el cu o voce tot atît de plăcută ca şi altădată. Dar pe voi, ţiganii, nu v-am putut uita. M-aţi primit ca pe unul de-al vostru...

Se întîmplă în viaţă asemenea întîlniri ! Ce să vă mai povestesc despre dînsul ? L-am rugat pe Ivan Nikitici să vină la noi cu toată familia şi să trăim împreună. Cine eram noi ? Ia, nişte oameni întunecaţi la minte ! Iar la munca cea nouă aveam nevoie de un om cu carte.

— Să ne ţii loc de staroste ! îl rugau bătrînii, care îl cunoşteau mai dinainte.

— Fericirea ta e nepieritoare... Partinică... Cîte zile o să avem, nu vom uita sfaturile tale înţelepte... Nu ne respinge, taică !...

— Ce fel de căpetenie pot să vă fiu eu ? răspunse Ivan Nikitici la dovezile noastre de încredere. Sînt invalid din războiul civil, pensionar, abia mă ţin pe picioare...

— Noi avem nevoie de capul tău înţelept, iar picioarele ţi le-om sprijini cumva în cîrje.

Ivan Nikitici nu ne-a întors spatele... Cu toate că era, s-ar putea spune, fără picioare, dar s-a apucat să ne pună pe noi pe picioare.

Aşa că iată cine este preşedintele colhozului nostru ! E Ivan Nikitici, fericirea noastră nepieritoare... Colhozul nostru ţigănesc e bine văzut la raion. În fiecare an primim din partea raionului steagul de fruntaşi şi mulţumiri pentru munca noastră...

1938

FRUMUSEŢEA NATURII

Într-o seară de iarnă, ne-am luat cu vorba la bibliotecă. Un ţigan plăpînd şi ciupit de vărsat, cu o bărbuţă căruntă, ascuţită, dîndu-şi peste cap de înduioşare ochii şmecheroşi, le spunea concetăţenilor săi colhoznici :

— Măi, ţiganilor, nu-mi mai sună zurgălăul sub arcul murgului ! Ce murg mai aveam !... O frumuseţe !... Plin de noroc, straşnic ! Nu aducea nici pe departe cu mîrţoagele voastre ! Să-mi fi dat o mie de carboave şi nu ţi-l schimbam pentru nimic în lume. Puteai să intri şi în mormînt cu dînsul, aşa de frumos era ! N-am văzut în viaţa mea un cal atît de deştept. Fiecare cu ale lui, dar eu totdeauna vorbesc numai despre dînsul, despre calul meu cu coamă albă. Îl iubeam ca ochii din cap.

„Mănîncă orz cît vrei, îi spuneam, trăieşte în îndestulare! Că viaţa ţi-i scurtă!" Cîteodată îl încălecam şi-i spuneam cu blîndeţe: „Hii, calule, căluţule! Zboară, şoimule, pe cărările stepelor, pe potecile pădurilor! Nu-ţi îngenunchea picioarele tale iuţi! Auzi, nu colbăi drumeagul cu umbletul tău focos!" Potcoavele lui încinse aprindeau iarba uscată şi scoteau scîntei din pietre. Iar vîntul îi răvăşea coama albă ca florile de vişin. Şi cînd mi-a fost dat să mă despart de dînsul, m-am pus în genunchi în faţa lui şi l-am bocit cu hohote. „Multe drumuri ai străbătut. Nu-ţi păsa de vreme rea. Îţi mulţumesc că m-ai slujit cu credinţă... Măi, căluţul meu murg, cîtă durere mi-ai adus cu moartea ta! Ne-ai sărăcit fără milă. Dacă aş fi ştiut că ai să mă tragi pe sfoară, mai bine te-aş fi vîndut din timp şi cu mîndrie la iarmaroc..." Îmi pare rău pînă astăzi că am pierdut un cal ca acela. Mare pagubă mi-a mai adus moartea lui...

— Ce fel de pagubă? se mirară ţiganii.

— Cum ce fel de pagubă?! Cîţi bani am pierdut...

— Eşti un prost, nu un ţigan adevărat. Nu înţelegi frumuseţea vieţii.

— De ce adică sînt prost? Şi cum adică nu înţeleg frumuseţea vieţii?

— Ce să mai vorbim cu tine cînd tu amesteci frumuseţea cu putregaiul, cu banii agonisiţi de tine! Ce-i drept, ai început să vorbeşti bine. Ne-ai cîntat foarte frumos despre gustul vieţii şi, cînd colo, pentru tine frumuseţea naturii nu face nici două parale. Vai de tine, suflet de pro-prie-tar!...

1939

SURKIŢA

1

Ziua de iulie, cu soare orbitor şi căldura-i istovitoare, se sfîrşea încetul cu încetul, dar în pîcla aurie vibra încă văzduhul încărcat de arşiţă. În albastrul neclintit şi necuprins al cerului patrula de unul singur un vindereu, care pîndea cu ochi ager vreun şoricel sprinten în secară. Nu se simţea nici o boare de vînt. Nu se clătinau în ierburile smălţate de lîngă drum nici margaretele albe, nici clopoţeii albaştri, poroinicii bălţaţi sau pojarniţa aurie în floare.

Dincolo de oraş era o linişte înverzită. Numai de departe ajungeau la marginea tîrgului, în zăpuşeala apăsătoare, huruitul caldarîmului şi, din

cînd în cînd, fluierăturile locomotivelor de manevră dinspre gară.

Mergeam în umbra răcoroasă de-a lungul plantaţiilor cu frunziş des de lîngă linii spre staţia de mărfuri Seminarskaia, pustie la ora aceea, unde în apropierea silozului se aciuaseră pe o poiană largă corturile albicioase ale ţiganilor. Ei se întorceau cu caii din evacuare, din îndepărtata Siberie, pe ruinele colhozului lor, ars în primele zile ale atacului perfid dat de bandele germano-fasciste. Mănunchiul de ţigani colhoznici, scăpaţi întîmplător din ghearele de fiară ale călăilor hitlerişti, se înapoiau, gîndindu-se fără încetare la refacerea gospodăriei lor. Ţiganii evacuaţi se frămîntau, întrebîndu-se cine o mai fi rămas în viaţă dintre neamurile lor, căzute în captivitatea duşmanului. Iona Murzai, un ţigan bătrîn, era chinuit de dor după singurul său fiu, Nikita, pe care îl cinstiseră autorităţile locale ca cel mai bun preşedinte de colhoz din tot raionul. Unchiaşul auzise că Nikita luptase ca partizan în pădurile Brianskului. Dar acum mai era oare în viaţă ? Iată de ce, cînd am venit pentru întîia oară să fac cunoştinţă cu ţiganii, în corturile lor spălăcite domnea o linişte tristă. Nu le ardea de cîntece şi de dansuri, atît de obişnuite în jurul focurilor de pe cîmp ! Am rămas mirat că bătrînul m-a primit neprietenos şi chiar cu o mîndrie aspră cînd mi-am arătat dorinţa de a-l cunoaşte, cu toate că mă ştia din auzite de la colhoznicii ţigani...

Pe unchiaşul Murzai l-am găsit aşezat pe iarbă, la umbra cortului din margine. Şedea cu capul în piept, cu mîinile căzute fără putere de-a lungul trupului şi cu picioarele strînse sub el, părînd că moţăie sau că se gîndeşte adînc la ceva. Alături de dînsul, un urcior de lut, pesemne cu apă rece, ieşea dintr-o gropiţă săpată în pămînt.

În capu-i zburlit bătrînul avea o pălărie ponosită şi ieşită de soare, cu borurile rupte. Barba lui, care în umbră părea cenuşie-porumbacă, i se lipise de jiletcă. Băteau la ochi carîmbii săi roşi, în care îi erau vîrîţi şalvarii rupţi.

I-am dat bineţe. Bătrînul m-a privit fără grabă şi mi-a răspuns în silă. Adusesem cu mine nişte cărţi scrise în limba ţigănească, ca să le dăruiesc celor doi nepoţei ai bătrînului, copiii lui Nikita.

— Ce lucruri bune scrie aici despre noi ? zise Murzai, după ce învîrti cărţile în mînă. Şi urmă : De ce nu şezi ? Uite, ia căldarea de colo !...

Din cort ieşi o bătrînică, măruntă la stat, cu mijlocul subţirel ca de viespe. Avea faţa neagră-neagră, toată numai zbîrcituri adînci, ca un butuc pîrjolit. Pletele sale cărunte îi cădeau pe fruntea îngustă, asudată, şi pe tîmple. Ochii îi erau umflaţi, pesemne de plîns. Se vedea că ascunde o amărăciune a ei şi, punîndu-şi cu ifos pe umeri un şal de caşmir, vechi şi găurit, se strădui să ia un aer de gazdă bucuroasă şi ospitalieră în faţa unui om străin.

— Surkiţa ! Vino încoa ! o chemă bătrînul cu răceală şi, adresîndu-mi-se, adăugă : E bătrîna mea. Ştie să citească orice fel de buchi. Are şi ochelari. Şi din nou, fără s-o privească, îi spuse tărăgănat şi cu încordare : Ia vezi, ce scrie aici ?

Bătrîna îşi puse ochelarii pe nas şi-i prinse cu o sforicică pe după urechi. Citi titlurile cărţilor. Citea repede, în fugă ; dar se vedea că nu prea era

obişnuită cu limba ţigănească, accentuînd din pricina asta greşit cuvintele.

— Ce-i cu tine, tuşico ? mă mirai eu. Nu rosteşti cumsecade cuvintele !

Bătrîna mă privi cu un fel de zîmbet vinovat. Atunci băgai de seamă din privirea-i tristă şi din trăsăturile regulate ale feţei sale urmele unei frumuseţi de demult.

Mîngîindu-şi recules bărbia cu măciulia netedă a bastonului, Murzai spuse :

— Aşa-i, Surkiţa, pot spune, şi-a petrecut aproape toată viaţa cu noi, ne înţelege limba, pricepe totul, dar de vorbit, vorbeşte prost. Căci e *udiţa* [1] !

— Iudiţa ? întrebai eu mirat şi mă adresai bătrînei : Cum ai ajuns în şatră ?

— E o poveste lungă... se fîstîci ea şi se încruntă o clipă.

Se vede că nu era prima oară cînd trebuia să dea lămuriri. Începurăm să vorbim ţigăneşte care mai de care, spunîndu-ne „tu", întrucît limba ţigănească n-are forma politicoasă de „dumneavoastră" la singular.

— N-ai citit nimic despre mine ? S-a scris doar în cărţile ţigăneşti. Demult, încă înainte de război, a venit pe la noi un artist de la teatrul ţigănesc. Mi se pare că eram pe lîngă Moghiliov şi ţiganii noştri tocmai se pregăteau să înfiinţeze un colhoz al lor. Tovarăşul acela mi-a făgăduit că va scrie o carte întreagă despre mine.

---

[1] Evreică.

— Va să zică, tu eşti *romanî iudiţa* [1] ? Mi-a povestit unchiul Mişa despre tine. Ce-i drept, cartea n-a mai scris-o, dar a povestit pe scurt în revista ţiganilor despre întîlnirea cu tine de lîngă Moghiliov şi despre soarta ta...

2

Şi Surkiţa, cum o porecliseră ţiganii, îşi povesti soarta ei ciudată, care o legase de viaţa nomadă.

În anii întunecaţi ai ţarismului, Sura, fiica lui David Ghirleand, *balagula* [2] tîrguşorului, abia îşi dăduse examenul de ajutor de farmacist şi intrase la o spiţerie din oraşul capitală de gubernie. Avea douăzeci de ani. Ca cei mai mulţi balaguli, tatăl său a umblat pînă la adînci bătrîneţi mai totdeauna cu chef. Nu găsea un alt mijloc de a uita nevoile nesfîrşite care-l apăsau în „zona domiciliului admis", delimitată de pravilele împărăteşti. Cu greu ar fi putut spune de cînd se înfrăţise cu sărăcia lucie, că încă din scutece ea îi fusese însoţitoare nelipsită în viaţa lui bicisnică din acel fund de provincie evreiască. În fiecare an nevastă-sa, care se plîngea veşnic de griji şi de lipsuri din partea hranei, îi năştea cîte un copil firav. Copiii mureau înainte de a împlini un an, iar Ghirleand privea lucrul acesta ca ceva obişnuit.

— Domnul a dat, domnul a luat ! făcea el bilanţul vieţii scurte a copilului şi înălţa slavă lui Iehova pentru că nu se întîmplase ceva şi mai rău cu nevastă-sa, al cărei drum spre odihna cea veş-

---

[1] Evreică ţigancă.

[2] Căruţaş.

nică era de mult pregătit, avînd în vedere sănătatea ei şubredă. Totuşi ea se ţinea încă pe picioare, împărtăşind soarta nevoiaşă a soţului său.

În sărăcia fără leac care-i strîngea în gheare pe soţii Ghirleand, numai din întîmplare scăpase cu viaţă singura lor fiică, Sura, care ajunsese cea mai frumoasă fată din tîrg, avînd pe deasupra încă din copilărie şi înclinaţii practice.

Iosif Voiţehovski, proprietarul biroului de căruşie, un bogătaş de prin partea locului şi cimotie îndepărtată a lui Ghirleand, care era năimit la dînsul, contribuise la educaţia Surei şi-i dăduse un ajutor bănesc pînă la terminarea liceului. Neavînd copii, acest binefăcător avea intenţia chiar s-o înfieze. Prin urmare îi oferi posibilitatea să ia lecţii de vioară şi să înveţe limbi străine.

Cînd Sura crescu mai mare, înfăţişarea ei atrăgătoare, chipul ei fermecător, trandafiriu şi îngrijit au început să facă o impresie puternică asupra tinerilor entuziaşti. La Kiev, maestrul Monastîrski o convinsese să-i pozeze, iar portretul Surei, pictat cu culori vii în manieră impresionistă, a fost în centrul atenţiei locuitorilor din oraş la expoziţia pictorului. În atmosfera intimă a cofetăriei lui Abrikosov de pe Kreşciatik, care avea cele mai bune prăjituri din aluat franţuzesc, Kaufman, un misit de vază sosit din Odesa cu treburi comerciale, a văzut-o pe Sura şi a fost atît de impresionat de înfăţişarea ei, că a început s-o urmeze pretutindeni, ba chiar s-a dus şi la Voilîţî, tîrguşorul ei natal, ca să-i ceară mîna. Dar protectorul Surei, Voiţehovski, a făcut ce-a făcut şi a stricat logodna, în favoarea unui cizmar, nepot de-al său. Voiţehovski avea de gînd să-l ia com-

panion şi să deschidă cu banii săi un magazin de încălţăminte în oraşul capitală de gubernie, unde Sura intrase la o farmacie.

Taică-său, om uşuratic şi beţivan, care-şi pierduse la bătrîneţe orice nădejde într-o viaţă îndestulată, chibzuia la crîşmă :

— Ce înseamnă învăţătura la o fată în sărăcia noastră ? Nu înseamnă nimic. E zero. Pentru ca zero ăsta să înceapă a-ţi suna în buzunar, trebuie să-i pui înainte nişte cifre. Şi cum să-şi agonisească cifrele astea o fată săracă de evreu ? Frumuseţea este cea mai bogată zestre a fiicei mele.

Fiind energică, Sura şi-ar fi hotărît singură soarta, dacă n-ar fi venit vremuri de restrişte. Autocraţia ţaristă se răfuia sălbatic cu revoluţia din 1905. Elementele reacţionare n-au scăpat din vedere să organizeze pogromuri evreieşti şi în tîrguşorul unde locuiau părinţii Surei. Sub oblăduirea vădită a autorităţilor ţariste, o bandă deşănţată bătea şi ucidea oameni nevinovaţi, fără a cruţa bătrînii şi copiii, jefuia casele ziua în amiaza-mare şi le dădea foc. A căzut şi Sura jertfă acestei nelegiuiri...

În zilele acelea în oraşul capitală de gubernie se lăsase o linişte rău prevestitoare. Dintr-o zi în alta puteau să se dezlănţuie şi acolo excesele „sutelor negre“ [1]. Prin judeţ umblau zvonuri despre bestialităţile săvîrşite de ele. Cineva aduse în taină la cunoştinţă Surei că tîrguşorul Voilîţî era devastat de pogromuri sîngeroase. Neliniştită de soarta

[1] Denumirea organizaţiilor ultrareacţionare din Rusia, create de ţarism în perioada revoluţiei din 1905—1907. Au organizat demonstraţii monarhiste, prigonirea şi masacrarea muncitorilor şi studenţilor revoluţionari, pogromuri împotriva everilor etc. (n. r.).

părinţilor săi, fata tînjea să plece în tîrguşorul ei natal. Neţinînd seama de sfaturile cunoscuţilor şi ale prietenilor, care o preveniseră să nu se expună primejdiilor, Sura a părăsit farmacia şi a fugit în toiul nopţii la gară. Localitatea Voilîţî se afla la şaizeci de verste de oraş...

Sura îşi aducea aminte ca prin ceaţă cum, tremurînd de frică, fugise în zori pe străduţele pustii ale tîrguşorului, prin faţa incendiilor, şi cum ajunsese în curtea casei lor... Vedea şi acum priveliştea îngrozitoare: cadavrul mamei cu gîtul tăiat zăcea pe treptele casei, iar în grajd, în golul dintre stănoage, spînzura de o grindă cadavrul bătrînului său tată. Sura n-a putut scoate un cuvînt şi, nebună de durere, a alergat prin curţi la biroul de cărăuşie al lui Voiţehovski. Dar acolo n-a găsit pe nimeni. În casa bogătaşului totul era sfărîmat, sfîrtecat... Prin geamurile sparte vîntul scotea în stradă pene din pilote şi perne...

Pe Sura a cuprins-o amorţeala: unde să se ascundă de primejdia morţii, care o pîndea? S-a pitit lîngă un hambar dărîmat şi, spre fericirea ei, a auzit dincolo de peretele grajdului un nechezat: lacătul greu apărase calul de rasă al lui Voiţehovski de răufăcători. Sura ştia încă din copilărie locul unde se păstra cheia, dar nu ştia dacă ea mai era la locul ei... Iar din stradă veneau strigătele şi urletele huliganilor beţi, care se iviseră din nou; nu obosiseră încă după toate tîlhăriile şi jafurile din timpul nopţii...

Au fost nişte clipe îngrozitoare cînd Sura, călare, fără şa, alerga pe buiestraş afară din tîrguşor. Mulţimea de huligani a observat-o şi s-a repezit cu chiote după dînsa, aruncînd în urma ei

cu bolovani. Gonind cît mai repede calul înspumat de-a dreptul peste arătura proaspătă de toamnă, Sura a intrat în pădurea de brazi a contelui Stroganov şi s-a ascuns de ochii pogromiştilor.

Două zile a rătăcit căutînd scăpare, ascunzîndu-se în desişurile brădetului şi trăgînd cu urechea la cel mai mic foşnet: n-o căutau oare „sutele negre" ? Fără somn, zguduită de încercările prin care trecuse, Sura şi-a pierdut puterile, şi la urmă a căzut de pe cal într-o rîpă umedă... Acolo au găsit-o din întîmplare nişte ţigani străini şi au luat-o cu dînşii. Cu ei a şi rămas...

Asta-i povestea tragică a fetei de evreu din orăşelul Voilîţî !

1945

BARBA

Legendă

Oricum ar fi, rară ori deasă, barba ţiganului, neagră ca smoala, este socotită în închipuirea nomadului de baştină nu numai ca cea mai frumoasă podoabă a bărbatului, şi care-i dă omului greutate şi seriozitate, nu ! Nu-i numai atît ! Ea este „sfînta sfintelor“ la pribeagul înrăit, de care nimeni nu se poate atinge şi unde se păstrează cupa cu norocul deplin sortit nomadului, unde se zămisleşte înţelepciunea celui ce-o poartă.

Despre o întîmplare nemaipomenită cu o asemenea barbă de ţigan mi-a făgăduit să-mi povestească vînjosul bătrîn Boran.

Boran a fost geambaş de mîna a doua la tîrgul de cai. Înainte de revoluţie pribegise cu şatra lui

prin Ucraina. În timpul războiului civil, hoardele albgardiste îi jefuiseră şatra şi-i bătuseră măr toţi ţiganii. Rămas fără cort, fără cei trei cai ai săi şi fără harabaua cu agoniseală, Boran a fugit împreună cu familia lui în gubernia Oriol, pe care a ales-o în urmă ca raion de căpetenie pentru cumpărări şi vînzări de cai şi de vite cornute. Înainte vreme, pe cînd era încă tînăr, el slujise un timp ca grăjdar la corpul de pompieri din Harkov, apoi fusese vizitiu la vice-guvernatorul Poltavei ; dar, însurîndu-se cu o ţigancă de şatră, s-a deprins din nou cu felul de viaţă seminomadă.

În 1931, ducîndu-mă vara să mă odihnesc la Oriol, am întîlnit la marginea oraşului cîteva corturi, care se aşezaseră vremelnic în apropierea silozului. Acolo l-am cunoscut pe Ivan Semionovici Boran, care auzise încă mai înainte că lucram în redacţia revistei ţigăneşti *Năvo Drom* de la Moscova. Am simţit din prima zi că mă simpatiza. De la dînsul am notat cîteva poveşti şi cîntece.

Boran era un jucător pasionat de dame. Eu, pierzînd mereu la joc, şedeam la el pînă seara tîrziu. Trăgîndu-şi peste sprîncenele groase căciula de lutru, roasă în părţi şi la spate, Boran chibzuia îndelung la fiecare mişcare şi îşi mîngîia îngîndurat barba răsfirată, ninsă şi ţepoasă, încît părul ei aspru scîrţîia abia auzit.

Şezînd cu Boran pe un covoraş, mă frăsuiam de mult. Îmi pierdusem răbdarea aşteptînd o povestire din trecutul ţiganilor, pe care îl păstra în memoria-i fără cusur pentru o vîrstă aşa de înaintată.

— Haide, destul, Ivan Semionovici, mă predau, m-ai învins ! mă hotărîi eu să stric jocul şi-i reamintii : Hai, aştept făgăduiala !

— Vrei să auzi ceva din trecut ? Poftim !... Ai să spui că e o întîmplare născocită. Nu-i nimic, treaba ta dacă ai s-o crezi ori nu...

Şi într-adevăr, în cele povestite de Boran fantezia fină se împletea cu realitatea ciudată şi cu basmul extravagant, dînd în vileag năravurile ţiganilor de altădată, prostia şi lăcomia bogătaşilor, funcţionarilor şi a slujitorilor cultului religios, pe care i-a tras pe sfoară un vrăjitor sau un şarlatan dibaci şi deştept.

Boran se întinse leneş, îşi dădu căciula pe-o ureche şi începu să povestească, gesticulînd, pasionanta sa legendă...

*

De-i poveste ori adevăr, hotărăşte singur ! Eu îţi istorisesc ceea ce am auzit şi ce ştiu. Lucrurile s-au petrecut cu mulţi ani în urmă. Trăia pe vremea ţarului un ţigan poznaş. Îl chema Şişkin. Iarna ţinea cai de povară pentru cărăuşie, iar vara se ducea uneori pe la iarmaroacele mai mari.

Pizmuit de toţi precupeţii din tîrgul acela, Şişkin se îmbogăţise şi, prin tot felul de mijloace, îşi zidise o casă pe uliţa mare, ca să nu spun un palat. Pe nevastă-sa şi-o îmbrăcase orăşeneşte : purta pălărie la modă, cu o pană albă. O chema Gulida şi era ţigancă nomadă. Avea faima în tot tîrgul de femeie frumoasă cu ochi negri.

Viaţa lor mergea ca pe roate — nişte roate bine unse... Frumos, plăcut !...

Şişkin ăsta avea o barbă mare şi neagră, ca de mătase. Oamenii îl cunoşteau după barbă la o depărtare de o verstă şi ziceau : vine Şişkin în

cizme cu scîrţ. Nevastă-sa îi îngrijea barba : i-o spăla dimineaţa şi seara cu săpun mirositor şi i-o pieptăna cu pieptenul ei de os.

Într-o zi, i-a bătut la poartă un hagiu mic de stat şi bătrîior, cu o barbă rară, pişcată. Avea moşneguţul acela o iconiţă pe piept cu o cutiuţă, iar în cutiuţă ardea o lumînare în dosul unui gemuleţ ; în faţa lumînării era făcută o găurică, prin care oamenii aruncau bani pentru zidirea unei biserici.

Auzind bătăi în poartă, Şişkin a ieşit, a deschis şi l-a întrebat pe hagiu :

— Ce vrei, unchiaşule ?

— Mi-a poruncit dumnezeu să trec pe la tine, i-a spus hagiul, făcîndu-şi cruce şi închinîndu-se pînă la pămînt. Fă o danie din bogăţia ta.

Şişkin nu i-a spus nimic, şi-a scotocit buzunarul podiovcăi şi a aruncat un gologan de cinci copeici în găurică. Voia să închidă portiţa, dar hagiul, văzînd că vîrîse numai un pitac de cinci copeici, i-a spus, mustrîndu-l :

— Nu-i bine primită de cel de sus dania ta. Prea puţin te gîndeşti la dumnezeu.

Şişkin i-a răspuns :

— Mi s-a urît să mă tot gîndesc la el, trebuie să am grijă şi de mine.

Iar hagiul o ţinea pe a lui :

— Dumnezeu are să aibă grijă de tine dacă tu ai să te gîndeşti la dînsul !

Şişkin a mai aruncat în silă încă un bănuţ de cinci copeici în găurică. Dar hagiul s-a arătat iar nemulţumit :

— Bagă de seamă, pentru o danie ca asta ai să răspunzi în faţa lui dumnezeu.

Hagiul a vorbit serios şi deodată i-a suflat ţiganului în faţă. Pe loc barba lui Şişkin i s-a şi desprins de pe obraz. A zburat. Şişkin l-a ocărît pe hagiu că i-a suflat în faţă, parcă l-ar fi scuipat ; dar nici n-a băgat de seamă că în locul bărbii avea acum bărbia goală. S-a dus în casă. Iar hagiul a ridicat barba cea neagră de jos, a vîrît-o în sîn şi a plecat.

Şişkin a intrat în odaie. Cînd l-a văzut nevastă-sa, nici nu l-a recunoscut că era bărbatul ei. Nu s-o fi năpustit înăuntru vreun hoţ ? A încremenit de spaimă, dar l-a întrebat cu asprime :

— Ce cauţi aici, mangositule ?

— Ce-i cu tine ? Nu-ţi mai recunoşti bărbatul ? se miră Şişkin.

— Maică precistă ! Ce-ai făcut cu barba ? şi de durere începu să ofteze şi să jelească.

Şişkin a rămas nedumerit. Şi-a pus mîna pe barbă, dar ia-o de unde nu-i ! Şişkin a prins a tremura, a bate din picior şi a ţipa, de răsuna casa :

— Dumnezeule ! Mi-au furat barba !

A ieşit fuga pe portiţă împreună cu nevastă-sa, Gulida, şi au prins a striga, de se auzea pe toată strada :

— Uite, aici, a fost un bătrînel slăbuţ cu o icoană la piept !... Mi-a suflat în faţă şi mi-a luat barba cu rădăcină cu tot.

Au alergat să-l caute pe hagiu : Şişkin într-o parte, iar nevastă-sa în altă parte. Vecinii o întrebară pe femeie :

— Gulida, ce s-a întîmplat la voi ?

— Bărbatul meu s-a ales cu o mare pagubă. I s-a furat barba !

— Cum aşa? o întrebară vecinii cu neîncredere, închipuindu-şi că ţiganca se scrîntise la cap.

Şişkin alerga pe stradă, iar vecinii se uitau la dînsul. Îşi scotea căciula înaintea lor, iar ei se mirau, neputîndu-l recunoaşte. Se simţea încă şi mai prost.

— Mai sînt Şişkin, ori nu mai sînt Şişkin, aşa fără barbă?

Şişkin şi nevastă-sa, Gulida, au cutreierat toată strada şi toate ulicioarele, dar pe hagiu nu l-au găsit. S-au întors acasă şi, de durere, s-au pus să bea ceai. De cîte ori se uita Gulida la Şişkin, se pornea pe plîns:

— Acum n-o să te mai cinstească ţiganii.

Iar Şişkin îşi pipăia bărbia goală şi se uita în oglindă; parcă îl privea un străin cu nas coroiat; nici el însuşi nu se mai recunoştea. Iar Gulida tot plîngea şi-i spunea:

— În barbă era toată fericirea noastră.

L-a apucat pe Şişkin dorul de barbă. Apoi şi daraverele au început să-i meargă prost. Au venit la dînsul nişte ţigani nomazi, cu treburi, şi au rămas nedumeriţi: parcă era ţigan, parcă nu era, parcă era un băieţandru, parcă un bărbat vîrstnic. Şi l-au întrebat:

— Ce-i cu tine, Şişkin?

Şişkin s-a apucat să le povestească despre hagiu; dar ei nici n-au vrut să-l asculte.

— Ce fel de neguţător mai eşti, dacă ai rămas fără barbă? spuseră ţiganii şi plecară, fără să mai bea ceaiul.

Fără barbă nu mai era în apele lui. Şi s-a dus nenorocitul de Şişkin prin oraş. Cînd întîlnea cîte

un bărbat cu barbă neagră, se repezea numaidecît la dînsul. Îl privea mai de aproape şi vedea ba că barba nu-i destul de lungă, ba că avea fire cărunte, ba că era cam rară pe lături. N-avea nimeni o barbă aşa de deasă cum avusese el mai înainte. Aşa a umblat Şişkin mai multe zile prin oraş. A slăbit, iar obrajii i s-au scofîlcit.

Dar iată că într-o zi, cînd trecea Şişkin, trist, pe lîngă biserică, din curte ieşi un om cu barbă neagră. Era paznicul bisericii. Şişkin s-a întors şi s-a luat după dînsul; apoi l-a întrecut. S-a uitat mai bine şi a văzut că paznicul avea o barbă întocmai ca a lui. Lungă pînă la buric, cu nişte cîrlionţi deşi pe lături, încît buclele îi intrau în urechi.

„E barba mea!" se gîndi Şişkin şi îl trecură căldurile.

Turburat, Şişkin o porni pe urma paznicului. Acesta intră într-o ceainărie, se aşeză la o masă şi comandă două căni de ceai. Atunci Şişkin — zvîc! şi el la aceeaşi masă, privind ţintă la barba paznicului.

— Ce te tot uiţi la mine?

Şişkin s-a simţit însă şi mai turburat, dar n-a lăsat să se vadă.

— E voie să te uiţi la oricine. Iar eu mă uit la tine şi văd că ai o barbă pe care o cunosc. Şi-l întrebă: N-ai avut înainte o bărbuţă căruntă?

Paznicul şi-a mîngîiat barba neagră, şi-a desfăcut-o în două şi a răspuns:

— Barba-i a mea, nevopsită.

— Dar tu n-ai umblat cu o iconiţă la piept? îl tot ispitea Şişkin.

Paznicul i-a răspuns :
— Cu iconiță umblă hagiii, iar eu îs paznic la biserică de douăzeci de ani și de douăzeci de ani port barba asta.
— Nu, nu-i a ta, ai furat-o ! strigă Șișkin și se repezi la dînsul, înfigîndu-și amîndouă mîinile în barbă.
Paznicul bisericii a rămas uluit de atacul ăsta neașteptat. A început să-l roage jalnic :
— N-o trage, n-o rupe, păgînule !... E barba mea !... A mea proprie, naturală...
Dar Șișkin era sălbăticit cu totul. Își proptise picioarele în burta paznicului și striga, fără să-i lase barba din mîini :
— E barba mea ! Dă-mi-o, pungașule !
Paznicul nu se lăsa ; căzut jos, îl trase și pe Șișkin peste dînsul. Acesta se prăbuși deasupra și-i jumuli toată barba. Au venit chelnerii, au vrut să-i desfacă degetele, dar el s-a repezit să le muște mîinile. I-au despărțit cu chiu, cu vai.
După aceea au început să umble vorbe prin oraș că țiganul Șișkin își caută barba. Oamenii cu bărbi negre se temeau să mai iasă pe stradă. Pînă și bătrînii își ascundeau bărbile cărunte sub jiletcă, ba încă le acopereau cu fularul. Iar primarul și-a luat un străjer ca să-i păzească barba. Tare le mai era tuturor frică de Șișkin !
Încetul cu încetul oamenii au început să uite de Șișkin ; dar într-o zi s-a zvonit că în noaptea de Ioan Botezătorul a fost furată barba neagră a paznicului bisericii. Lucrurile s-au petrecut așa : în noaptea aceea, paznicul, care ațipise în căsuța de lîngă biserică, auzi scîrțîitul ușii și parcă un chicotit înfundat. Deschise ochii ; dar ce poți desluși

în întuneric, cînd te trezești din somn ? Parcă era un om, parcă nu era, dar i-a suflat o dată în barbă și a fugit afară ! Curînd după aceea, cînd popa a venit în zori să slujească la utrenie mai să nu-l recunoască pe paznic. Și i-a spus :
— Tot ți-a furat barba țiganul !
Paznicul și-a pus mîinile pe bărbia goală, s-a speriat și a dat fuga la Șișkin.
— Măi, țigane, așa și pe dincolo, nu fă pe nebunul. Și a început să-l roage : Nu mă nedreptăți tu pe mine ! Dă-mi barba înapoi !...
Șișkin nu știa nici cu spatele cine șterpelise barba paznicului. Și de unde s-a iscat moda de a se fura bărbile ?
— Te ții de glume prostești ! Oropsești pe un om sărman și-l necinstești ! stăruia paznicul, mustrîndu-l ; iar Șișkin își făcea cruce cu fața către biserică și se jura că are conștiința curată.
Cu asta și-au încheiat vorba.
Iar prin oraș au început să umble zvonuri că în noaptea aceea fusese văzut la gară bătrînul hagiu și că de sub surtuc îi ieșea o barbă neagră. S-au spus vrute și nevrute. Cei mai neliniștiți erau negustorii cu barbă. Au făcut o plîngere la duma orășenească, în care scriau că-i primejdios nu numai să stai cu barba în casă, dar să și mergi pe stradă, sau să șezi în prăvălie. Te poți aștepta în fiece clipă să ți se fure barba. Din pricina asta negustoria lîncezea în oraș. S-au adunat consilierii dumei și s-au pus să cerceteze plîngerea. S-au gîndit ei cît s-au gîndit, o zi, două, trei, și n-au putut descoperi de ce se furau bărbile și nu știau ce fel de măsuri trebuiau luate. Au hotărît să-l tri-

mită pe primar la guvernator, ca acesta să aducă armată în oraş.

Primarul şi-a pus la gît lanţul de aur şi s-a dus cu străjerul la guvernator. Cînd treceau ei cu rădvanul pe un pod mare, le-a ieşit în cale un om cu înfăţişare de călugăr, ascunzîndu-şi barba în rasă.

„Îmi merge rău, şi-a zis primarul, dacă mi-a ieşit în cale o faţă bisericească". Şi s-a uitat la chipul călugărului, iar acesta şi-a ţuguiat ameninţător buzele, de parcă ar fi vrut să sufle. Şi cum au ajuns unul în faţa altuia, s-a stîrnit dinspre rîu un vînt aşa de puternic, că străjerului i-a zburat şapca din cap. Străjerul a alergat pe pod ca să-şi ajungă şapca, iar călugărul s-a învîrtit pe lîngă rădvan şi s-a mistuit într-o clipită cine ştie unde. Cînd s-a întors străjerul, nu l-a mai recunoscut pe primar : îşi pierduse şi el barba neagră.

Aşa că n-a izbutit să păzească barba primarului. Ba, mai mult, i s-a luat şi lanţul de aur de la gît şi ca din pămînt răsări şi hagiul, care stătea şi se tot închina, cerînd danii pentru construirea bisericii domnului. Dar primarului nu-i ardea de dînsul. A alergat împreună cu străjerul la Şişkin acasă, gîndindu-se să nu fi umblat ţiganul cu şiretlicuri...

Şişkin tocmai se întorsese de la doctor : barba nu-i creştea de loc şi el începuse să se ungă cu o alifie. Toată treaba a încăput pe mîna doctorilor : ba dă-i unuia, ba altuia ! Şi agoniseala lui Şişkin scădea azi cu o sută, mîine cu alta. Poliţia a mirosit că-i rost de cîştig şi şi-a vîrît şi ea coada acolo. S-a apucat a cerceta dacă nu cumva Şişkin a pus la cale hoţia ; iar el se jura pe sfînta biserică şi se crucea că n-a trimis pe nimeni la furat şi nici

măcar nu s-a gîndit să ciordească barba primarului ; doar îi privise cu luare-aminte barba şi văzuse că nu era a lui. Şi Şişkin a vîrît în mîna pristavului un sutar, că acesta atîta aştepta.

Lucrurile au ajuns aşa de departe, că pînă şi arhiereul şi-a băgat nasul. Pesemne că şi lui îi scăpăra măseaua după sutare. El locuia dincolo de temniţă, la o mînăstire de călugări. Dintru întîi arhiereul l-a chemat pe primar.

— De ce l-ai mîniat pe dumnezeu ? îi spuse el. Trebuie să ai multe păcate dacă ţi-ai pierdut barba ! Se cade să te pocăieşti la spovedanie.

Primarul avea de ce să se pocăiască. Era amestecat în tot felul de negoţuri cu dedesubt ; apoi avea la bănci o sumedenie de bani strînşi din falimentele înghiţite. Arhiereul îşi dădea seama că primarul, cu toată bogăţia lui, era o mare zgîrcioabă. Şi avea poftă arhiereul să pună mîna pe o bucată din pămîntul primarului, ca să-şi facă o căsuţă pentru dînsul şi nişte chilii pentru călugări ; iar bucata aceea de pămînt a primarului se afla chiar în vecinătatea mînăstirii. Arhiereul a bătut şaua, precum că „n-ai să primeşti mila domnului numai cu rugăciuni", şi l-a lăsat să plece. Iar peste o săptămînă l-a chemat din nou şi l-a înştiinţat :

— Deocamdată vreau să-ţi spun în taină. Călugării noştri săpau o fîntînă lîngă gardul tău. Au săpat ei cît au săpat şi au dat peste un sicriu, îngropat chiar în pămîntul tău, iar în sicriu se afla monahul Erahim, care stătuse acolo vreo sută de ani, şi era ca viu. El şi-a petrecut vacul în neprihănire şi smerenie. A avut parte de o viaţă sfîntă... L-am pus în gropniţă. Să te pocăieşti înaintea lui.

Dumnezeu o să-ţi ierte toate păcatele, ba are să-ţi înapoieze şi barba.

Şi l-a poftit arhiereul pe primar la biserică. L-a aşezat în faţa tuturor icoanelor şi a început să-l descoasă cu ce a păcătuit; tot aducea vorba de zgîrcenia lui. Apoi l-a condus la gropniţă şi l-a pus să se roage cu osîrdie. Iar cînd s-a deschis gropniţa, în ea se aflau într-un sicriu moaştele călugărului Erahim. Monahul avea o barbă neagră şi neputrezită pe faţa-i galbenă.

Arhiereul a şoptit primarului:

— Du-te acasă! Dacă rugăciunea făcută cu osîrdie va ajunge pînă la dumnezeu, ai să-ţi recapeţi barba. Şi a adăugat: Dumnezeu are să-şi amintească de tine, dacă şi tu ai să te gîndeşti la dînsul cu bogăţia ta.

Primarul a ieşit în curtea mînăstirii şi a luat-o spre poartă, iar acolo stătea hagiul cu iconiţa.

— Înălţimea-ta, l-a oprit el pe primar şi i-a spus încet: Vino mîine la utrenie. Nu te zgîrci, fă danie pămîntul, pune pe sicriul sfîntului un miar, şi barba are să ţi se găsească, cît ai clipi din ochi.

Primarul s-a scărpinat la ceafă, dar n-avea încotro: a numărat o mie de ruble şi a făcut danie mînăstirii vreo cinci deseatine. După ce a făcut aşa, cînd s-a trezit a doua zi barba îi crescuse ca din senin. S-a bucurat el, dar tot nu-i venea să creadă că avea din nou barba sa neagră. A dat fuga la arhiereu, şi i-a spus:

— Sfîntul Erahim a făcut o minune!

A trecut cît a trecut şi toată gubernia a aflat de întîmplarea asta. Nu se mai vorbea decît despre

sfîntul Erahim şi despre primarul care şi-a recăpătat barba pierdută.

Paznicul bisericii a aflat de la popă despre minune; s-a dus şi el la mînăstire şi a început să se plîngă arhiereului de paguba grea care-l lovise. Iar arhiereul i-a spus:

— Ai multe păcate, de aceea ţi-ai pierdut barba. Trebuie să te pocăieşti la spovedanie.

— Nu-i mare lucru să mă pocăiesc, răspunse paznicul, dar cum să mă dezvinovăţesc în faţa lui dumnezeu? Că eu îs om sărac şi trăiesc cu te miri ce.

Iar hagiul se învîrtea pe acolo sub chipul unui om venit să se roage.

— Nu fă pe săracul, intră el în vorbă. Ce, n-ai să găseşti un sfert de copeică?

Arhiereul a făcut cu ochiul hagiului, adică s-a gîndit la ceva şi, fără să spună un cuvînt, l-a aşezat pe paznic în faţa altarului, sub ochii tuturor credincioşilor, şi a început să-l întrebe cu ce a greşit. Apoi l-a dus arhiereul pe paznic la gropniţă, ca să se roage cu osîrdie. Iar după aceea i-a spus:

— Ce să iau de la tine? Du-te în plata lui dumnezeu! şi l-a lăsat să plece cu o condiţie. Jură că, îndată ce ai să-ţi recapeţi barba, ai să te duci prin gubernii să slăveşti minunea lui Erahim!

A doua zi dimineaţă popa l-a înştiinţat pe paznic că barba lui a fost găsită la mînăstire. Acesta a dat o fugă pînă la mînăstire şi i-a întrebat pe călugări:

— Cum să fac să-mi văd barba?

Iar cînd şi-a văzut paznicul barba lui neagră, a vrut s-o ia; dar ea singură, cine ştie cum, a sărit şi s-a lipit iarăşi de faţa lui. S-a bucurat el, şi a

dat o fugă la popă, ca să-i povestească minunea. Iar popa, ca şi cum n-ar fi ştiut nimic, s-a bucurat încă şi mai tare şi şi-a frecat mîinile.

— Trage clopotele ! i-a poruncit popa. Adunăm enoriaşii şi facem o slujbă.

Biserica era ticsită de lume. Înţeles cu popa, arhiereul a venit şi el şi a anunţat tuturor poporanilor că la mînăstirea lui s-au găsit moaştele făcătoare de minuni ale călugărului Erahim. Negustorii bărboşi i-au adus paznicului tot felul de daruri, iar arhiereului şi popii le-au umplut farfuriile cu aur şi cu argint. Însuşi primarul în carne şi oase umbla printre credincioşi cu talerul, arătînd tuturor barba pe care o regăsise. După liturghie s-au dus cu toţii în procesiune la mînăstire, ca să sărute moaştele cele vii.

A luat cunoştinţă şi Şişkin de minunile lui Erahim. S-a dus şi el cu Gulida lui la mînăstire. Cînd voia să se apropie de sicriu şi să sărute moaştele, călugării l-au recunoscut şi l-au dat la o parte, spunîndu-i :

— Nu te lăsăm, ţigane ! Eşti un păcătos nepocăit ; de aceea ţi-ai şi pierdut barba. Trebuie mai întîi să te pocăieşti la spovedanie şi să te răscumperi, cu bogăţia ta, faţă de dumnezeu.

Şi aşa Şişkin n-a fost lăsat să se apropie de moaşte. Dar Gulida s-a strecurat cu chiu, cu vai prin mulţime şi s-a uitat la moaşte. Cum le-a văzut, s-a şi apucat să se vaite.

— Să nu mă mişc din loc dacă sfîntul nu are barba ta ! îi spuse bărbatului său.

Şişkin a vrut să se repeadă la moaşte, dar călugării l-au înhăţat de mîini. Totuşi a izbutit să se uite de departe. Şi-a recunoscut barba lui neagră, lungă pînă la buric, cu cîrlionţi deşi pe lături, încît buclele îi intrau în urechi. Mai întîi a rămas pironit locului, pe urmă a început să răcnească :

— Daţi-mi barba înapoi ! Daţi-mi înapoi barba mea de baştină !

Cînd au văzut călugării că Şişkin face pe nebunul, i-au vîrît o batistă în gură şi l-au dus dincolo de zăplazul mînăstirii.

— Dacă tu, Şişkin, ai să-l mai huleşti pe dumnezeu, l-au ameninţat călugării, avem să te trimitem la ocnă, în Siberia !

S-a întors Şişkin acasă. De durere, s-a apucat să zică împreună cu Gulida cîntece de jale şi să verse lacrimi, adică să-şi plîngă barba. Şi s-au tot gîndit şi nu se puteau dumiri : cum de putuse să stea o sută de ani sfîntul în pămînt şi să aibă barba lui Şişkin ?

Şişkin nu-şi mai găsea locul. S-a dus la judecătorie. A dat o plîngere împotriva sfîntului care-l obijduise, dar judecătorul nici n-a vrut să vorbească cu dînsul. Tăcea şi numai pocnea din degete. Şişkin a înţeles unde bate şi i-a vîrît un sutar sub petiţie. Atunci judecătorul i-a spus cu asprime:

— Unde s-a mai văzut să se judece cineva cu un sfînt ? Şi de unde ai scos-o că sfîntul ar avea barba ta ? Sfîntul a stat peste o sută de ani în sicriu şi barba lui neputrezită a fost tot timpul cu dînsul !

Şişkin şi-a trîntit mînios căciula de pămînt, şi-a sfîşiat cămaşa şi podiovca, şi a început să se jure că şi-a recunoscut barba. Iar judecătorul o ţinea pe-a lui :

— Nu te înfierbînta, Şişkin ! Am să-ţi dau un sfat : du-te mai bine şi roagă-te cu osîrdie sfîntu-

lui Erahim. Pocăieşte-te în faţa lui de toate păcatele tale. Sfîntul are să-ţi ia nebunia din cap.

Şi aşa judecătorul n-a vrut să-i judece pricina. Iar a doua zi pristavul l-a chemat la ocol. L-a primit un vardist. Şişkin i-a vîrît în mînă o rublă şi l-a rugat să raporteze pristavului c-a venit.

— Trebuie să-l ai şi pe dumnealui în vedere ! îi dădu vardistul să înţeleagă.

— Bine, o să-l am ! spuse Şişkin, înţelegînd că trebuia să-i dea un sutar pristavului.

A intrat la pristav un bărbat mustăcios, care a sărit ars la dînsul :

— Ce tot faci gălăgie printre oameni, măi ţigane ? Ce umbli pe la judecăţi şi pîngăreşti moaştele cele vii ?!

Atunci Şişkin i-a răspuns :

— Dacă n-ar fi fost vii, eu nici nu mi-aş fi putut închipui să un sfînt mort îmi poartă barba.

— Cine a mai văzut o treabă ca asta, strigă pristavul la dînsul, să te judeci cu sfinţii, susţinînd că au bărbi ţigăneşti ?!

Şişkin a prins a se jura că şi-a recunoscut barba, iar pristavul o ţinea tot pe-a lui :

— Dacă o să-ţi mai reclami barba, am să te pun la popreală cu pîine şi apă ! Iar după aia o să te surghiunesc din gubernie, ca să nu mai turburi lumea !

S-a dus Şişkin acasă. Nu-i mai ardea de nimic. Îi era ciudă că nu-şi putea dobîndi nicăieri drepturile şi nici nu i se făcea dreptate. L-a apucat un dor şi mai mare de barbă. Iar Gulida i-a spus :

— Ce să mă fac cu tine ? Nu poţi să mai umbli fără barbă. Destul te-ai făcut de rîs. Trebuie să-ţi facem rost de o barbă falsă !

L-au chemat pe bărbier, şi Şişkin i-a poruncit :

— N-o să mă zgîrcesc. Fă-mi-o barbă falsă. Aşa, ca să semene cu barba sfîntului Erahim !

Bărbierul s-a învoit. S-a dus la grajd şi a tăiat coada unui cal negru. N-au trecut nici două zile, că bărbierul a şi făcut din păr de cal o barbă neagră, fără cusur. Lungă pînă la buric, cu cîrlionţi deşi pe lături, încît buclele îi intrau în urechi. Şişkin l-a răsplătit cu un sutar şi şi-a pus barba cea neagră. S-a uitat în oglindă şi s-a recunoscut. S-a mai înveselit Şişkin, ba chiar s-a dus împreună cu Gulida în ospeţie la nişte ţigani, negustori de cai. Iar ţiganii, cînd au văzut-o pe Gulida, au întrebat-o :

— Ei, i-aţi găsit barba ?

— Am găsit-o, răspunse ea, gîndindu-se în sinea ei : „Nu poţi găsi fericire ţigănească într-o barbă falsă !"

Iar în vremea asta, la mînăstire, arhiereul şi hagiul, cel ce umblase cu cutiuţa, se ciorovăiau, neputînd în nici un chip împărţi între dînşii lanţul de aur al primarului. Hagiul şi-a ieşit din pepeni :

— Eu am făcut lucrul de căpetenie ! Eu am găsit momîia, eu am şterpelit cu o suflare barba ţiganului ! Eu am lăsat în fîntînă coşciugul putrezit ! După dreptate, tot lanţul de aur trebuie să-l stăpînesc eu !

Dar şi arhiereul era lacom de aur şi nu se lăsa nicidecum.

— Tu, zice, cînd ai primit o mie de ruble de la primar le-ai împărţit cu călugării ? Iar eu cu ce mă aleg de pe urma acestei sfinte tărăşenii ?...

Dar hagiul nu se lăsa :

— O să ţi se mărească cîştigurile mînăstireşti şi ai să capeţi slavă, datorită mie: că ţi-am găsit moaştele lui Erahim.

Îi părea rău să lase arhiereului lanţul de aur, şi a început să-l ameninţe:

— Îţi poruncesc să taci din gură! Şi dacă ai să mai flecăreşti, am să te ferec în lanţuri şi am să te zidesc într-un perete de piatră!

Totuşi arhiereul n-a dat hagiului lanţul de aur.

„Bine, îşi zise hagiul. Nu las eu ce-i al meu."

S-a îmbrăcat în haine de soldat şi s-a dus la Şişkin. S-a apropiat de portiţă şi a bătut. A ieşit chiar Şişkin în persoană. Hagiul s-a mirat că avea o barbă pînă la buric şi l-a întrebat:

— Cum de te-ai făcut cu barbă, Şişkin?

Iar el i-a răspuns:

— Dar cine te-a trimis să mă întrebi?

Hagiul a cercetat cu de-amănuntul barba din toate părţile şi i-a spus:

— E falsă.

— Chiar dacă-i falsă, dar acuma nimeni nu mi-o mai suflă. Pentru că o ţin legată.

— Nu vrei să-ţi fac rost de barba ta adevărată?

Gulida a auzit pe fereastră, a ieşit în fugă şi a început să-l roage:

— Dacă spui adevărul, soldatule, n-o să ne zgîrcim în privinţa banilor!

Şi au început să se tîrguiască. Şişkin îi dădea cinci sute de ruble, iar hagiul cerea o mie.

— De ce o vinzi aşa de scump? începu să se oţărască Şişkin. Nu-i barba mea? Eu doar am crescut-o, cu sîngele meu!

— O fi barba ta, dar cum poţi să ţi-o recapeţi?

Şişkin s-a sfătuit cu Gulida; ea s-a pornit pe plîns.

— De unde să luăm atîta bănet? Toţi banii i-am dat pe barba ta. Va trebui să vindem casa.

S-a tîrguit Şişkin cît s-a tîrguit, şi pînă la urmă a mai lăsat hagiul două sute de ruble şi s-au învoit să-i aducă lui Şişkin barba.

— Atunci aşteaptă-mă pînă mîine. Cum se crapă de ziuă, ţi-o aduc, i-a făgăduit el. Apoi a adăugat: Iar barba ta falsă o iau cu mine.

Trebuie să-ţi spun că hagiul acela ţinea cheile bisericii în care se aflau moaştele lui Erahim. Aşa că el a făcut toată treaba în timpul nopţii. A ascuns în sîn barba lui Şişkin, iar barba falsă i-a pus-o sfîntului în sicriu şi a dat fuga la Şişkin, cît ai clipi din ochi, gîndindu-se cu răutate: „N-are decît să se descurce arhiereul, cum o şti, cu barba cea de păr de cal!"

Iar Şişkin a pregătit vin şi o gustare îmbelşugată. El n-a dormit toată noaptea. Îşi aştepta barba, ca pe ghimpi.

Şi iată că a venit hagiul la dînsul şi a scos barba din sîn. Nici n-a apucat Şişkin să se uite bine la barbă, că i s-a şi prins ca printr-o minune la loc. Parcă nici nu lipsise de acolo. S-a uitat Şişkin în oglindă: barba era lungă pînă la buric, cu cîrlionţi deşi pe lături, iar buclele îi intrau în urechi. Şi-a vîrît două degete în gură de bucurie şi a fluierat o dată, de l-a asurzit pe hagiu; apoi s-a pus pe ţopăit şi pe tropăit, că zăngăneau toate vasele din casă.

S-a apucat Şişkin să-l ospăteze pe hagiu, dar acesta i-a cerut banii.

— Cum ? îl întrebă Şişkin, făcînd pe şiretul. Nu ţi i-a dat nevastă-mea aseară ?

Hagiul a început să se cruceaseă şi să se jure. Iar Gulida, şireată şi ea, s-a prefăcut că nu-şi aduce aminte.

— Bine, nu mă zgîrcesc la bani, spuse Şişkin, ca şi cum ar fi fost de acord. Am bani la bancă. O să se ducă nevastă-mea şi o să-i aducă, iar noi pînă atunci hai să bem aldămaşul.

Hagiul era mare ahotnic de băutură. Păhăruţ după păhăruţ, hagiul s-a îmbătat de nu mai ştia pe ce lume-i. Cînd a văzut Şişkin că hagiul priveşte saşiu şi nu se mai ţine pe picioare, a chemat-o la dînsul pe nevastă-sa :

— I-a dă-mi foarfeca, Gulida ! Să ţină minte cît o trăi hrăpăreţul ăsta cum se şterpelesc bărbile altora cu o suflare.

Şişkin a tăiat cu foarfeca barba hagiului pînă la rădăcină, iar Gulida i-a pus în loc un spălător de bucătărie şi i-a mai dat cu un pămătuf de păcură pe mutră. Aşa de supărată era Gulida pentru cîte pătimise bărbatu-său !

— Dă-i, dă-i pişicherului ! şi Şişkin i-a aruncat barba tăiată în cuptorul aprins. Să-şi găsească acum sfîntul Erahim barba şi să ţi-o înapoieze şi pe a ta !

Şi a poruncit ţiganilor să înhame mai repede trăpaşul la rădvan.

Ţiganii l-au cules pe pirpiriul hagiu de pe jos, l-au dus aşa cum era, beat mort, dincolo de grădina publică, l-au aruncat într-o rîpă, în groapa de gunoi din faţa temniţei, şi l-au acoperit cu o rogojină.

Iar Şişkin, după atîtea întîmplări nenorocoase în viaţa cea aşezată, şi-a vîndut casa la repezeală,

a arendat în grabă afacerea lui de cărăuşie şi a plecat cu frumoasa Gulida să-şi caute norocul prin iarmaroace. Bine că avea barba cu el !...

De-o fi ori nu poveste, de-o fi ori nu adevăr, oricum, ţiganul are nevoie de barbă pentru încîntarea sufletului său. Căci fără încîntare nu poţi găsi în viaţă adevărul...

*

Nici n-am băgat de seamă cum începuse să se furişeze seara. Peste linia ferată, luminile îndepărtate ale oraşului aici se zăreau, aici se stingeau pe neaşteptate. Lumina de opal a lunii, înălţată sus pe cer, se cernea asupra corturilor adormite. Stelele se încurcaseră printre crengile mestecenilor pletoşi, la rădăcina cărora stăteam tolăniţi într-un cot pe covoraş, în timp ce în jurul nostru domnea liniştea, pe care o turburau din cînd în cînd lăstunii cu ţipetele lor pătrunzătoare.

După zăpuşeala apăsătoare din timpul zilei, respiram cu plăcere aerul răcorit de rouă şi încărcat de miresmele ierburilor din lunci. Vreascurile care ardeau mocnit în focul aproape stins trosneau surd ; iar fumul, abia zărit, se ridica unduind. O luminiţă clipocea din cînd în cînd în luleaua grea a lui Boran, rumenindu-i faţa atentă, îndreptată spre mine. Zbîrcindu-şi uşor colţurile ochilor într-un surîs, el îmi aştepta părerea despre povestirea lui pe jumătate fantastică. Anevoie ar fi putut pricepe Boran că întîmplarea cu barba semăna cu cea povestită de Gogol în *Nasul*, cu deosebire că o sumedenie de eresuri ţigăneşti despre fericire erau legate de barba lui Şişkin.

— Spune-mi, Ivan Semionovici, rupsei în sfîrşit tăcerea, barba ta a fost vreodată atinsă de brici ?

Boran s-a turburat, dar s-a prefăcut că nu mi-a auzit întrebarea. Am repetat-o, adăugînd că, pesemne, el mai păstra credinţa nomazilor despre însuşirile tainice ale bărbii, aducătoare de noroc şi de fericire celui ce-o posedă. I-am amintit tot soiul de talismane şi de amulete, în care cei ce şi-au pierdut încrederea în propriile lor puteri caută o salvare magică din toate necazurile.

Boran m-a ascultat cu luare-aminte, trăgînd alene din lulea.

— Eşti cel dintîi om care îmi vorbeşti în felul ăsta ! rosti el surd, oftînd răguşit. Îţi mulţumesc ! Îţi spun sincer că m-am gîndit de multe ori, acum, la bătrîneţe, la tainele prosteşti ale sufletului meu... Dacă au să mă mai primească şi pe mine, ţigan nomad, în colhoz, am să-mi rad barba !

— N-are nici un rost să faci asta ! De ce să te poceşti ? Eu am spus că a trecut vremea tuturor prejudecăţilor şi a superstiţiilor...

— Ba nu !... Barba mea de ţigan are să mă încurce, are să-mi aducă aminte de vechile obiceiuri. Toată viaţa nu m-am ţinut decît de barbă, iar acum o să mă ţin de toate rînduielile regimului sovietic. Pentru fericirea mea vreau să trăiesc în înţelepciunea oamenilor noi !

1941

TILEA

Poveste ţigănească

A fost odată o babă ş-un moşneag. Erau nişte ţigani nomazi şi fără copii. Şi vorbeau ei înde ei : la orice casă de ţigani te-ai uita, fie oricît de săracă, nu-i una fără copii. Bătrînii erau amărîţi şi fiindcă ţiganii rîdeau de dînşii, zicînd că şi-au trăit traiul fără să fi avut grija copilaşilor.

S-a gîndit moşneagul să facă un băieţaş de lut, căci baba dorise toată viaţa să aibă un fecior. A meşterit moşneagul un ţigănuş leit. Avea părul cîrlionţat şi ochi de tăciune. L-a aşezat pe-o buturugă şi i-a spus babei să sufle. Baba a suflat asupra băieţaşului de lut o dată, de două ori, iar a treia oară băiatul a prins să se mişte, a sărit în picioare şi a început să zburde în jurul cortului.

Aveau acum şi bătrînii griji şi bucurii. L-au îmbrăcat pe băieţaş şi i-au pus numele de Tilea.

Moşneagul îi spunea uneori :

— Ia arată-mi, Tilea, cum schimbă ţiganii caii la tîrg ?... Ia arată-mi, Tilea, cum se învaţă un cal tînăr să meargă în ham ?... Ia fă, Tilea, cum cîntă babele !...

Şi orice îi cerea moşneagul, Tilea se pricepea de minune să imite. Îi înveselea pe bătrîni, iar ei nu se mai săturau, bucurîndu-se de dînsul şi lăudîndu-l.

A trecut un an, au trecut doi, trei. Tilea a crescut mai mare şi mai îndrăzneţ.

Într-o zi, se întorcea din sat prin pădure. Pe drum, găsi un putregai, care lumina ca o candelă. Intră Tilea în cort şi le spuse părinţilor săi :

— Am umblat cît am umblat prin sat şi nimeni nu mi-a dat nici măcar un bob de grîu, dar uite că v-am adus un putregai pe care l-am găsit în pădure !

Bătrînii i-au răspuns :

— Ăsta-i norocul nostru ! O să ne lumineze în loc de opaiţ.

Ziua ascundeau putregaiul într-o putinică şi îl acopereau cu o pernă ; iar cum se întuneca, îl aşezau pe o ladă. Putregaiul ardea în cort ca un opaiţ mare, iar noaptea se încingea atîta, încît luminiţa lui se vedea la o depărtare de cîteva verste.

Într-o noapte, un ţar lacom de toate celea trecea pe acolo. A văzut el de departe o lumină puternică într-un cort. A vrut să afle ce soare luminează la ţigani. S-a apropiat de cort şi, cuprins

de lăcomie, le-a spus bătrînilor cînd a văzut minunăţia :

— Vindeţi-mi luminiţa, vă dau pe ea o mie de ruble !

Ţiganii i-au răspuns :

— Luminiţa-i norocul nostru, aşa că nu e de vînzare !

Ţarul a aruncat pe ladă zece mii de ruble, dar bătrînii n-au vrut să primească nici banii aceştia.

— Mai scump ne e putregaiul, spuseră ei. El o să ne lumineze cît vom trăi. Altă bucurie n-avem.

Dar ţarul o ţinea pe-a lui : vinde-mi-l şi vinde-mi-l şi, numărînd bani de aur, îi punea pe ladă.

— Bine, spuseră bătrînii. Îţi dăm opaiţul, dacă faci o pravilă prin care să-i recunoşti pe ţigani drept oameni şi prin care fericirea să le lumineze viaţa ca opaiţul ăsta.

Ţarului nu i-a fost pe plac condiţia asta. S-a mîniat, a prins să bată din picior şi a poruncit slugilor sale să dea foc cortului, iar pe bătrîni să-i surghiunească în Siberia. Bătrînii au izbutit cine ştie cum să fugă, dar putregaiul l-a luat ţarul cel nesăţios. Aşa a nimicit ţarul soarta fericită a acestor ţigani.

S-au mutat bătrînii cu Tilea într-un loc pustiu. Acolo nu era, cum se spune, nici casă, nici masă... Bătrînii şi-au întins cortul rupt lîngă o dumbravă, ducîndu-şi cu greu zilele şi hrănindu-se cu fructele şi cu ciupercile din pădure. Uneori Tilea se ducea în vreun sătuc îndepărtat, de căpăta cîte o bucată de pîine : asta era toată hrana lor.

Tilea s-a făcut şi mai mare, şi le-a spus o dată părinţilor săi :

— Cît o să mai flămînzesc cu voi ? De ce mi-aţi mai dat viaţă ?

Dar bătrînii încercau să-l liniştească :

— Mai aşteaptă un pic, poate o să dăm peste soarta cea fericită.

Tînărul Tilea băga la cap totul. A început să-şi dea seama că ţiganilor le vine greu să-şi ducă traiul lor nomad. Şi le-a spus bătrînilor săi părinţi :

— Mi s-a urît să trăiesc cu voi în sărăcie. Rămîneţi pînă una-alta aici ; iar eu mă duc acolo unde viaţa e veselă şi bogată. Dacă o să-mi meargă rău, n-am să mă mai întorc ; dar dacă o să găsesc soarta fericită, am să vă iau la mine !

Bătrînii au căzut pe gînduri, spunîndu-şi că urmaşul lor şi-a pus în cap ceva rău. Dar nu aveau ce face. Un suflet viu la viaţă trage.

I-au spus cu amărăciune :

— Fă cum vrei, fiule, du-te ! Ai toate drumurile în faţă. Tu trebuie să trăieşti, iar nouă ne-a mai rămas puţin. O singură viaţă are omul... Numai să nu fii supărat pe noi, că ce am putut aia ţi-am dat !

Tilea s-a dus încotro a văzut cu ochii. Multe drumuri a cutreierat. Şi a dat peste o şatră de ţigani valahi. A intrat la dînşii în cort şi i-a întrebat :

— Ei, cum o duceţi, ţiganilor ?

Ei i-au răspuns :

— Am fi trăit noi bine, dar părinţii noştri au păcătuit.

Tilea era curios, toate voia să le ştie, aşa că i-a întrebat :

— Cum adică ?

— Uite cum, îi povestiră lăieşii. Trăiau ţiganii noştri în mare nevoie. Şi era printre dînşii un ţigan, geambaşul Tişka. Le-a spus el ţiganilor :

„Doar n-o să murim de foame pe cîmp ! Hai să mergem la conacul boierului şi să punem mîna pe un cal, ca să-l vindem !"

Şi, într-o noapte întunecoasă, Tişka cu alţi doi ţigani s-au dus la conac. Cei doi ţigani au intrat în curte, iar Tişka a rămas de pază.

Ţiganii s-au apropiat de grajd ; deodată, ceva a început să facă zgomot prin curte. Ei au dat fuga înapoi şi au intrat în pivniţă. Noaptea era întunecoasă, aşa că nici nu ştiau unde au nimerit.

Au făcut un foc în pivniţă şi au văzut butoaie cu fel de fel de mîncăruri, iar pe poliţe — sticle de vin. S-au aşezat pe gustat de-ale gurii şi pe băut, ba dintr-o sticlă, ba din alta. Au gustat cît au gustat, şi într-atîta s-au săturat de mîncare şi de băutură, încît au uitat pentru ce veniseră acolo, şi s-au pus să cînte.

Iar Tişka stătea şi păzea, neliniştit că ţiganii nu mai veneau.

„S-a zis cu ţiganii !" se gîndi el şi porni să-i caute prin conac. A tras cu urechea şi a auzit în pivniţă nişte voci cunoscute. A coborît acolo şi i-a găsit pe ţigani cîntînd şi jucînd. Ce să facă cu dînşii ? I-a tras unuia o palmă, şi altuia o palmă. Ţiganii s-au trezit într-o clipită. Au sărit în picioare şi s-au năpustit cu pumnii aspura lui :

„De ce ne baţi ?"

„Cine eşti tu ?"

„Eu sînt uriadnic !" le-a strigat Tişka.

Ţiganii s-au speriat, au ieşit în fugă din pivniţă şi au tulit-o de la conac care încotro.

A trecut puţin timp de la neizbînda aceea. Ţiganii se topiseră cu totul de foame şi s-au gîndit că din vina lor aveau o astfel de soartă. S-au adunat iar într-o zi şi s-au vorbit :

„Să mergem la furat cai !"

Iar Tişka le-a spus :

„Cu o singură condiţie : să nu vă lăsaţi ademeniţi nici de mîncare, nici de votcă !"

Şi s-a dus Tişka împreună cu cei doi ţigani în sat. Mergînd pe cîmp, au întîlnit un om necunoscut, care i-a întrebat :

„Unde vă duceţi ?"

„De ce ne întrebi ?"

„Am auzit unde vă duceţi. Dar n-o să izbutiţi să furaţi cai !" le spuse omul cel necunoscut, fără să adauge că el era sfîntul Nil Stolbenski.

Ţiganii s-au supărat şi au ridicat bicele să-l lovească, dar el a sărit la o parte şi a strigat :

„Să vă înghită pămîntul !"

Pămîntul s-a crăpat, şi ţiganii s-au prăbuşit într-o peşteră. Iar cei din şatră i-au aşteptat pe ţigani o zi, două, trei ; dar ţiganii nu mai veneau. Atunci s-au dus nevestele să-şi caute bărbaţii.

S-au dus pe acelaşi drum şi l-au întîlnit în acelaşi loc pe necunoscut, adică pe Nil Stolbenski, care le-a întrebat :

„Unde mergeţi ?"

„De ce ne întrebi ?"

„Eu ştiu unde vă duceţi, spuse Nil. Să vă căutaţi bărbaţii. Dar n-o să-i găsiţi !"

Ţigăncile s-au supărat pe dînsul şi au vrut să-i scoată ochii ; dar el a sărit într-o parte şi a strigat :

„Să vă înghită pămîntul !"

Pămîntul s-a crăpat, şi ţigăncile au căzut în peşteră.

Iar cei din şatră i-au aşteptat zadarnic pe ţigani cu nevestele lor o zi, două, trei. Atunci s-a adunat toată şatra şi s-a dus să caute pe cei pierduţi. Cînd mergeau ţiganii spre sat, le-a ieşit în cale necunoscutul, adică Nil Stolbenski, şi i-a întrebat :

„Unde vă duceţi ?"

„De ce ne întrebi ?"

„Ştiu unde vă duceţi ! le-a spus Nil. Să căutaţi pe ţiganii voştri. Dar n-o să-i găsiţi !"

Ţiganii s-au supărat, au vrut să pună mîna pe el, dar Nil a sărit într-o parte şi a strigat :

„Să vă înghită pămîntul !"

Pămîntul s-a crăpat, şi toată şatra a căzut în peşteră.

Aşa s-au pierdut toţi ţiganii sub pămînt.

Tişka însă avea trei copii. Pe drum, ei au rămas în urmă şi n-au văzut unde s-au mistuit ţiganii. Copilaşii stăteau pe cîmp, neştiind încotro să apuce în căutarea tatălui lor, Tişka, şi plîngeau. Nil Stolbenski a apărut în faţa lor şi i-a întrebat :

„De ce plîngeţi ?"

Orfanii tăceau, temîndu-se de necunoscut. Sfîntului Nil Stolbenski i s-a făcut milă de orfani şi le-a spus :

„Ştiu de ce plîngeţi. Bine, am să vă spun cum să-l găsiţi pe tatăl vostru. Duceţi-vă pînă la dumbrava de colo şi aşteptaţi : tatăl vostru o să vină cu ţiganii. Să-i spuneţi că Nil Stolbenski a oprit pe ţigani să mai spună : «Să mergem la furat cai», că, de nu, o să fie vai şi amar de ei !"

Nil a dat la o parte bolovanul din gura peșterii și a lăsat pe țigani să iasă la lumină. Copiii l-au întîmpinat pe tatăl lor, Tișka, și i-au povestit că sfîntul Nil Stolbenski nu mai dă voie țiganilor să spună : „Să mergem la furat cai".

De atunci țiganii noștri nu mai spun : „Să mergem la furat cai", ci zic : „Să mergem la drum", ca să aibă noroc și ca să nu afle sfîntul Nil Stolbenski.

A ascultat Tilea cît a ascultat pe țiganii valahi jeluindu-se că trăiesc prost și le-a spus :

— N-am să rămîn cu voi, n-aveți parte de-o soartă fericită.

Și Tilea a plecat încotro a văzut cu ochii. A mai bătut el multe drumuri. A întîlnit niște țigani din Karacev. Și i-a întrebat :

— Cum o duceți, țiganilor ?

Iar ei au răspuns :

— Am fi trăit noi bine, dar părinții noștri au păcătuit.

Tilea era curios, voia să știe toate celea, așa că i-a întrebat :

— Cum adică ?

— Uite cum. Și țiganii i-au povestit : A fost odată la noi un țigan geambaș. Avea porecla de Bacro. Într-o zi Bacro ăsta a dus un cal bun la un moșier, care era general. S-a uitat generalul la cal și nu i-a plăcut. Calul era de rasă. Atunci Bacro i-a adus un alt cal pursînge, dar nici acesta nu i-a fost pe plac boierului. Iar generalul acela era și mare dregător, avea o moșie cît toată gubernia. Bacro s-a gîndit că moșierul, pesemne, își bate joc de dînsul. Și s-a simțit jignit, căci voise în chip cinstit să-i intre în voie. Atunci i-a adus Bacro un

cal sur, beat criță ; îi turnase pe gît o sticlă de votcă. Calul i-a plăcut generalului. S-a urcat chiar el călare, iar calul l-a purtat, gata-gata să-l trîntească la pămînt. Boierul a spus că-i place calul, dar culoarea nu-i pe gustul lui. Și l-a întrebat dacă nu-i poate aduce un cal alb, bălțat, pentru trăsură.

„Bine, se gîndi Bacro, am să ți-o coc eu dacă îți bați joc de mine !"

Bacro și-a dat seama că generalul era un despot, care pe deasupra nici nu se pricepea de loc la cai. S-a dus la o zalhana, unde se tăiau și erau jupuite mîrțoagele bătrîne. A cumpărat acolo o hodoroagă de iapă albă, aproape pe nimic. Și s-a apucat s-o dichisească. I-a pilit dinții și i-a mînjit gura cu funingine. I-a pieptănat coama și coada, pe care le-a tăiat drept, la linie. După aceea a cules din pădure niște poame, asemeni cu cele cîinești, le-a stîlcit și a dat cu ele pe părul alb al calului. S-ar fi putut spune că a ajuns ca un cal boieresc. Tot numai pete. A cumpărat pentru iapă, fără să se scumpească, o sticlă de votcă. I-a dat-o, și iapa parcă a turbat. Se urca ca un cal tînăr, unde voiai, chiar și pe pereți.

Bacro s-a dus cu calul beat la general. Și s-a apucat să i-l arate. L-a înhămat la rădvan : iapa alerga ca un cal de curse ; i-a plăcut generalului și culoarea. Dregătorul a luat calul și i-a poruncit grăjdarului său să-l ducă la cîmp, la herghelie ; iar Bacro a primit o sută de ruble — și pe aci ți-e drumul...

Bacro a venit în șatră și a spus :

— „Trebuie să ne luăm tălpășița ! Altfel, are să descopere generalul înșelăciunea și o să ne mănînce fripți !"

Dar tocmai atunci s-a pornit o ploaie cu găleata. Nu puteai face un drum lung pe noroi.

Ţiganii s-au sfătuit şi, fără să stea mult pe gînduri, au ajuns la o hotărîre : să fure gloaba cea albă din herghelia generalului.

Bacro s-a dus pe imaşul generalului şi a văzut cum era dusă herghelia la grajduri, ca s-o ferească de ploaie ; iar mîrţoaga cea albă se împleticea printre ceilalţi cai şi arăta mai rău decît un cîine jigărit ; după beţie îşi lăsase capul în jos şi abia mergea, tîrîndu-şi picioarele ; iar ploaia îi spălase toate petele.

Bacro s-a dus la curtea boierească, chiar la general, şi i-a spus cum că s-ar fi îmbolnăvit calul cel alb.

— „Du-te, zice, şi uită-te !"

Generalul a deschis uşa grajdului şi şi-a văzut calul abia cumpărat trăgînd să moară.

Aşa a izbutit şiretul de Bacro să iasă din încurcătură. Dar pe urmă generalul tot şi-a dat seama că Bacro îl înşelase. Şi tare s-a mai supărat. S-a dus chiar la ţar şi i-a raportat că ţiganii înşală toată lumea. Iar ţarul a poruncit ca ţiganii să nu fie lăsaţi nicăieri să-şi facă sălaş statornic.

A ascultat Tilea cît a ascultat pe ţiganii din Karacev şi şi-a zis : „Nu poţi trăi toată viaţa cu înşelăciuni !" Iar lor le-a spus :

— Nu, cu asemenea viaţă n-o să puteţi dobîndi o soartă fericită.

Şi s-a dus Tilea încotro a văzut cu ochii. Multe drumuri sînt în cîmp, dar care dintre ele duce la o soartă fericită nu ştia.

Şi iarăşi a dat Tilea peste o şatră de ţigani. Şi i-a întrebat :

— Cum o duceţi, ţiganilor ?

Ei i-au răspuns :

— Am trăi noi bine, dar părinţii noştri au păcătuit.

Tilea era curios, voia să ştie toate celea, aşa că i-a întrebat :

— Cum adică ?

— Uite cum. Şi ţiganii i-au povestit : Cu mulţi ani în urmă un bătrîn de-al nostru şi-a pierdut murgul. Şi-a trezit fiul şi i-a spus :

— „Am pierdut murgul ! Hai să-l căutăm pe cîmp !"

S-au dus. Tatăl într-o parte, feciorul în alta. Au umblat cît au umblat, au căutat cît au căutat, dar de murg tot n-au dat. Iar fiul s-a îndepărtat mult de tatăl său. A ajuns la o movilă. Şi s-a gîndit că, poate, murgul se află în spatele movilei.

S-a apropiat feciorul de movilă ; atunci movila s-a desfăcut în două, şi în faţa fiului s-a deschis o groapă adîncă, de putea să intre în ea o căruţă cu trei cai. S-a uitat el în groapă şi a văzut în ea o buturugă de stejar, iar pe buturugă strălucea o icoană, ca un samovar nou ; şi lumînări ardeau în faţa icoanei, ca la biserică. S-a uitat mai bine şi a văzut că în jurul icoanei se aflau nişte butoaie pline ochi cu aur ; şi atîta aur era în ele, că cercurile plesneau, iar aurul curgea din butoaie fără sfîrşit, ca o apă de aur la moară. S-a uitat feciorul, s-a minunat şi, deodată, a văzut sub icoană nişte hamuri bune. Şi a început să se gîndească : ce să facă ? Să ia hamurile, sau să-şi umple căciula cu aur ?

„Hamurile aduc, pesemne, fericire", îşi zise el.

Dar tocmai cînd voia să intre în groapă, l-a auzit pe tatăl său strigîndu-l :

„De ce nu cauţi murgul ?"

Şi cum a strigat tatăl său, cum au şi început să se mişte marginile movilei ; groapa s-a închis chiar sub nasul flăcăului. Dacă ar mai fi făcut un pas, l-ar fi înghiţit şi pe dînsul.

A spus fiul :

„Măi, tată, tată, de ce ai răcnit ?", şi i-a povestit cele ce-a văzut.

L-a ascultat tatăl pe fecior şi s-a gîndit că sub movilă trebuie să fie ascunsă o comoară. L-a chemat pe fratele lui şi s-au apucat să sape tustrei pămîntul. Au săpat ei cît au săpat, dar pămîntul era tare ca fierul, nu se lăsa. Au înjurat şi au plecat cu mîinile goale.

Mulţi ani au trecut de atunci. O dată, trecînd pe lîngă movilă, ţiganii s-au gîndit să caute din nou comoara. Au venit cu răngi şi cu lopeţi. Au început din nou să sape pămîntul. Şi atunci s-a întîmplat nenorocirea. Feciorul n-a ţinut bine ranga în mînă şi s-a lovit în tîmplă. A şi murit pe loc, acolo, pe movilă.

„Asta înseamnă că moartea l-a căutat de mult aici !" ziseră unii ţigani, crezînd că movila trebuie să fi fost fermecată.

Iar alţii spuseră :

„În movilă-s îngropate moartea unora şi soarta cea fericită a altora. Se cuvine să descîntăm cumva movila !"

Au început ţiganii să se sfătuiască cum să descînte movila şi s-au pus în poară unii cu alţii. Dar unde-i ceartă, acolo e şi bătaie ! Bătaie fără sînge însă nu se poate. Aşa că s-au lovit între dînşii, încît pînă la urmă au fost înmormîntaţi cu toţii chiar în movila aceea.

A ascultat cît a ascultat Tilea povestirea despre comoara cea fermecată şi a spus ţiganilor :

— Nu, nu în comoară se află soarta cea fericită.

Şi a plecat Tilea încotro a văzut cu ochii. A ajuns într-un sat. A intrat în casa de la margine, unde locuiau nişte ţigani.

„Ei, îşi zise el, în sfîrşit am găsit o familie de ţigani cu o soartă fericită !"

Şi i-a întrebat :

— Cum o duceţi, ţiganilor ?

— Am trăi noi bine, dar părinţii noştri au păcătuit.

Tilea era curios, toate voia să le ştie, aşa că i-a întrebat :

— Cum adică ?

— Uite cum. Şi i-au povestit : În satul ăsta a trăit printre noi un ţigan pe care-l chema Kirila. Toată viaţa a tras mîţa de coadă. Avea o casă de copii. Cînd i s-a născut al optulea ţînc, ţiganii i-au spus :

„Trebuie să te înrudeşti cu un om bogat. El are să te scape de nevoi."

S-a dus Kirila la morarul cel bogat şi i-a spus :

„Am venit să te rog să-mi fii cumătru. Nevastă-mea mi-a născut un băiat."

Morarul a şovăit cît a şovăit, dar pînă la urmă a primit să-i fie cumătru. Copilul a fost botezat în credinţa ortodoxă. Morarul i-a dăruit finului său, ca un naş bun ce era, o cruciuliţă de aur, pentru purtat la gît. Kirila s-a bucurat că dintre toţi copiii săi măcar unul va avea cruciuliţă de aur şi o soartă fericită. Dar bucuria lui a fost de scurtă

durată. Ţiganii au băgat de seamă că cruciuliţa era falsă, nu era marcată. Şi i-au spus :

„— Cumătrul tău te-a înşelat ! Cruciuliţa e de aramă, numai suflată cu aur..."

Kirila n-a spus nici un cuvînt despre faptul că cel de-al optulea copil şi-a pierdut soarta fericită. S-a hotărît însă să nu-l lase pe morar ; şi a doua zi s-a dus la dînsul.

„— Împrumută-mi nişte pîine, cumetre !"

Morarul i-a împrumutat pîine, iar a doua zi Kirila s-a dus iarăşi la el.

„— Împrumută-mi nişte zahăr, cumetre !"

Morarul i-a împrumutat. Peste puţină vreme, veni din nou Kirila.

„— Împrumută-mi nişte ulei de cînepă, cumetre !"

Morarul şi-a dat seama că Kirila lua de fiecare dată pe datorie, dar de dat nu dădea nimic îndărăt, şi a început să se supere. Îi părea rău de cumetrie.

A trecut o bucată de vreme. Iarăşi s-a înfăţişat Kirila la dînsul şi i-a spus :

„— Împrumută-mi o bucăţică de slăninuţă, cumetre ! Îţi dau cuvîntul meu, să nu-mi văd copiii, dacă nu ţi-o aduc înapoi pînă diseară."

Morarul i-a dat o bucată de slănină. Tot nu putea scăpa de dînsul : lasă, mai bine să piardă slănina. În schimb acum n-are să mai vină repede. Aşa s-a gîndit morarul.

Dar lucrurile au ieşit altfel. Kirila a venit chiar în ziua aceea pe seară şi i-a adus o bucată de slănină. Morarul s-a mirat şi l-a întrebat :

„— Ce te grăbeşti aşa ca să-ţi întorci datoria ?"

„— Dacă ţi-am dat cuvîntul că ţi-o aduc pînă diseară, pentru mine asta-i lege. Şi-ţi mulţumesc, cumetre, că m-ai împrumutat."

Kirila vorbea aşa, ca să recîştige încrederea morarului. Dar de adus îi adusese morarului tot slănina lui, spunînd că-i alta.

Şiretul de morar şi-a recunoscut bucata de slănină şi s-a mirat.

„— Parcă ar fi slănina mea. De ce ai adus-o înapoi ?"

Kirila, văzînd că morarul şi-a recunoscut slănina, s-a apucat să facă pe şiretul, crezînd că morarul o să renunţe la ea.

„Vezi, cumetre, spuse Kirila. Am luat-o pentru soacră-mea ; acum însă ea nu mai are nevoie de dînsa. I-a ieşit un buboi mare şi roşu în spate. Slănina ta e foarte bună. Cum a ţinut-o cam vreo oră, cum s-a şi uşurat. Iar acum poftim, ia-o înapoi. Şi să nu crezi că am tăiat din ea vreo bucăţică. Cum am luat-o, aşa ţi-am adus-o. Şi încă o dată îţi mulţumesc, cumetre, că m-ai împrumutat."

Morarul a crezut că Kirila îi înapoiase slănina spurcată ; s-a supărat şi l-a alungat :

„— Piei din ochii mei, să nu te mai văd ! Nu-ţi mai sînt cumătru !..." Şi a aruncat slănina cînelui său.

Dar lui Kirila îi părea rău după slănină, căci el minţise cum că ar fi pus-o pe buboiul soacră-si, aşa că l-a alungat pe cîine şi a luat slănina.

Morarul s-a supărat că a luat slănina de la cîine şi a început să strige la dînsul :

„— Dă-o înapoi cîinelui ! Slănina e a mea, şi cîinele-i al meu !"

Dar Kirila i-a răspuns :

„— Mai bine s-o mănînce finul tău flămînd decît să-ţi hrăneşti cîinele gras !“

Şi aşa nu i-a dat înapoi slănina. Iar morarul a început să strige încă şi mai tare :

„— Cum ? Vrei să-l spurci pe finul meu ? Îţi arăt eu ţie cum se pierde sufletul unui om botezat !“ şi la încunoştinţat pe uriadnic de cele întîmplate.

Uriadnicului i se urîse să tot stea fără treabă, aşa că a făcut şi el gălăgie, l-a luat pe finul morarului de la Kirila şi l-a dat la un orfelinat.

Kirila s-a dus la orfelinat, dar acolo i s-a spus :

„— Nu putem să-l dăm pe micuţ pe mîini străine !“

„— Cum aşa ? se miră Kirila. Doar copilul e al meu !“

„— Copilul e trecut pe numele morarului. El se îngrijeşte de întreţinerea lui la orfelinat.“

Kirila se jeluia mereu ţiganilor. Unul îi spuse :

„— Lasă-l în plata lui dumnezeu ! O gură mai puţin.“

Dar ceilalţi ţigani erau de altă părere :

„— Dacă o să ne lase în felul ăsta fără copii, în curînd au să rămînă ţiganii fără urmaşi.“

Ce mai treacă-meargă, s-au vorbit ţiganii să-i lase cumătrului moara fără apă. S-au dus noaptea la moară, iar acolo era uriadnicul, care fusese ospătat aşa de bine, că nu se mai putea ţine pe picioare. Morarul l-a petrecut pînă la poartă, iar uriadnicul nu putea să meargă şi se ţinea cu mîinile de gard. Ţiganii s-au apropiat pe întuneric de uriadnic şi i-au luat pe nesimţite sabia, tăindu-i hăţul cu cuţitul. A doua zi uriadnicul s-a trezit, a venit la morar şi a răcnit la dînsul :

„— Nu-ţi dau voie să-ţi baţi joc de uniforma mea ! Unde mi-e şpaga ?“

Dar morarului nu-i ardea de sabie. Avea el amărăciunea lui. Aşa că i-a spus :

„— Caută-i pe bandiţi ! Au lăsat să se scurgă toată apa. Moara stă, uite cîtă pagubă mi-au făcut !“

Morarul se certa cu uriadnicul, iar ţiganii se gîndeau unde să arunce sabia. Şi şi-au zis s-o ducă noaptea la biserică. Tocmai se făcea privegherea în ajun de duminică. Au pus sabia în dosul iconostasului şi au şters-o frumuşel. Cînd popa s-a dus să ia ceva de după iconostas, a dat de sabia cazonă. S-a speriat şi a alergat la zapciu. Zapciul a tras, călare, o fugă la guvernator. Iar guvernatorul — drept la arhiereu. S-a pornit o hărmălaie prin toată gubernia ! Au venit la biserică fel de fel de comandanţi în uniforme, unii cu cocarde, alţii cu epoleţi de aur. Şi s-au pornit cercetări. Popa se spăla pe mîini. Morarul, care era unul dintre epitropii bisericii, a spus şi el că n-are nici în clin, nici în mînecă cu istoria asta. L-au chemat pe uriadnic şi l-au întrebat :

„— Arată-ţi sabia !“

Iar el s-a temut să spună celor mai mari că nici cu spatele nu ştia cînd i se furase sabia. Şi le-a spus :

„— Şi fără sabie îl slujesc pe ţarul nostru pravoslavnic.“

Aşa că dregătorii cei mari n-au ajuns la nici un capăt şi au hotărît că, de bună seamă, necuratul îşi băgase coada aici. Şi dacă e aşa, cine are o faţă mai tuciurie decît ţiganii ? Şi s-au legat de capul

lor. Pe toţi ţiganii i-au cercetat. Şi s-a pornit o daraveră, pe care o tot descurcă autorităţile de o sumedenie de ani, fără să se fi ajuns pînă acum la vreun capăt.

A ascultat Tilea cît a ascultat povestea cum dintr-o bucăţică de slănină s-a stîrnit atîta gălăgie în toată gubernia şi a spus :

— Nu, deşi locuiţi în case, n-aveţi nici voi o soartă fericită.

Şi s-a întristat Tilea şi s-a dus încotro a văzut cu ochii. A intrat într-o pădure ca peria. S-a culcat ca să se mai odihnească şi a ascultat fel de fel de păsărele cîntînd în copaci. Ţupăiau de pe o creangă pe alta, şi fiecare ciripea în graiul său. Iar o păsărică cu guşa roşie cînta şi-l chema :

— Til-Til ! Til-Til ! Til-Til !

Tilea era curios, voia să ştie toate celea, aşa că s-a uitat să vadă cine-l cheamă.

— Nu ofta, Tilea ! Are să fie bine, auzi Tilea o voce domoală.

Şi văzu păsărica cea cu guşă roşie şezînd pe o creangă şi-i răspunse :

— Nu, n-are să fie bine ! Şi prinse a i se jelui : N-am să găsesc ceea ce caut de mai mulţi ani de zile. Degeaba am cutreierat aproape o jumătate din lume.

— Şi ce cauţi, pribegind o groază de ani prin lume ? l-a întrebat păsărica cea cu guşă roşie.

— Caut o soartă fericită pentru părinţii mei. Ei sînt bătrîni. Se zbat în nevoi de cînd s-au născut şi trag pe dracul de coadă prin cîmpii şi păduri.

— Se vede că ai dat numai de oameni răi, îi spuse păsărica cea cu guşă roşie. Dar fii pe pace,

Tilea ! Am să-ţi dăruiesc un bob. În bobul acesta e ascunsă soarta fericită.

A sărit Tilea în picioare, s-a bucurat, iar păsărica cea cu guşă roşie i-a spus :

— Închide ochii şi întinde-ţi palma !

Tilea şi-a închis ochii şi a întins mîna. Păsărica cea cu guşă roşie a zburat de pe creangă pe palma lui şi i-a lăsat un bob din cioc. Tilea a strîns bobul în pumn şi a deschis ochii. Cînd s-a uitat, tot felul de păsărele cîntau în copaci, iar păsărica cea cu guşă roşie nu se mai vedea nicăieri, zburase. Tilea ar fi vrut să-i mulţumească, dar numaidecît şi-a adus aminte de cuvintele părinţilor săi : să nu mulţumeşti pentru ceea ce ţi se dă spre fericire.

Şi a plecat fericitul Tilea peste cîmpii şi prin păduri, pe drumuri şi pe cărări, ca să-şi caute părinţii.

A mers multă vreme şi, în sfîrşit, a ajuns pe meleagurile cunoscute. A dat de nişte corturi ţigăneşti. A intrat la ţigani şi i-a întrebat :

— Cum o duceţi, ţiganilor ?

Iar ei i-au răspuns :

— Am trăi noi bine, dar uite că am îngropat pe o babă şi pe un moşneag. Într-înşii ne era toată nădejdea.

Iar Tilea era curios, voia să ştie toate celea, aşa că i-a întrebat :

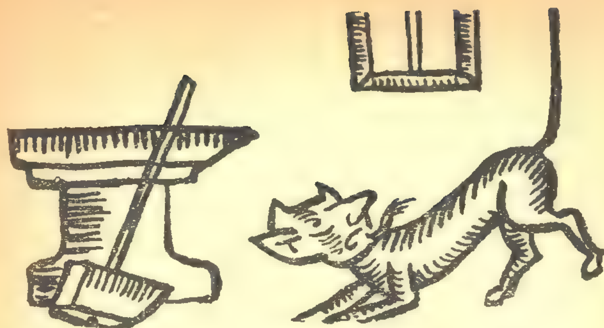
— Cum adică ?

— Uite cum, i-au povestit ţiganii. O babă şi un moşneag locuiau împreună cu noi. Li s-a născut la bătrîneţe un fecior deştept. Şi le-a spus fiul ăsta : „Mi s-a urît să stau cu voi în lipsuri. Mă duc acolo unde viaţa e veselă şi bogată. Dacă am să

găsesc o soartă fericită, mă întorc la voi, iar dacă n-o găsesc, să nu mă aşteptaţi !" Ei l-au aşteptat, mulţi ani, dar moartea nu i-a aşteptat pe dînşii, aşa că n-au mai apucat să-şi vadă feciorul.

Ţiganii nu l-au recunoscut pe Tilea, fiindcă trecuseră mulţi ani. Iar Tilea, auzind că părinţii săi au murit înainte de întoarcerea lui, a început să se cutremure de turburare, şi încă aşa de tare, că a prins să se usuce sub ochii ţiganilor, şi s-a uscat pînă n-au rămas dintr-însul decît nişte fărîmituri de lut. Iar în fărîmiturile acelea de lut s-a rătăcit şi bobul păsăricii celei cu guşă roşie. S-au apucat ţiganii să caute bobul, fiindcă într-însul era soarta lor fericită ; au frămîntat tot lutul şi nu l-au putut găsi.

1931

PUJALA

Poveste ţigănească

A fost odată un ţigan pe care-l chema Pujala. Într-o zi se întorcea cu căruţa de la tîrg. Lîngă o pădure i-a ieşit în cale un drac. Se culcase dracul de-a curmezişul drumului şi nu-l lăsa să treacă. Ţiganul ăsta nu se temea de nimeni ; d-apoi şi el însuşi semăna la faţă cu un drac. A coborît din căruţă, s-a apropiat de drac şi i-a tras una cu biciul.

— Eşti beat, sau ce ai ? De ce te-ai trîntit în mijlocul drumului ?

Pe drac l-a durut, a sărit ars, şi-a băgat coada între picioare şi a strigat :

— Şi tu de ce umbli noaptea ? Nu mă laşi să dorm !

Iar Pujala i-a răspuns :

— Ce, pentru tine drumul e pat? Dă-te la o parte dacă nu vrei să-ţi rup coarnele.

Dar dracul o ţinea pe-a lui:

— Ia vezi, nu te întinde la vorbă, că-ţi sucesc gîtul.

Au început să se ciorovăiască; dracul atîta aştepta, ca să-şi arate încăpăţînarea. Dar şi Pujala era încăpăţînat ca un drac; apoi, mai era şi meşter la născociri.

Dracul a spus:

— Hai să ne măsurăm puterile şi să vedem cine-i mai tare!

Pujala nu s-a speriat şi i-a răspuns:

— Haide! Uite, să săpăm cîte o groapă şi să vedem care dintre noi va scoate mai degrabă apă din pămînt. Eu am să lovesc cu călcîiul meu gol, iar tu cu copita.

Dracul a primit. S-au apucat să sape fiecare cîte o groapă. Pujala a izbutit în timpul ăsta să-şi scoată cizma din picior şi să ia lapte din căruţă. A turnat laptele în groapă, a acoperit-o cu călcîiul său gol şi a aşteptat.

— Cît mai ai pînă îţi sapi groapa? Apoi a adăugat: Dacă tu ai început cearta, tu trebuie să loveşti cel dintîi.

Dracul a sărit în sus şi a izbit cu putere în groapă cu copita, de-a scos apă din pămînt. Apa a împroşcat văzduhul pînă la nori.

Pujala a izbucnit în rîs:

— Mare lucru să scoţi apă din pămînt! Să te văd dacă poţi scoate lapte?!

Şi Pujala a lovit cu călcîiul în groapă, iar laptele dulce l-a stropit pe drac drept în gură.

Dracul şi-a lins buzele, s-a mirat, iar Pujala i-a spus:

— Ia să te văd dacă poţi scoate brînză din pămînt?!

Avea el şi brînză în căruţă, o aducea de la tîrg. S-au apucat să sape fiecare cîte o groapă, iar Pujala în timpul ăsta a pus în ea o bucată de brînză.

Dracul a izbit cu copita şi iarăşi a ţîşnit apa pînă la cer.

Pujala s-a pus pe rîs şi i-a spus:

— Orice prostălău poate să scoată apă din pămînt.

A lovit şi el cu călcîiul şi a scos brînză. O bucată de brînză i-a nimerit dracului în gură. Dracul a mestecat brînza gustoasă şi s-a minunat, iar Pujala i-a propus:

— Hai să scoatem unt din pămînt!

S-a apucat să sape fiecare, iar ţiganul a pus în groapa lui o bucată de unt.

Cînd a lovit dracul în groapă, iarăşi a ieşit apă. Iar cînd i-a tras Pujala una cu călcîiul, l-a stropit pe drac cu unt de sus pînă jos, apoi l-a întrebat:

— Hai, recunoaşte, cine e mai tare?

— Se vede că tu eşti mai tare, adeveri dracul.

— Dacă n-ai destulă putere, zise Pujala, ai să lucrezi la mine un an de zile, iar eu am să-ţi fiu stăpîn.

Dracul şi-a băgat coada între picioare şi s-a supus. Pujala s-a culcat în căruţă şi i-a poruncit:

— Ia hăţurile şi mînă calul spre corturi, că eu am să dorm o ţîră.

— Dar în ce parte să te duc? făcu dracul pe şiretul.

— Ce fel de drac eşti tu, dacă nu ştii unde sînt corturile noastre ?

Dracul a mînat calul şi în scurtă vreme au ajuns la şatră.

Pujala i-a spus :

— Trebuie să te îmbrac, altfel ai să-mi bagi în toţi sperieţii femeia şi copiii. Uite, ţine căciula mea şi pune-o pe cap, ca să-ţi ascunzi coarnele. Ia şi podiovca, să-ţi piteşti coada. Trebuie să-ţi dau şi cizmele, ca să-ţi ascunzi copitele. Iar mîine am să ţi le schimb toate cu nişte haine uşurele. Şi am să-ţi dau nişte opinci.

Femeia şi copiii au ieşit din cort şi l-au văzut pe Pujala venind desculţ. Femeia l-a întrebat :

— Doamne, cine te-a descălţat şi te-a dezbrăcat ?

— Lui i le-am dat, îl arătă Pujala pe drac, minţind-o : L-au atacat nişte tîlhari în pădure.

Femeia s-a apucat să-l certe :

— Nici noi n-avem ce purta, şi tu îi îmbraci pe străni ?

Iar Pujala i-a răspuns :

— L-am năimit lucrător.

— Doamne, nici noi n-avem ce face şi ce mînca ! şi a izbucnit în plîns.

Iar Pujala i-a răspuns :

— Nu plînge ! Ştiu eu ce fac.

Dar dracul i-a strigat de departe :

— Jupîne, eu am să dorm în căruţă.

S-a apropiat Pujala de dînsul şi i-a spus încetişor :

— Vezi, să nu-ţi dea în gînd să fugi ! De mine n-ai să te ascunzi. Oriunde te găsesc.

S-a trezit Pujala dimineaţa şi a ieşit din cort. S-a uitat şi n-a văzut nici drac, nici cal, nici căruţă.

„A fugit, îşi dădu seama Pujala. Mi-a luat şi cizmele, şi podiovca. M-a lăsat gol puşcă, dracul împeliţat !"

Iar femeia l-a întrebat :

— Unde ţi-e lucrătorul ?

Ce să zică ? I-a spus :

— L-am trimis la morar să care gunoi.

Dar lui i se strîngea inima de necaz.

„M-a înşelat dracul. Am ajuns la sapă de lemn : pot să mă şi spînzur !"

Pujala s-a dus în pădure să-l caute pe drac. Cum mergea, i-a ieşit în cale un boier de la oraş cu trăsura trasă de o pereche de cai. Cînd l-a văzut pe Pujala, boierul a poruncit vizitiului să oprească şi l-a întrebat :

— Ce eşti tu ? Ţigan ?

— Da, răspunse Pujala, gîndindu-se în sinea lui : „Oare nu s-o fi prefăcut dracul în boier ?"

Boierul era beat mort. Ce altceva să facă, dacă avea atîta bănet, decît să bea votcă ? Şi i-a spus lui Pujala :

— Am cumpărat prin înşelăciune o pereche de cai. Iar acum, ian încearcă tu de mă înşală !

— Eu nu pot, boierule, dar uite am un moş, care poate să înşele şi pe un drac.

— Şi unde-i moşul tău ?

— Nu-i departe, mă aşteaptă în spatele movilei de colo.

— Cheamă-l încoace !

— Pînă am să fug eu acolo şi încoace, dumneata n-ai să mă aştepţi.

Atunci boierul i-a poruncit vizitiului :

— Dă-i ţiganului un cal.

Pujala a încălecat şi a plecat, dar peste puţin timp s-a întors.

— Mi-ai dat un singur cal, boierule, dar moşul meu cu ce are să vină ?

— Dă-i şi celălalt cal, a poruncit boierul vizitiului.

Pujala a luat şi celălalt cal şi a intrat ca-n pămînt.

Boierul tot aştepta, aştepta, dar Pujala nu mai venea. Atunci i-a spus vizitiului :

— Cît să-l mai aştept ? După cum se vede, el caută a-l îndupleca pe moşul său ca să mă înşele.

— Ba v-a înşelat el însuşi şi fără moş.

— Cum aşa ? sări boierul şi se supără. Mă duc pe jos pînă la conac şi am să-ţi trimit o pereche de cai, iar tu aşteaptă-mă în rădvan şi fii cu ochii în patru la cumpărături.

În rădvan erau tot felul de vinaţuri şi fel de fel de straie scumpe, cumpărate la tîrg.

A rămas vizitiul să aştepte. I s-a urît şi a început să cotrobăiască prin cumpărături. A găsit o sticlă de vin. Fără să stea mult pe gînduri, i-a dat drumul pe gît : „gîl-gîl-gîl“ ; apoi încă o sticlă de vin. S-a îmbătat şi a căzut cu nasul în rădvan.

Iar Pujala stătea în nişte tufişuri cu caii, aşteptînd clipa cînd boierul şi vizitiul vor înţelege că au rămas cu buzele umflate.

A aşteptat Pujala pînă ce boierul s-a îndepărtat bine de tot şi, călare, s-a apropiat de trăsură, l-a ghiontit pe vizitiul cel beat ; acesta dormea buştean, ca un mort.

— Hei, scoală ! îi strigă Pujala. Dă o fugă la pod ! Ţi se îneacă boierul. Scapă-l ! A căzut de pe mal.

Vizitiul a crezut şi a luat-o la fugă, cît îl ţineau picioarele, să-şi scape boierul. Iar Pujala a scotocit prin cumpărăturile boierului şi a găsit un costum la modă, o pălărie scumpă şi nişte cizme de glanţ. S-a gătit cu ele, a înhămat caii la rădvan şi a plecat acasă.

Cînd a ajuns la şatră, femeia şi copiii i-au ieşit înainte. Femeia l-a întrebat cum şi de unde a făcut rost de atîta bogăţie. Iar el îi arunca darurile şi striga :

— M-ai certat că am năimit un lucrător, iar el uite cîte bunuri mi-a lucrat !

Spunea numai aşa, da-i crăpa inima de ciudă că-l înşelase dracul.

A trecut cît a trecut din ziua aceea şi a ajuns şi la urechile ţarului că Pujala înşelase pe un mare boier. Şi a poruncit ţarul ca să-l aducă pe sus pe Pujala la dînsul şi l-a întrebat :

— Cum de-ai îndrăznit să înşeli un boier, măi ţigane ?

Pujala i-a răspuns :

— Nu numai ţiganii înşală. Toată lumea trăieşte din înşelăciuni.

— Din înşelăciuni ? ! răcni ţarul. Schingiuiţi-l !

L-au înşfăcat pe Pujala şi l-au aruncat în temniţă. Înainte de a-l schingiui, i-au adus un cuţit, o furculiţă şi un purceluş umplut.

Şi ţarul i-a spus :

— Din ce parte ai să începi a tăia şi a mînca purcelul, din partea aceea am să te schingiuiesc şi eu.

— Bine, făcu Pujala.

A săltat un pic purcelușul și s-a pus să scoată cu degetul umplutura dinăuntru pînă a mîncat-o toată.

A venit din nou țarul și l-a întrebat :

— De la ce capăt ai tăiat purcelușul ?

— Nu l-am tăiat de loc, răspunse Pujala : schingiuiește-mă tot așa cum am golit eu cu degetul umplutura din purceluș.

Țarului i-a plăcut născocirea țiganului și a izbucnit în rîs.

— Haide, șterge-o, du-te încotro vei vedea cu ochii. Apoi adăugă : Vezi să nu-mi mai cazi în mînă !

Pujala s-a dus să-și caute familia, dar se lăsase o iarnă cumplită. Pe drum s-a întîlnit cu un negutător. Văzîndu-l pe Pujala în zdrențe, negustorul l-a întrebat :

— Mergi departe, țiganule ?

— Mă duc să-l caut pe dracu. M-a înșelat și m-a lăsat gol-goluț.

— Urcă-te, îl pofti negutătorul, te duc cu căruța, altfel ai să îngheți.

— N-am să înghet, răspunse Pujala, gîndindu-se : „Nu cumva s-o fi prefăcut dracul în negutător ?"

— Ia hai să facem un rămășag, îi propuse negutătorul, care o să stea mai mult în ger ?

— Nu mă zădărî la întrecere, că ai să pierzi, îi spuse Pujala.

Dar negutătorul se ținea lipcă de dînsul : „Haide, și haide !" Pujala l-a întrebat :

— Și pe ce punem rămășag ?

— Dacă pierd, îți dau calul meu. Dar tu ce-mi dai ?

— Iar eu am să-ți dau soarta mea.

S-au așezat pe colnic ; un vînt rece îi pătrundea pe amîndoi. Pujala s-a învinețit, dar nu se lăsa. Negutătorul, văzîndu-și nasul înălbit și simțind cum i se strecoară gerul pe sub șubă, s-a speriat și l-a întrebat :

— Ce faci, măi țigane, n-ai înghețat ?

— Eu nu pot să înghet, îi spuse Pujala și-l rugă : Trage o fugă pînă la dumnezeu și roagă-l să-mi mai răcorească sufletul, că tare mi-i cald !

„Ăsta are să mă înghețe cu totul", se gîndi negutătorul și spuse :

— Ia mai repede calul ; numai să mă duci pînă la han.

Așa s-au despărțit.

Pujala și-a căutat toată iarna familia. În sfîrșit, a aflat primăvara de la niște țigani că femeia și copilul lui locuiau într-o peșteră. S-a dus la dînșii și i-a găsit flămînzi.

S-a înfățișat Pujala la un potcovar bogat, cerîndu-i să-l năimească. Nimeni nu putea sta mai mult de trei zile la potcovarul acela. Trebuia zi și noapte să bați fierul, să sufli, și cu chiu, cu vai scoteai de o pîine.

Pujala l-a rugat pe potcovar să-l primească la lucru ; l-a recunoscut că era dracul, dar a tăcut. Nici dracul nu s-a dat pe față că l-a recunoscut. Ci i-a spus lui Pujala :

— Vino mîine și fierbe-mi fier fără nisip. Dacă mi-l fierbi, îți dau de lucru.

S-a gîndit Pujala că n-o să poată fierbe fierul fără nisip, totuşi i-a spus :

— Bine, numai las-o pe nevastă-mea să sufle.

A doua zi Pujala s-a înfiinţat împreună cu nevastă-sa. Dracul stătea şi se uita cum lucrează. Nevasta lui Pujala sufla, iar Pujala încingea fierul la roşu.

— Suflă mai tare ! strigă el către nevastă-sa.

Iar nevasta, înţeleasă cu el, a început să sufle şi mai încet. Atunci Pujala s-a prefăcut că se supără pe dînsa şi i-a tras una peste cap ; basmaua din păr i-a căzut în vatră. În basma era ascuns nisip. Şi Pujala s-a pus să bată fierul.

Dracul s-a mirat şi i-a spus :

— Sînt eu şiret, dar tu, măi ţigane, mă întreci în viclenie. Bine, te năimesc la lucru.

Iar nevastă-sa s-a prefăcut bucuroasă şi l-a îmbiat pe drac la un pahar de vin. Vinul era descîntat şi dres cu nişte rădăcini de buruieni.

Dracul era straşnic beţivan. Aşa că a dat vinul de duşcă şi i-a spus lui Pujala :

— Tu lucrează, că pe mine mă trage la somn...

Şi dracul a adormit. Vinul vrăjit i-a scos dracului o sudoare rece şi o dată cu ea toată puterea. Pujala a luat coada dracului adormit, a vîrît-o într-un belciug cu lanţ şi a zis :

— Haide, nevastă, ţine lanţul bine, iar eu am să-l trezesc.

Şi l-a izbit pe drac cu o rangă. Dracul a sărit în picioare şi a dat să se frece la ochi, dar Pujala i-a spus :

— Măi, drac împieliţat, ai înşelat un ţigan sărac. Ia, spune-mi, unde-i calul cu căruţa ? Unde-s podiovca şi cizmele ?

Dracul s-a mîniat, a vrut să-şi arate puterea, dar ia putere de unde nu-i !

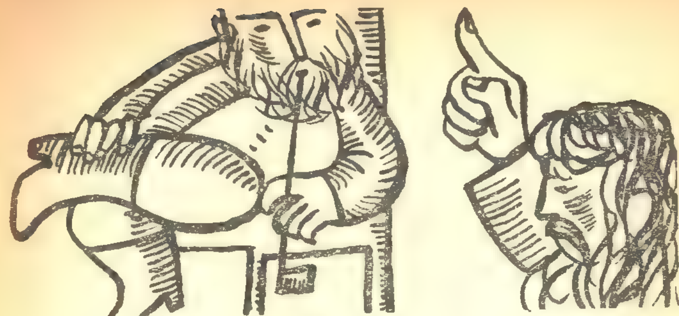
— Trage-l de coadă, nevastă ! porunci Pujala, ţinînd sacul pregătit.

Au vîrît dracul în sac şi l-au atîrnat de o grindă în podul potcovăriei. Dracul a gemut multă vreme, iar la urmă s-a uscat.

Pujala s-a făcut stăpîn pe potcovărie şi s-a pus pe un trai în lege, iar din pielea dracului uscat a meşterit nişte cizme cu potcoave şi şi-a încălţat întreaga familie.

Ceilalţi draci au aflat de întîmplarea asta şi au fugit care încotro. Aşa s-a isprăvit domnia dracilor pe lume.

1931

CERNAKO ŞI CNEAZUL

A fost odată un boier foarte bogat, un cneaz, care avea nişte cai de curse. Ciudat om mai era boierul ăsta ! Îi plăcea să fie minţit.

Într-o zi, o şatră de ţigani s-a oprit lîngă dumbrava învecinată cu conacul lui. Cneazul a trimis o slugă la ţigani.

— Boierul mi-a poruncit să chem la curte pe cel ce ştie să mintă mai bine dintre voi, le spuse ţiganilor sluga.

— Ştim noi să minţim cînd trebuie, dar ce-o să ne dea boierul pentru asta ? întrebă Cernako, ţiganul cel mai sărac şi cel mai vesel din şatră.

— Are să vă dăruiască orice cal din bogata lui herghelie.

— Dacă-i aşa învoiala, bine, du-mă la boierul tău, se învoi Cernako.

Şi s-au dus. Au ajuns la conacul cneazului. Boierul, cu burtă mare, şedea şi pufăia dintr-o lulea lungă. L-a privit el pe Cernako şi i-a spus :

— Bagă de seamă, dacă n-ai să minţi acătării, am să-ţi tai limba cu o sabie ascuţită.

— Nu mi-e frică, spuse Cernako şi începu să povestească : M-am trezit în zori de zi flămînd ca un lup. Şedeam culcat pe saltea şi mă gîndeam de unde să fac rost de o bucăţică de pîine şi de un funt-două de slănină. Şi cum stăteam aşa, deodată salteaua de sub mine a început să se mişte şi să fugă din cort, dar încet, uşor, de parcă m-aş fi aflat într-un rădvan pe arcuri. Şi m-a ridicat valvîrtej pînă la cer, ca un nouraş alb. Zburam, zburam şi nu ştiam încotro, dar de temut nu mă temeam de loc ; parcă aşa trebuia să fie. Şedeam pe saltea şi mă uitam liniştit la cerul albastru, cînd, deodată, salteaua s-a prăbuşit la pămînt ca o piatră. Nici n-am apucat să mă sperii, că toate porţile conacului tău s-au deschis, eu am intrat cu salteaua la tine în dormitor şi m-am aruncat în patul tău. Slugile tale au venit în fugă şi mi-au adus şuncă şi vin. M-am ghiftuit, de nu mă mai puteam mişca. Atîta mă umflasem ! Cînd m-ai văzut, boierule-cneaz, te-ai supărat că m-am trîntit în patul tău şi mi-ai dat una cu huluba în burtă ! Burta mea n-a ţinut şi a plesnit, şi toată gustarea ta a ieşit afară. Ţiganii m-au dus în cort, bătrînele s-au adunat şi mi-au cusut cu chiu, cu vai burta.

— Bine minţi ! spuse cneazul. Vino mîine să mai minţi.

A doua zi, Cernako s-a dus din nou la boierul-cneaz. Cneazul i-a dat un pahar cu vin, ca să-l facă să se încurce. Dar Cernako l-a băut, a mulţumit şi a început să mintă :

— Am venit o dată la tine, boierule-cneaz, la conac, iar slugile tale umblau toate călare pe vaci. Vacile îşi scoseseră limba de obosite ce erau. Te-am întrebat : „Boierule-cneaz, pesemne n-ai cai, dacă slugile tale îţi călăresc vacile, făcîndu-le albe de spumă ?“ Iar tu mi-ai răspuns : „Parcă nu vezi că slugile mele mulg vacile ?“ M-am uitat şi am văzut sub ugerul fiecărei vaci legată cîte o căldare în care ţîşnea lapte. Atunci te-am întrebat : „Boierule-cneaz, la ce ai nevoie de o metodă ca asta ?“ Iar tu mi-ai răspuns : „Nu le dau voie slugilor mele să mulgă cu mîinile murdare !“ M-am gîndit eu şi ţi-am spus : „Nu-i bună metoda asta, că o să slăbească vacile. Mai bine să iau foalele de mînă de la potcovăria noastră, să schimb locul ventilului şi să trag laptele prin ţeava laterală.“ Tu te-ai bucurat, boierule-cneaz, te-ai învoit, şi drept mulţumire mi-ai dăruit o moşie, iar pe deasupra mi-ai dat-o şi pe fiică-ta de nevastă.

Cneazul a izbucnit în rîs, că-i plăcuse minciuna, şi a spus :

— Bine mai minţi ! Vino şi mîine să minţi.

Cernako a plecat, şi cneazul a căzut pe gînduri.

„Straşnic minte ţiganul ăsta ! N-am să izbutesc să-i tai limba cu sabia. Şi-mi pare rău să-i dau un cal pentru minciunile lui.“

S-a gîndit cît s-a gîndit şi s-a hotărît să-l întreacă în şiretenie pe Cernako. Şi-a chemat slugile şi le-a spus :

— O să vină ţiganul pentru cea din urmă dată şi, orice ar povesti el, voi să spuneţi : „Adevărat, adevărat !"
A doua zi dimineaţă, cînd a venit vremea să se ducă la boier, Cernako le-a spus ţiganilor :
— Cred că boierul-cneaz vrea să mă întreacă în şiretenie, dar nici eu nu sînt prost. N-o să izbutească el să-mi taie limba cu sabia. Veniţi, ţigani, să vedeţi ce cal am să iau de la dînsul !
Şi a venit Cernako cu ţiganii la boier. Cernako ţinea în mînă o bluză ruptă de-a neveste-si.
S-a uitat cneazul la bluză şi l-a întrebat :
— Ce ai acolo ?
— O bluză, îi răspunse Cernako.
— Adevărat, adevărat ! strigară slugile într-un glas.
Cneazul se bucura că n-o să izbutească Cernako să-l mintă şi l-a întrebat :
— De ce ai adus-o ?
— Am să-ţi spun de ce, îi răspunse Cernako. Acum o săptămînă, boierule-cneaz, ai venit într-o seară la noi în şatră.
— Adevărat, adevărat ! spuseră într-un glas slugile.
— Şi iată că ai văzut-o pe nevastă-mea şi ea ţi-a plăcut, urmă Cernako. Ai început s-o tratezi cu tot felul de dulciuri şi ai dus-o în dumbravă. Ţiganii noştri s-au apucat să te urmărească, iar tu ai dus-o pe mal şi i-ai spus vorbe dulci.
— Adevărat, adevărat ! repetară slugile într-un glas.
— Dar nevastă-mea nu se lăsa. „Deşi eşti un mare cneaz, zicea ea, dar n-ai să mă amăgeşti cu vorbele tale !"

Iar slugile cele proaste, orice ar fi spus Cernako, repetau mereu : „Adevărat, adevărat !"
— Te-ai supărat tare, boierule-cneaz, pe nevastă-mea, că nu se lăsa în nici un chip ispitită, ai apucat-o de bluză, ai tras-o şi ai împins-o mînios de pe mal ! Şi biata nevastă-mea s-a înecat în rîu.
— Adevărat, adevărat ! începură să strige slugile.
— Sigur că-i adevărat ! De aia am şi adus bluza asta ruptă, şi Cernako o ridică în sus. Iar acum ai să răspunzi în faţa judecăţii pentru femeia mea. Uite şi martorii aici, ţiganii noştri. Ei au văzut cum ai înecat-o, boierule-cneaz !
Iar slugile strigară de răsună tot conacul :
— Adevărat, adevărat !
Cneazul se sperie şi se răsti la ele :
— Cum adevărat ? El minte, iar voi ţipaţi : „Adevărat, adevărat" ?
— Va să zică, am minţit bine, nu-i aşa ? îl întrebă Cernako.
— Sigur că ai minţit, adeveri cneazul speriat.
— Şi dacă am minţit bine, trebuie să primesc după învoială orice cal din herghelia ta.
Cernako şi-a ales o mîndreţe de cal negru şi a plecat cu ţiganii de la conac, spunînd la despărţire :
— Să nu te mai iei la întrecere cu ţiganii, boierule-cneaz, că ai să pierzi întotdeauna !

1938

OASPETELE

Era pe vremea războiului celui mare, cînd se băteau țarii între ei. Tot poporul flămînzea pe vremea aceea. Tocmai atunci țiganii noștri au ajuns departe la miazănoapte, dincolo de capitală.

Se hrăneau acolo cu apă și cu iarbă de lîngă drum. Ba mai mestecau în dinți coajă și rădăcini de copaci.

Într-o zi, unul dintre moșnegi a început să se plîngă :

— Cîte cîmpuri și păduri am străbătut și n-am găsit nici o așezare omenească îndestulată !

Iar baba lui a spus oftînd :

— Pentru ce păcate ne-a pedepsit dumnezeu să ne căutăm toată viața soarta prin lume ?

Moșneagul a clătinat din cap și a adăugat :

— Pesemne n-o să aflăm niciodată o viaţă plină de bucurii.

Iar baba tot ofta :

— Se vede că a venit vremea să moară toţi ţiganii.

Abia au isprăvit ei vorbele astea, că în faţa cortului lor s-a ivit un bărbat în haine orăşeneşti ; şi-a dus mîna la şapcă şi a spus :

— Bună ziua !

Apoi a pus lîngă picioarele lui o legătură mică şi a zîmbit cu blîndeţe.

— Eh, ţigani bătrîni, le spuse el. Nu trebuie să vă plîngeţi de viaţă, ci să luptaţi pentru o viaţă mai bună.

Baba şi moşneagul s-au mirat de cuvintele lui şi l-au privit ; iar el zîmbea, ca un soare.

Şi a început moşneagul să-l întrebe :

— De unde vii şi cine eşti ?

Iar el le-a răspuns :

— Am aflat că miniştrii ţarului au adus poporul la sapă de lemn cu războiul lor şi că oamenii cad din picioare de foame. De aceea m-am întors dintr-o ţară îndepărtată, ca să mă răfuiesc cu miniştrii ţarului şi să aduc o viaţă fericită pe pămînt. Iar acum mă duc în capitală să-mi strîng tovarăşii. Bine ar fi să rămîn peste noapte la voi.

Moşneagul s-a uitat la babă, ca să vadă ce-o să spună.

— Dacă eşti om bun, fii oaspetele nostru. Avem să găsim o saltea pentru tine şi o să-ţi dăm şi un covoraş subţire, ca să te înveleşti, spuse ea.

— Numai să ne ierţi, preacinstitule, a adăugat bătrînul. După obiceiul nostru, unui om venit de pe drum trebuie să-i dai de mîncare, dar vezi şi tu

ce cai slabi avem. Parcă nici n-ar fi cai, numai pielea şi oasele.

Dar oaspetele, fără să stea mult pe gînduri, şi-a desfăcut legăturica şi a întins moşneagului şi babei cîte o plăcintă. Ei n-au vrut s-o primească.

— Nu-ţi împărţi mîncarea cu noi. O să ne lipsim noi de ea, că tu mai ai de făcut drum lung pînă la capitală.

Însă el le-a vîrît plăcintele în mîini şi le-a spus :

— Nu-i nimic, mie o să-mi ajungă o singură plăcintă. Luaţi-le !

Moşneagul şi baba au luat cîte o plăcintă şi şi-au spus unul altuia :

— Se vede dintr-o aruncătură de ochi că-i un om de aur, îşi împarte cu noi ultima bucăţică.

Era o noapte senină, cu lună. S-au culcat să doarmă.

Bătrînul a auzit că oaspetele se tot zvîrcoleşte pe saltea şi nu poate să doarmă. S-a uitat la dînsul şi l-a văzut cu ochii deschişi. Atunci l-a întrebat :

— De ce nu dormi, preacinstitule ?

— Aş vrea eu să dorm, dar o grijă mare mă ţine cu ochii deschişi.

Şi cînd abia se crăpa de ziuă, oaspetele a şi ieşit din cort şi s-a aşezat pe o buturugă. Şi-a scos tot felul de hîrtii din legăturică şi, stînd încovoiat, a tot scris într-una.

Moşneagul şi baba s-au trezit, au aprins focul, au pus apa să fiarbă în ceaunaş, iar oaspetele şi-a vîrît hîrtiile şi cărţile în legăturică şi le-a spus :

— Vă mulţumesc pentru adăpost. Trebuie să mă grăbesc ca să ajung în capitală.

Moşneagul l-a apucat de mînecă.

— Om bun, preacinstitule, bea cel puţin nişte apă fiartă înainte de drum !

— Vă mulţumesc, răspunse el. Trebuie să mă grăbesc. Acolo mă aşteaptă tovarăşii mei.

— Dacă ai zor, du-te, încuviinţă moşneagul. Văd că eşti om cu treburi... Dar spune-mi la despărţire : cînd are să vină pe pămînt o viaţă mai bună ? Cînd au să iasă nişte pravile, după care şi ţiganii să fie socotiţi oameni ?

— Curînd, curînd !... Numai nu trebuie să vă plîngeţi de viaţă, ci să luptaţi pentru o viaţă mai bună ! le spuse el, zîmbind din nou ca soarele ; şi-şi luă legăturica subţioară.

— Preacinstitule, spuse moşneagul. Dacă ai să mai umbli prin partea locului, să mai vii şi pe la noi. Te bucuri din toată inima să primeşti un om bun. Mai spune-mi, preacinstitule, la despărţire : cum te cheamă ?

Dar baba nu l-a lăsat pe oaspete să vorbească.

— Eh, om de aur, mă uit la tine şi mă gîndesc că te duci la o treabă grea. Şi lacrimile îi picurau din ochi.

— Nu face nimic ! Fără greutăţi nu poţi să faci nimic, spuse oaspetele şi plecă pe drumul prăfuit.

Baba şi moşneagul s-au uitat în urma lui, gîndindu-se la vorbele pe care le spusese :

„Nu trebuie să vă plîngeţi de viaţă, ci să luptaţi pentru o viaţă mai bună !“

A trecut o bucată de vreme şi a început revoluţia. Ţiganii au ajuns la un oraş, în care era sărbătoare. Toţi oamenii ieşiseră pe străzi cu steaguri roşii. Muncitorii purtau un mare portret al lui Lenin.

Moşneagul a văzut portretul şi l-a recunoscut pe oaspetele lui. A împins-o cu cotul pe babă :

— Uită-te ! Ţi-aduci aminte de omul cu legăturica, acela care a fost pe la noi ?

Baba s-a uitat la portret, s-a mirat şi a spus :

— E chiar el, omul de aur. Şi-a împărţit cu noi cele din urmă plăcinte !...

Poţi să crezi sau să nu crezi, dar ţiganii noştri sînt încredinţaţi că tovarăşul Lenin a fost acela care a mas în cortul bătrînilor.

Alexandr Ghermano

(în loc de postfaţă)

Poet, prozator şi dramaturg, Alexandr Viaceslavovici Ghermano a consacrat literaturii patruzeci de ani din viaţă. Rus prin educaţie şi cultură, el şi-a dedicat aproape în întregime activitatea luptei pentru dezvoltarea şi propăşirea poporului ţigănesc, de care era legat prin naştere. De fapt, Alexandr Ghermano a pus bazele literaturii ţigăneşti sovietice.

Creaţia sa e multilaterală. El a scris în limba ţigănească versuri, povestiri, piese, schiţe, articole, pe înţelesul tuturor, studii ştiinţifice; a alcătuit manuale şi crestomaţii. A scris în limba ţigănească şi în cea rusă despre ţigani, despre felul în care ţiganii din Uniunea Sovietică au trecut de la viaţa mizeră de nomazi la o viaţă sedentară şi civilizată. A cules basme şi cîntece

ţigăneşti. A tradus în limba ţigănească operele lui Puşkin şi Gorki. Lui i se datoreşte traducerea în limba ţigănească a *Internaţionalei*.

Şi în crearea teatrului ţigănesc contribuţia lui Alexandr Ghermano a fost însemnată. Acum peste un sfert de veac s-a deschis teatrul „Român" din Moscova, primul teatru ţigănesc profesionist din lume, cu piesa lui *Viaţa pe roate*. E dificil să evaluezi marele rol creator al lui A. Ghermano la aşezarea temeliilor pe care se sprijină realizările culturale ale poporului ţigănesc.

Alexandr Viaceslavovici Gherman (Ghermano este pseudonimul lui literar) s-a născut în anul 1893, în satul Sarţevo-Lepioşkino, regiunea Oriol. Tatăl lui, de naţionalitate ceh, a venit în Rusia în a doua jumătate a veacului trecut, iar mama a fost ţigancă din Moravia. Cu puţin înainte de naşterea lui Saşa Ghermano, tatăl său, instalator de meserie, a murit de tuberculoză galopantă, provenită de pe urma unei răceli contractate la construcţia castelului de apă din oraşul Oriol. Familia lui a îndurat multe lipsuri.

Cu ajutorul surorilor mai mari, micul Saşa a izbutit să intre la început în aşa-zisa şcoală „parohială" cu trei clase, iar apoi în şcoala orăşenească cu patru clase. Mai tîrziu s-a mutat la şcoala comercială din orăşelul Sveatoşino, de lîngă Kiev, absolvind-o în anul 1915.

Încă de pe băncile şcolii Alexandr Ghermano a început să-şi noteze gîndurile şi observaţiile, încercîndu-şi puterile în mici scenete şi scurte schiţe din viaţa de fiecare zi. Una din ele, *Viermele roade*, a fost publicată în 1915 în culegerea intitulată „Cei din Oriol — victimelor războiului".

După absolvirea şcolii comerciale, A. Ghermano se înapoiază la Oriol. Între 1919 şi 1921 face parte din cadrele Armatei Roşii, unde duce activitatea cultural-educativă în unităţile şi cluburile ostăşeşti. Demobilizat în 1921, Alexandr Ghermano se dedică cu totul muncii literare, pe care n-o mai părăseşte pînă la moarte.

Ghermano devine colaborator permanent al ziarelor din Oriol, în care publică schiţe şi foiletoane, ia parte la şezători literare, culege materiale pentru muzeul „Turgheniev", abia atunci organizat la Oriol, şi conduce studioul teatral din localitate.

În 1921, la teatrul din Oriol, iar pe urmă la alte teatre şi cercuri de amatori din regiunea Oriol şi din guberniile învecinate, s-a jucat cu mare succes piesa într-un act *Într-o instituţie* de A. Ghermano. Piesa a avut trei sute de spectacole şi a apărut în două ediţii.

Într-un cuvînt, în anii aceia, A. Ghermano a trăit aceeaşi viaţă de creaţie activă, multilaterală şi încordată pe care o ducea majoritatea tinerilor scriitori de vîrsta lui de pe întinderile necuprinse ale Rusiei Sovietice.

În 1926 Alexandr Ghermano se mută la Moscova şi aici începe ultima şi hotărîtoarea etapă a vieţii şi a activităţii lui literare.

„În mai 1926, eu, un «clasic provincial», necunoscător al criticii aspre, am plecat, plin de speranţe trandafirii, la Moscova, scria mai tîrziu A. Ghermano în autobiografia sa. Aveam în servietă vreo zece povestiri noi şi altele complet refăcute. Le-am dus pe la redacţii, dar pretutindeni întîmpinam acelaşi răspuns : «Veniţi peste vreo două săptămîni». Termenul fixat se scurgea şi — vai ! — ba nu-i potrivită tema, ba nu-i sezonul, ba că e o lucrare în general proastă. Cei de pe la noi ziceau : «Hei, Saşa, unge-ţi călcîiele, suie-te pe şine şi hai acasă !» Ce era să fac ? N-aveam nici bani, nici adăpost. În căutare de lucru, m-am angnajat să completez mandatele poştale pentru tipăriturile periodice : cîte o

jumătate de copeică de bucată. Tocmai atunci cineva dintre moscoviţi m-a sfătuit să mă adresez Uniunii ţiganilor din Rusia, unde era nevoie de un activist cultural şi de un cunoscător al muncii editoriale în vederea organizării tipăriturilor în limba ţigănească."

A fost o perioadă extrem de importantă pentru acest neam de nomazi, lipsiţi de carte, cum erau ţiganii. Partidul şi guvernul elaborau măsuri menite să contribuie la sedentarizarea ţiganilor nomazi. Pentru munca de lămurire se simţea nevoia unei literaturi în limba ţigănească, destinată unor oameni care erau în majoritate încă sub influenţa chiaburilor, căpetenii de şatre. Ghermano s-a dedicat trup şi suflet acestei munci.

Era necesar să se creeze urgent un alfabet, să se pună bazele gramaticii ţigăneşti. Informaţiile despre ţigani cu privire la economia, viaţa şi moravurile lor erau împrăştiate în diferite reviste şi ziare, adesea uitate sau prea puţin cunoscute. Şi iată că A. Ghermano şi-a propus să culeagă, în măsura posibilităţilor, tot ce fusese publicat despre ţigani în presa rusească. Rezultatul acestei munci încordate de trei ani de zile a fost *Bibliografie despre ţigani* (indicator de cărţi şi articole din 1780 pînă în 1930), publicată în 1930 de Editura centrală, cu o prefaţă a profesorului M. Serghievski.

Alături de culegerea şi de studierea izvoarelor tipărite, scriitorul culegea folclorul ţiganilor nomazi, învăţa limba ţigănească „pe viu".

„Transfigurat într-un fel de «Aleko» [1], am petrecut în şatre săptămîni întregi... Am învăţat bine limba şi am început să scriu versuri şi proză ţigăneşte; am cunos-

[1] Personaj central în poemul romantic *Ţiganii* de A. S. Puşkin (n. r.).

cut sub toate aspectele viaţa şi năzuinţele ţiganilor nomazi", îşi aduce aminte A. Ghermano în autobiografie.

La sfîrşitul anului 1926 a apărut primul număr al celei dintîi reviste ţigăneşti din lume: *Romanî zorea (Zorile ţiganilor)*. Alexandr Ghermano a fost secretar de redacţie al revistei. În acelaşi număr a fost publicată prima lui încercare în limba ţigănească, povestirea *Ruvoro (Puiul de lup)*.

În această direcţie se dezvoltă întreaga activitate literară ulterioară a lui Alexandr Ghermano. Primit în asociaţia scriitorilor proletari „Kuzniţa" („Forjeria"), A. Ghermano organizează în acelaşi timp un grup literar ţigănesc, „Romănghiro lav" („Cuvîntul ţiganilor"), pe care-l conduce. Ia cuvîntul la discuţiile despre munca cu „ţigănimea", publică povestiri, articole şi schiţe despre ţigani în *Komsomolskaia Pravda, Gazeta muncitorească, Gazeta ţărănească, Ateul, Tînărul leninist* şi în multe alte publicaţii.

În legătură cu schiţa *Ţiganii* de A. Ghermano, publicată în culegerea *Viaţa noastră* (Editura „Federaţia", 1931), A. M. Gorki şi-a spus părerea: „Nou şi interesant". (M. Gorki, Culegere de opere în treizeci de volume, M., 1956, vol. 30, pag. 151).

La începutul deceniului al patrulea au apărut una după alta cărţile lui A. Ghermano în limbile ţigănească şi rusă: *Hăvo djiibăn (Viaţă nouă,* schiţe, Editura centrală, 1929), *Lăs khardă ruvăsa i vavră rosphnănîbăna (Îl chema lup şi alte povestiri,* Editura de stat pentru literatură beletristică, 1933), *Ganka Ceamba i vavră rosphnănîbăna (Ganka Ceamba şi alte povestiri,* Editura de stat pentru literatură, 1935) şi altele. În culegerea *Povestiri ţigăneşti* (Editura „Nedra", 1930) a fost publicată o povestire de proporţii mai mari, *Iarga* de A. Ghermano (intitulată într-o altă traducere *Regele*

ţiganilor). Eroul acestei povestiri, un conducător de şatră, „regele ţiganilor" Iarga von Weimar, originar din stepa ungară, legat prin toată fiinţa sa de lumea veche, încearcă în zadar să lupte împotriva vieţii noi, născute de revoluţie, şi piere în luptă.

De asemenea lui A. Ghermano i se datoresc o serie de poezii şi de poeme în limba ţigănească, care au apărut în culegeri separate : *Lolă iaga (Focurile roşii,* Editura de stat pentru literatură beletristică, 1934), *Iav pră străga (Stai de strajă,* „Tînăra gardă", 1934), *Ghilea (Poezii,* Editura de stat pentru literatură, 1935), *Năvă ghilea (Poezii noi,* Editura de stat pentru literatură, 1938) şi altele. În 1939 a tradus în limba ţigănească *Cavalerul avar* şi *Mozart şi Salieri* de Puşkin.

Totodată acest scriitor a dus o vastă muncă redacţională aproape la toate editurile din Moscova care tipăreau literatură pentru ţigani : la Editura centrală, Editura de stat pentru literatură didactică şi pedagogică, „Tînăra gardă" etc.

În perioada 1934—1938, A. Ghermano a condus colecţia de literatură în limbile naţionalităţilor din R.S.F.S.R. din cadrul Editurii de stat pentru literatură.

A apărut în traducere rusească culegerea de versuri *Poezii şi cîntece* de A. Ghermano (Editura de stat pentru literatură, 1937). A doua culegere, *Poezii ţigăneşti* (îngrijită de V. Kazin), a fost publicată în 1941 la Oriol ; dar tot tirajul a fost distrus în întregime la tipografie în timpul ocupaţiei fasciste. În ceea ce priveşte proza literară a lui A. Ghermano în limba ţigănească, ea aproape nici nu s-a cules şi nu s-a tradus ; abia acum e înfăţişată pentru întîia oară cititorului.

După cum s-a mai spus, A. Ghermano a jucat un rol extrem de important în crearea teatrului naţional ţigănesc. Scriitorul a participat direct la înfiinţarea teatrului „Romăn", care a fost deschis la 21 decembrie 1931 cu piesa *Djiibăn pră roti (Viaţa pe roate)* de A. Ghermano. După cum a remarcat ulterior *Pravda,* „piesa *Viaţa pe roate* s-a bucurat de aprecierea entuziastă a spectatorilor". Această piesă a avut peste o mie două sute de spectacole, afirmînd importanţa artistică şi originalitatea tînărului colectiv naţional.

Paralel cu activitatea pur literară, scriitorul a dus tot timpul o muncă obştească importantă şi multilaterală în mijlocul ţiganilor : în legătură cu plasarea lor în cîmpul muncii, cu lichidarea analfabetismului, cu organizarea colhozurilor ţigăneşti şi a artelurilor meşteşugăreşti. El a fost un neobosit activist social.

În anii Marelui Război pentru Apărarea Patriei, deşi înaintat în vîrstă, A. Ghermano a luat parte la apărarea antiaeriană a Moscovei, a colaborat la Biroul Sovietic de Informaţii, a citit versuri şi poveşti în unităţile Armatei Roşii sau în spitale.

Spre sfîrşitul vieţii, suferind de o boală incurabilă, a continuat să creeze, ca şi pînă atunci, vrînd parcă să sintetizeze variatele sale opere. Iată o enumerare foarte incompletă a lucrărilor sale în acest răstimp : *Ţiganii în literatură* (De la Derjavin pînă la Block), *Bazele limbii ţigăneşti, O istorie scurtă a ţiganilor sovietici* (în colaborare cu I. Rom-Lebedev) şi o serie de alte scrieri. Cîteva din lucrările lui A. Ghermano sînt consacrate Oriolului său natal şi regiunii Oriol (schiţele *Oriolul şi oamenii săi,* şi altele).

Alexandr Ghermano a murit la 22 aprilie 1955.

B. Turganov

CUPRINS

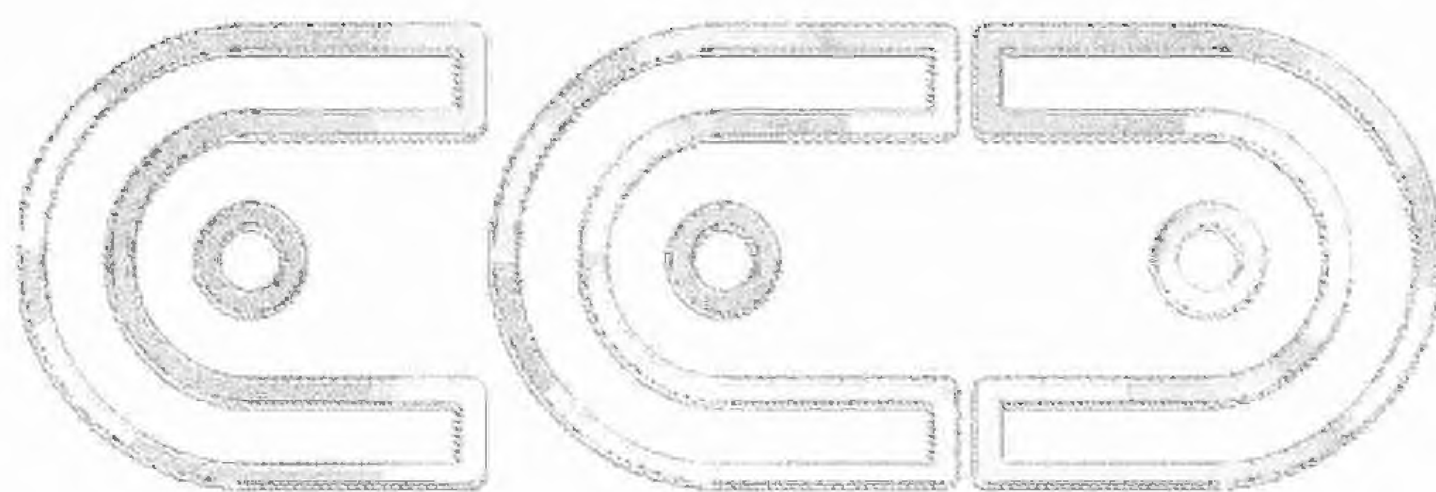
Redactor responsabil : STĂNESCU NATALIA
Tehnoredactor : IORDACHE CONSTANTIN

Dat la cules 23.01.1962. Bun de tipar 08.03.1962. Apărut 1962. Tiraj 18.140 ex. broşate. Hîrtie semivelină mată de 65 g/m². Format 700×920/32. Coli ed. 8,61. Coli tipar 7,25. A. nr. 01293. C. Z. pentru bibliotecile mari 8 S. C. Z. pentru bibliotecile mici 8 S—32=R.

Tiparul executat sub comanda nr. 20.135 la Combinatul Poligrafic Casa Scînteii, Bucureşti — R.P.R.

18

Scanare și prelucrare digitală

de

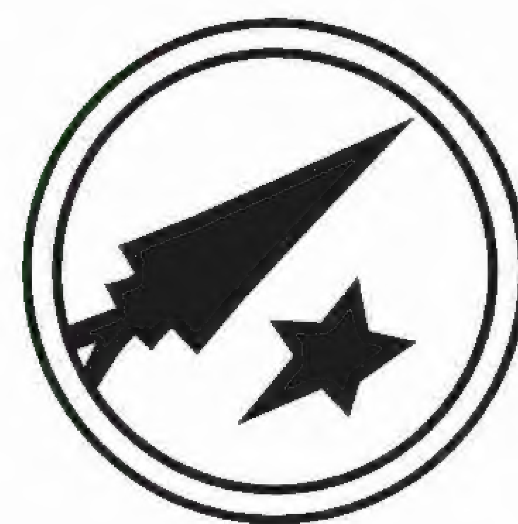

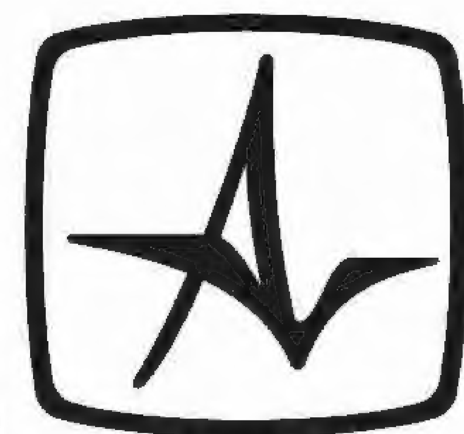
Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2023

